

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

1908-1913 ARASI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİ'NDE KURULAN YATILI
OKULLAR ve ÖZELLİKLERİ

Özlem YAKTI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana, 2008

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

1908-1913 ARASI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİ'NDE KURULAN YATILI
OKULLAR ve ÖZELLİKLERİ

Özlem YAKTI

Danışman: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana, 2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA
(Danışman)

Üye : Yrd. Doç. M. Oğuz KUTLU

Üye : Doç. Dr. Songül TÜMKAYA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2008

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

1908–1913 ARASI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİ’NDE KURULAN YATILI OKULLAR ve ÖZELLİKLERİ

Özlem YAKTI

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA

Eylül, 2008, 96 sayfa

Bu çalışmada 1908–1913 arası dönemde Osmanlı Devleti’nde varlık gösteren yatılı okullar ve özellikleri betimlenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti’nde eğitim alanındaki yenilik çabaları Tanzimat dönemi ile başlamış, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile getirilen düzenleyici kanunlarla da denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde devletin çöküşünün ancak eğitim yolu ile nitelikli insanlar yetiştirerek önlenebileceği anlaşılmış ve kâğıt üzerinde de olsa eğitim alanında birtakım düzenleyici kanunlar hazırlanmıştır. Bu süreçte devleti yıkıcı amaçlar taşıyan yabancı devlet ya da gayrimüslim azınlıkların kullandıkları kurum çoğunlukla yatılı okullar olmuştur. Bu nedenle, yabancı ve azınlıklar özellikle Anadolu’nun merkezden uzak, eğitim kurumlarının fazla bulunmadığı yerlerinde yatılı okullar açmak suretiyle ideolojilerini yaymaya çalışmışlardır. Bu araştırmada 1908–1913 arası dönemde Osmanlı Devleti’nde kurulan yatılı okullar ve özellikleri betimsel olarak ortaya konulmuştur.

Çalışma, Tanzimat döneminden itibaren Islahat ve Meşrutiyet dönemlerinde gerek Müslim gerekse Gayrimüslim ve yabancıların özel ya da yatılı okul açmasına izin veren kanun ve düzenlemelerin sunulması ile başlamaktadır. Literatür taramasıyla, II. Meşrutiyet döneminde varlık gösteren okulların açılmasını düzenleyen kanunlar, bu kanunlara yapılan ekleme ve çıkarmalar, Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet dönemlerinde eğitim alanında yapılan düzenlemelerle ilgili bilgi verilmiştir. Taramanın genel amacı, 1908–1913 arası dönemde kurulan yatılı okulların açılmasına zemin oluşturan kanunların Tanzimat döneminden itibaren olmak üzere temelini önceki dönemlerden almış olmasıdır. Tanzimat döneminden itibaren eğitim alanında yapılan düzenlemeler incelenmiş, buna bağlı olarak “1908-1913 arası dönemde Osmanlı Devleti’nde kurulan

yatılı okullar ve özellikleri” bu döneme ait eğitim salnameleri, bu alanda yapılan araştırmalar kullanılarak, bu dönemdeki yatılı okulların özellikleri betimlenmiştir.

Araştırma sonucunda Osmanlı Devleti’ne bağlı olarak kurulan yatılı okulların ülke içerisindeki dağılımının düzenli olmadığı; Tanzimat ve özellikle 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yaygınlaşan yabancılara ait yatılı okulların daha çok merkezden uzak yerlerde kuruldukları ve misyonerlik faaliyetleriyle siyasi propagandaların da kurulmalarında etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yatılı okullar, Yabancı ve Azınlık Okulları, Osmanlı Devleti

ABSTRACT

THE BOARDING SCHOOLS AND THEIR FEATURES IN THE OTTOMAN EMPIRE BETWEEN 1908-1913

Özlem YAKTI

Master's Thesis, Department of Primary Education in Social Sciences

Thesis Supervisor: Ass. Prof. Bülent ÇUKUROVA

September 2008, 96 pages

In this study, the boarding schools in the Ottoman Empire in the period between 1908-1913 were tried to be described. The struggles of renovation in the education field in the Ottoman Empire has started with “Tanzimat Dönemi” and these struggles have been tried to be supervised with “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”. Particularly, during the II. Constitutional Government it was understood that the fall down of the Empire could only be prevented by the means of education and as a result of this some supervising laws has been prepared in the education field eventhough they were’nt used. Durig this period, the instution that some foreign countries and some non-moslem minorities have used to destroy the Empire have been the boarding schools. So, foreigners, and minorities struggled to impose their ideologies especially inthe provinces of Anatolia by establishing the boarding schools. In this research, the boarding schools established in the Otoman Empire between 1908-1913 and their features will be presented.

The study starts with the presentation of the laws and regulations permitting both Muslims and non-müslims to establish both private and boarding schools since “Tanzimat Dönemi” and “Islahat and Meşrutiyet Dönemleri”. (so on.)With the literature research, information about the laws regulating the establishment of the schools existing in II. Meşrutiyet Dönemi, the addings and amitings from these laws, Tanzimat, Islahat and Meşrutiyet periods’ regulations have been given. The general aim of the research is that the laws leading the establishment of boarding schools between 1908-1913 stem from the period before Tanzimat Dönemi and so on. The regulations on education field done since Tanzimat Dönemi have been analysed, and according to this “the boarding schools established between 1908-1913 and their features, the educational yearbooks of

this period and the researchs on this field have been used to describe the features of the boarding schools in this period.

As the result of the research, we have seen that the spread of the boarding schools established as a part of Ottoman Empire around the country was not in an order; the foreign boarding schools, which had been widespread with Tanzimat and especially with 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, were established far from the centre and; missionary activities and political propagandas were effective in the establishment of these schools.

Key Words: Boarding Schools, Foreign Schools and Minority Schools, The Ottoman Empire.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki en köklü düzenlemeler II. Meşrutiyet döneminde yapılmıştır. Eğitim alanında yapılan düzenlemelerle, Müslim, Gayrimüslim ve yabancılar okul açabilme hakkı elde etmişlerdir. Bu noktada özellikle azınlık ve yabancılar açtıkları yatılı okulları ideolojilerini yaymak için bir araç olarak kullanmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde, 1869 yılında yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi eğitim alanında bir dönüm noktasıdır. Tanzimat döneminde elde ettikleri birtakım haklarla okullar açmaya başlayan yabancı ve azınlıkların açtıkları Batı tarzı eğitim veren okullar ile geleneksel tarzdaki Osmanlı eğitim kurumları arasındaki çatışma bu nizamname ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu nizamname ile Osmanlı Devleti'ndeki okul açma faaliyetleri bir şarta bağlanarak yabancı ve azınlıkların eğitim yolu ile yaptıkları faaliyetler denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonraki dönemde özellikle 1908-1918 tarihleri arasındaki II. Meşrutiyet döneminde devletin ancak bilinçli insanlarla yıkılmaktan kurtarılabilceği kavranmış ve bu amaçla, eğitim alanında yenilik getiren birçok kanun hazırlanmıştır. Temelini Tanzimat ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden alarak gerek Osmanlı vatandaşları tarafından gerekse yabancı ve azınlıklarca kurulan okulların faaliyetleri II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiş özellikle yabancı ve azınlıklarca kurulan okullarda eğitim gören kişiler yıkıcı faaliyetlerine kurdukları cemiyetlerle Kurtuluş Savaşı döneminde de devam etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmamızın temel amacı, Osmanlı Devleti'nin eğitim politikalarında yapılan bu düzenlemeler sonucu 1908-1913 arası dönemde Osmanlı Devleti'nde kurulan yatılı okullar ile bunların sahip oldukları özellikleri betimlemektir. Çalışmamızda bu amaca ulaşabilmek için, 1908-1913 arası dönemde varlık gösteren yatılı okulların açılmalarına temel oluşturan kanunlar, fermanlar, aynı yıllar arasında Osmanlı Devleti'ne ait eğitim salnameleri ve bu konuda yapılmış olan çalışmalar taranarak, Osmanlı Devleti ile yabancı ve azınlıklarca açılan yatılı okulların özellikleri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde birçok kişinin emeği bulunmaktadır. Öncelikle, çalışma konumun ortaya çıkmasını sağlayan ve çalışmamın her anında sonsuz katkılarda bulunan tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Bülent ÇUKUROVA'ya, çalışmamın daha nitelikli olabilmesi için tecrübelerinden ve bilimsel önerilerinden yararlandığım değerli hocam Sayın Arş. Gör. Hasan Güner BERKANT'a, tezime yorumlarıyla katkıda bulunan jüri üyeleri Sayın Doç.Dr. Songül TÜMKAYA ve Sayın Yrd.Doç. Dr. Oğuz KUTLU'ya, Milli Eğitim Bakanlığı arşivindeki belgelerden yararlanmamı sağlayan Sayın Şeref BİLGİN'e, verdikleri manevi destekle her zaman yanımda olan değerli hocalarım Sayın Öğr.Gör. Andaç ÇUHADAR, Sayın Öğr.Gör. Abdullah BALCIOĞULLARI ve Sayın Arş.Gör. Akın EFENDİOĞLU'na, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve özellikle Sayın Fatih ÇELİKTÖPUZ'a, tezimle ilgili belgelerin çevirisinde yardımını esirgemeyen sevgili kuzenlerim Pınar YAPTI ve Dilek YAPTI'ya, çalışmamın her aşamasında verdikleri manevi destek ve yorumlarla yanımda olan sevgili arkadaşlarım Pınar YÖRDEM, Rukiye DEMİREL ve Şebnem SAĞLIKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamım süresince hep yanımda olan ve bugünlere gelmemi sağlayan, maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili babam Ali YAKTI, annem Lutfiye YAKTI, ağabeyim Önder YAKTI ve evimize neşe katan biricik yeğenim Gözde YAKTI'ya sonsuz teşekkür ve sevgilerimle...

Özlem YAKTI

Adana, Eylül, 2008

Not: Bu araştırma, Ç.Ü. Rektörlüğü Araştırma Fonu Saymanlığı'nın EF2007YL9 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Özet.....	i
Abstract.....	iii
Önsöz.....	v
Tablolar Listesi.....	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Problem.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Sayıtlar.....	5
1.6. Sınırlılıklar.....	5
1.7. Tanımlar.....	5
1.8. Kısıtlamalar.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Eğitimin Tanımı.....	7
2.2. Osmanlı Tarihinde Batılılaşma Dönemleri.....	7
2.3. XIX. Yüzyıl'da Osmanlı Eğitim Sistemi ve Yatılı Okullar.....	8
2.4. Tanzimat Öncesi Dönemdeki Eğitimin Durumu (1773-1839).....	10
2.5. Tanzimat Döneminde Eğitimdeki Durum (1839-1876).....	13
2.6. 1856 Islahat Fermanı ve Eğitim.....	16
2.7. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Eğitimdeki Düzenlemeler.....	17
2.8. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin Yabancı ve Azınlıklarla İlgili Maddeleri.....	20
2.9. I. Meşrutiyet ve Mutlakiyet Dönemleri Eğitimdeki Durum(1876-1908).....	22
2.10. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimdeki Durum(1908-1918).....	24

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırmanın Modeli.....	28
3.2. Evren ve Örneklem.....	28
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	29
3.3.1. Verilerin Toplanması.....	29
3.3.2. Verilerin Analizi.....	29

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM.....	31
4.1. Osmanlı Devleti'ne Bağlı Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımları.....	31
4.2. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı.....	33
4.2.1. Yabancı Devletlere Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı.....	33
4.2.2. Azınlıklara Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı.....	38
4.3. Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımları.....	40
4.3.1. Osmanlı Devleti'ne Bağlı Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	40
4.3.2. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	43
4.3.2.1. Yabancı Devletlere Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	43
4.3.2.2. Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	46
4.4. Yatılı Okulların Öğrenci Kabul Koşulları.....	47
4.5. Yatılı Okul Öğrencilerinin Okullara Devam Şartları.....	52
4.5.1. Okul Ücreti.....	52
4.5.2. Okul Kıyafeti.....	54
4.5.3. Sağlık	56
4.5.4. Öğrencilerin Etnik Kökenleri.....	57
4.6. Yatılı Okullardaki Yönetici, Öğretmen ve Personelin Nitelikleri.....	58
4.6.1. Yatılı Okullardaki Okul Müdürlerinin Nitelikleri.....	59
4.6.2. Yatılı Okullardaki Müdür Yardımcıları ve Muavinlerinin Nitelikleri.....	60
4.6.3. Yatılı Okullardaki Öğretmen Kadrosunun Nitelikleri.....	63
4.6.4. Yatılı Okullardaki Katiplerin Nitelikleri.....	64

4.6.5. Yatılı Okullardaki Mübaşirlerin Nitelikleri.....	64
4.7. Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Dağılımları.....	66
4.8. Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımı.....	67
4.8.1. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımları	73
4.8.1.1. Yabancılarla Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımları.....	73
4.8.1.2. Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımları	75
4.9. Yatılı Okulların Ders Programları ve Eğitim Sürecinde Kullanılan Pekiştireçler...	75
4.9.1. Yatılı Okulların Ders Programları.....	75
4.9.2. Yatılı Okullarda Eğitim Sürecinde Kullanılan Pekiştireçler.....	76
4.10. Yatılı Okullardaki Disiplin Kuralları ve Uygulanan Ceza Türleri.....	76
4.10.1. Disiplin Kuralları.....	76
4.10.2. Yatılı Okullarda Uygulanan Ceza Türleri.....	77
4.11. Yatılı Okullardaki Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri ve Mezuniyet Durumunda Verilen Belgeler.....	78
4.11.1. Yatılı Okullarda Uygulanan Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri.....	78
4.11.2. Mezuniyet Durumunda Verilecek Belgeler.....	81

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	84
5.1. Sonuçlar.....	84
5.1.1. Okulların İllere Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar.....	84
5.1.2. Okullar Arasında Yabancı ve Azınlıklara Ait Okulların Dağılımına Yönelik Sonuçlar.....	85
5.1.3. Okulların Bulundukları Kademelere Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar....	85
5.1.4. Okulların Öğrenci Kabul Koşullarına Yönelik Sonuçlar.....	86
5.1.5. Okulların Öğrenime Devam Etme Koşullarına Yönelik Sonuçlar.....	86
5.1.6. Okullarda Bulunan Yönetici, Öğretmen ve Personelin Niteliklerine Yönelik Sonuçlar.....	87
5.1.7. Okulların Eğitim Amaçlarına Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar.....	87

5.1.8. Okulların Eğitim Amaçlarına Göre Öğretimi Verilen Derslerin Dağılımına Yönelik Sonuçlar.....	88
5.1.9. Okulların Eğitim Amaçları, Kazandıracakları Davranışlar ve Buna Yönelik Öğretimi Verilecek Derslere Yönelik Sonuçlar.....	88
5.1.10. Okullarda Uygulanan Disiplin Kuralları ve Ceza Türlerine Yönelik Sonuçlar.....	89
5.1.11. Okullarda Uygulanan Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri ve Mezuniyet Durumunda Öğrencilere Verilen Sertifikalara Yönelik Sonuçlar.....	90
5.2. Öneriler	90
5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	90
5.2.2. Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler.....	91
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	96

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Amerika Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	34
Tablo 4.2: Fransa Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	35
Tablo 4.3: İtalya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	36
Tablo 4.4: Avusturya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	37
Tablo 4.5: Almanya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	37
Tablo 4.6: Rum Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	38
Tablo 4.7: Ermeni Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	38
Tablo 4.8: Arap ve Arnavut Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları.....	39
Tablo 4.9: Amerika Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	43
Tablo 4.10: Fransa Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	44
Tablo 4.11: İtalya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	45
Tablo 4.12: Avusturya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	45
Tablo 4.13: Almanya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	45
Tablo 4.14: Rum Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	46
Tablo 4.15: Ermeni Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	46
Tablo 4.16: Arap ve Arnavut Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı.....	47
Tablo 4.17: Yatılı Lise Öğrencilerine Verilecek Kıyafetler İle Bunların Cins ve Miktarlarını Gösteren Tablo.....	54
Tablo 4.18: Hazırlık Sınıfı Bulunan Yatılı Liselerin Haftalık Ders Programını Gösteren Tablo.....	67
Tablo 4.19: 1908 Senesi İtibarıyla Siyasal Bilgiler Okulunun Ders Programını ve Okutulan Dersleri Gösteren Tablo.....	70

Tablo 4.20: 7 Senelik Yatılı Liselerin Haftalık Ders Programını Gösteren Tablo.....	71
Tablo 4.21: Hazırlık Sınıfı da Bulunan Yatılı Liselerin Ders Programını Gösteren Tablo.....	72
Tablo 4.22: Fransa'ya Bağlı Notre Dame de Sion Kız Okulunun Kademelerine Göre Okutulan Dersleri Gösteren Tablo.....	74

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırma problemi açıklanarak, araştırmanın amaç ve önemi ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırmanın sayıltılarına, sınırlılıklarına ve araştırmada geçen bazı kavramların bilimsel tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Giriş

Eğitim, insanlar üzerinde yapılmak istenen etkilerin bütünü, bu yolda gösterilen çabaların birleşimidir. Devletlerin ve milletlerin ilerleme kaydetmesinde, sosyal, kültürel ve bilimsel etkinliklerin yürütülmesinde; diğer kurumlara kıyasla eğitim kurumları daha önemlidir. Bu önemi kavramış ve uzak hedefleri seçmiş insan grupları ve devletler, eğitim kurumlarını esas olarak görüp ele almışlardır (Yenitepe, 1999, 1).

Eğitimin toplumsal yaşam açısından önemi, hem statik hem de dinamik bir özelliğe sahip olmasından kaynaklanır. Eğitim, medeniyetin ve kültürün yeni kuşaklara aktarılması ve geliştirilmesi görevini üstlenir. Toplum içinde bireyleri birbirine bağlayarak bir bütün haline getiren ana unsurlar, o bireylerin sahip oldukları dil, din, örf, adet ve gelenekler ile düşünce sistemi olarak sıralanabilir. Toplumun birer üyesi olan bireyler bu unsurlarla sürekli biçimde eğitim kurumlarında karşılaşır. Bu kurumlarda kültür yeni kuşaklara aktarılırken aynı zamanda toplumsal yaşamın devamlılığı da sağlanmaktadır (Erkal, 1983, 111).

Ülkelerin mevcut durumları ve gelecekleri eğitim yoluyla belirlenmektedir. Ülkelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan iç huzur ve istikrar ortamı, ancak aynı durumda benzer şekilde tepki veren bireylerle sağlanabilir. Bu nedenle eğitim, devlet ve milletlerin tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Varış, 1998).

Eğitim sistemlerindeki değişimler, sosyal ve siyasal değişimlere paralel bir değişim göstermektedir. Eğitimin milli olması ya da olmamasını belirleyen siyasi irade, birtakım faktörleri göz önünde bulundurmak durumundadır. Bunlar; milli birlik duygusu, genel ekonomik durum, dini ve kültürel faktörlerden temelini alan örf, adet ve

gelenekler, dil birliği, siyasi yapı, uluslararası işbirliği ve hoşgörü karşısında takınılan tavır olarak ifade edilebilir (Oğuzkan, 1982, 1-3).

Eğitim ve öğretim sisteminin bir toplumun yükselmesinde olduğu kadar geri kalmasında da rol oynadığı bilinmektedir. Eğitim kurumları diğer sosyal kurumlar gibi toplumun gereksinimlerini karşılayabildikleri ve çağın gereklerine ayak uydurabildikleri sürece devam edebilmişlerdir. Bu görevleri yerine getiremeyen eğitim ve öğretim kurumları, toplumun çöküşünü hazırlar. Böyle yararsız ve hatta zararlı duruma geldiğinde ise ya ıslah edilir ya da yerine yeni bir sistem getirilir (Koçer, 1974).

Eğitim kurumları; hem içinde yer aldıkları toplumda meydana gelen değişimleri, hem de diğer toplumlarda ortaya çıkan yenilikleri takip etmek mecburiyetindedir. Bu durum eğitim kurumlarının diğer kurumlardan önce kendini yenileyebilmesini ve çağa ayak uydurmasını gerekli kılmaktadır (Kodaman, 1988).

Toplumların gelişimi açısından bu kadar önemli olan eğitim konusunun geçmişini üzerine genel ya da derinliğine, tarafsız bir bakış günümüz eğitimi için faydalı sonuçları ortaya çıkarabilir. Şimdiye kadar Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim konusunda çalışmalar yapılmış olmasına rağmen; Osmanlı Devleti'nde varlık gösteren yatılı okullardaki eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, geçmişte varlık göstermiş yatılı okullarla ilgili verilerin ortaya çıkarılmasının yatılı okulların gelişim sürecinin belirlenebilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.2. Problem

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde, eğitimin birbiriyle bağlantılı birçok alandan oluşan zor ve karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle eğitim kurumlarının kendini yenileyebilmesi kolay olmamıştır. Çünkü; eğitim ve öğretim işi bir felsefe, düşünce, politika ve din konusu olmuştur. Böyle olunca eski zihniyeti, eski dünya görüşünü değiştirerek yerine yeni bir dünya görüşü ve zihniyetini kurumları ile beraber yerleştirmek ve kabul ettirmek, eğitim alanında zorlu bir mücadeleyi gerektirmiştir. Tanzimat ile birlikte, bu mücadele diğer alanlarda da hissedilmiş, İmparatorlukta siyasi mücadele biçimine dönüşmüştür. Tanzimat'tan sonra eğitim ve öğretimde yenileşme

abaları tam olarak Batılılaşma ya da Modernleşme çabalarının bir halkası olmuştur (Kodaman, 1988, 9).

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki okullaşma sürecine bir kısmı yatılı olan yabancı ve azınlık okulları model oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde nitelik ve nicelik yönünden devletin resmi eğitim kurumlarına kıyasla oldukça ileri bir düzeyde bulunan bu okullar Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecinde etkili olmuşturlardır.

Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin yıkılış sürecinde yer alan 1908–1913 arası dönemde gerek Osmanlı Devleti vatandaşlarınca gerekse yabancı ve azınlıklar tarafından kurularak faaliyet gösteren yatılı okulların incelenmesinin, Osmanlı Devleti’nin yıkılış sürecinde eğitim alanındaki durumunun yatılı okullarla sınırlı olsa da belirlenebilmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi, “ 1908-1913 arası dönemde Osmanlı Devleti’nde kurulan yatılı okullar ve özellikleri nelerdir?” şeklinde oluşturulmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 1908–1913 arası dönemde Osmanlı Devleti’nde varlık gösteren yatılı okulları ve özelliklerini belirleyebilmektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Osmanlı Devleti’ne bağlı yatılı okulların illere göre dağılımı nasıldır?
2. Okullar arasında yabancı ve azınlıklara ait okulların dağılımı nasıldır?
3. Okulların bulundukları kademelere göre dağılımı nasıldır?
4. Okulların öğrenci kabul koşulları nelerdir?
5. Okulların öğrenime devam etme koşulları nelerdir?
6. Okullarda bulunan yönetici, öğretmen ve personelin nitelikleri nelerdir?
7. Okulların eğitim amaçlarına göre dağılımı nasıldır?
8. Okulların eğitim amaçlarına göre öğretimi verilen derslerin dağılımı nasıldır?
9. Okulların eğitim amaçları, kazandıracakları davranışlar ve buna yönelik öğretimi verilecek dersler nelerdir?
10. Okullarda uygulanan disiplin kuralları ve ceza türleri nelerdir?

11. Okullarda uygulanan ölçme ve değerlendirme yöntemleri ve mezuniyet durumunda öğrencilere verilen sertifikalar nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Tarih, geçmişte yaşamış toplumların ve milletlerin ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, eğitimsel, teknolojik ve bilimsel alanlarda yıllar boyu geçirmiş oldukları süreçleri belgelere dayanarak açıklamayı amaç edinen sosyal bir bilimdir. Bu nedenle, gerek insan gerekse toplum, geleceğe daha güvenli bakabilmek için geçmişin –tarihin- belgelerine ihtiyaç duyar. Eğitim alanındaki konuların açıklığa kavuşturulmasında ise “eğitim tarihi”nden faydalanılır. Tarih biliminin bir dalı olan “eğitim tarihi” toplumun, bireylerini yetiştirmek için ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu araştırarak, kronolojik olarak ortaya koymaya çalışır. Bir toplumda eğitim tarihi, geçmişle ilgili birçok eğitim malzemesini zengin bir şekilde saklar. Sonraki dönemlerde bu belgelerin araştırılıp eğitim-öğretim faaliyetleri için değerlendirilmesine gereksinim duyulabilir.

Osmanlı’da Batılılaşma dönemi eğitim tarihi ile ilgili çalışmalar yapılmış olmasına rağmen; Batılılaşma dönemi ve sonrasında Osmanlı Devleti’nde varlık gösteren yatılı okullardaki eğitim faaliyetlerinin değerlendirilmesi yeterli şekilde yapılmamıştır. Bu nedenle, bir tarihi sürecin hangi etkenlerle ne şekilde başlayıp hangi aşamalardan geçerek günümüze ulaştığını bilmek, bugünden geleceğe bakışımızı sağlamlaştıracaktır. Buna bağlı olarak, yatılı okulların eğitim faaliyetlerindeki değişim ve gelişmelerin ortaya konması, günümüz yatılı okullarındaki eğitim faaliyetlerinin daha sağlıklı değerlendirilip gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda katkı sağlayabilir.

Bunun dışında, Osmanlı Devleti’nin eğitimde Batılılaşma tarihi bir anlamda bütün dünyanın modernleşme, Ortaçağın skolastik zihniyetinden modern bilim ve teknolojiye dayalı yeni zihniyet ve uygulamalarına geçiş tarihidir. Osmanlı Devleti ve Türk eğitim sistemindeki modernleşmenin -yatılı okullardaki eğitim faaliyetleri temelinde de olsa- tarihi analizini yapmak, modern eğitim fikrinin hangi temeller üzerinde olduğu, varlığının nasıl devam ettirilmesi ve geliştirilmesi gerektiği hakkında da eğitim ile ilgili uzmanlara ve yeni yetişen nesillere bir fikir verecektir.

Öte taraftan geçmişteki yatılı okullarda uygulanan eğitim faaliyetleri ile günümüz yatılı okullarının eğitim faaliyetlerinin değerlendirilip en uygun eğitim programının (düzenlemesinin) hazırlanması eğitim-öğretimde kaliteyi arttıracaktır. Türk eğitimini daha sağlam temellere oturtma sorumluluğunu üstlenmiş siyasetçilere ve eğitimcilere bu araştırmanın önemli yararlar sağlayacağı beklenmektedir.

Ayrıca bu araştırma, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketleri ile başlayan modernleşme sürecinde eğitim faaliyetlerinde özellikle de yatılı okullardaki eğitim faaliyetlerindeki değişimler, gelişmeler, bu okulların özellikleri üzerine araştırma yapanlara kaynak teşkil etme açısından fayda sağlayacaktır.

1.5. Sayılıtlar

1. Yatılı okullarla ilgili, başvuru kaynaklarda yer alan bilgiler geçerli ve güvenilirlerdir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

1. 1908-1913 arası dönemde Osmanlı Devleti'nde varlık gösteren yatılı okullarla,
2. Ankara Milli Kütüphane'de, Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi'nde, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde yer alan kaynaklarla ve literatür taraması ile elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Yatılı Okul: Öğrencilerin geceleri okulda konakladıkları, ders dışındaki vakitlerini okulda geçirdikleri ve her türlü ihtiyaçlarını okulda karşıladıkları eğitim-öğretim kurumlarıdır.

Müslim: İslam'ı kabul etmiş ve Osmanlı Devleti'nin teb'ası olan kişilerdir (Ertuğrul, 1997, 76).

Gayr-i Müslim: Müslümanlığı kabul etmemiş, ancak toplumda bazı şartları kabul ederek, yaşamaya devam eden kişilerdir (Ertuğrul, 1997, 76).

Azınlık (Ekalliyet): Bir toplumda azlık durumunda bulunan, bulunduğu toplumdan din, dil, ırk, kültür ve millet olarak ayrılan gruplardır (Doğan, 1989, 9).

Yabancı: Başka bir devletten gelerek, toplumda yaşamasına bazı şartlarla izin verilen ve topluma yabancı, onun dilini bilmeyen kimsedir (Ertuğrul, 1997, 76).

Azınlık Okulu: Osmanlı toplumunda yaşayan azınlıkların açmış oldukları okullardır (Ertuğrul, 1997, 76).

Yabancı Okulu: Osmanlı'ya çeşitli sebeplerle gelen misyonerlerin açıp, işlettiği ve yabancı devletler tarafından da, desteklenen ve korunan okullardır (Ertuğrul, 1997, 76).

Mekteb-i İbtidai: İlkokul derecesindeki okullar (Devellioğlu, 2006, 606).

Mekteb-i Rüşdiye: Ortaokul (ilkokul ikinci kademe) derecesindeki okullar (Devellioğlu, 2006, 606).

Mekteb-i İdadi: Ortaokuldan sonra yüksek okullara hazırlık okulu (Devellioğlu, 2006, 606).

Mekteb-i Sultaniye: Lise derecesindeki okullar (Devellioğlu, 2006, 606).

Mekteb-i Aliyye: Yüksek okullar (Devellioğlu, 2006, 606).

Mekteb-i Mülkiyye: Siyasi Bilgiler Okulu (Devellioğlu, 2006,606).

1.8. Kısaltmalar

AAM: Atatürk Araştırma Merkezi

MK: Milli Kütüphane

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, Osmanlı Devleti'nin eğitim alanındaki tarihsel gelişimi dönemlere göre ortaya konmaya çalışılmış ve bu amaçla literatür taraması sonucu elde edilen ilgili araştırmaların verilerinden faydalanılmıştır.

2.1. Eğitimin Tanımı

Erden (1998)'e göre eğitim, “bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.” Eğitim ile bireyin davranışlarında oluşturulmak istenen değişikliklerin süreç içerisinde ortaya çıkması nedeniyle, yüzyıllarca varlığını devam ettiren ve bu süre zarfında üç çağı yaşayan Osmanlı Devleti'nin varlığını aynı güç ile devam ettirebilmesi için eğitim politikalarını düzenlemesi ve uygulaması gayet doğaldır (Erden, 1998, 14).

Devletlerin varlıklarını devam ettirebilmelerinde çok etkili bir unsur olan eğitim-öğretim faaliyetlerinin ve bu alanda uygulanan eğitim politikalarının birbirini takip eden birikimli bir süreç olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin 1908-1913 arası dönemdeki düzenlemelerine temel olabilecek önceki dönemlerdeki eğitim faaliyetlerinden genel hatlarıyla bahsetmek yerinde olacaktır.

2.2. Osmanlı Tarihinde Batılılaşma Dönemleri

Bir ülkenin tarihin belli bir döneminde Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bilim, teknoloji, ekonomi, politika, kültür ve sanat alanlarındaki gelişmeleri gerek taklit ederek gerekse özümseyerek almalarına Batılılaşma (Westernization) denir. Her ülkenin bir modernleşme (Batılılaşma) dönemi vardır. Örneğin Rusya'nın, Mısır'ın, Japonya'nın, Çin'in, Osmanlı'nın vs. Bu gelişim, değişik alanlarda değişik tarihlerde olmuştur (Ergün, 1999).

Osmanlı Devleti'nde 1700'lerin sonunda başlayan eğitim alanındaki Batılılaşma hareketi devletin yıkılışına kadar devam etmiş ve bu Batılılaşma (Modernleşme) hareketi günümüz Türkiye'sinde hâlâ devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda modernleşme ve yenileşme yolundaki gelişmelerin hissedilir hale gelmesi birdenbire olmamış, sosyal zorlamalarla devrinin ihtiyaçlarına uyacak biçimde sosyal, kültürel değişmelere imkan sağlayacak şekilde olmuştur (Ergün, 1999).

Osmanlıların, kuruluş ve yükselme dönemlerinde gerek Doğu gerekse Batı dünyasıyla bilim, kültür ve teknoloji alanında sıkı bir bağ kurmaya önem verdiğini gösteren pek çok olay vardır. Ancak Osmanlılar genelde topçuluk ve ateşli silahlar gibi savaş teknolojileriyle ilgilenmişler; eğitim, bilim ve teknoloji alanındaki yenilikler bakımından uzun yıllar Batı'ya kapalı kalmışlardır (Kodaman, 1991).

2.3. XIX. Yüzyıl'da Osmanlı Eğitim Sistemi ve Yatılı Okullar

Klasik dönem Osmanlı eğitim sisteminde medreseler varlık gösterirlerken; bu dönemdeki yatılı okullara bakıldığında var olmakla beraber sayılarının çok fazla olmadığı, var olan okulların daha çok gündüz eğitimi veren mahalle mektepleri şeklinde olduğu ve yatılı okulların klasik dönemden sonra başlayan Batılılaşma hareketleri ile beraber varlık göstermeye başladıkları ve bu yatılı okulların da daha çok yabancı ve azınlıkların kontrolünde kurulan okullar olduğu görülmektedir (Akyüz, 2001).

XIX. yüzyılda büyük bir hız kazanan yenileşme hareketleri etkisini eğitim alanında da göstermiş ve bu dönemde birçok eğitim kurumu açılmıştır.

XIX. yüzyıl içinde, Osmanlı eğitim kurumlarını şöyle sınıflandırabiliriz (Kodaman, 1991, 66-67).

Eskiden beri devam eden, artık tamamen dini öğretim yapan ve bu haliyle de hayata ve topluma kapalı hale gelen medreseler,

XVIII. yüzyıldan başlayarak, önce askeri alanlarda ve giderek sivil alanlarda kurulan yeni “devlet okulları”,

Gayri Müslim toplumların okulları,

Yabancı devlet vatandaşlarının veya yabancı cemiyet ve tarikatların kurduğu “yabancı okullar”,

XIX. yüzyıl sonlarına doğru, Osmanlı vatandaşı olan kimselerin açtıkları özel okullar.

Bu devirde eğitim ve öğretim kurumlarının geliştirilmesinde Ahmet Cevdet Paşa'nın önemli çalışmaları olmuştur. Özellikle onun 1848 yılında açtığı programını ve bir süre müdürlüğünü yaptığı “Darü-ül Muallimin” uzun yıllar ülkemizin en güzide öğretmen yetiştiren kurumu olmuştur (Erdem, 2000).

1866 yılında “Maarif-i Umumiye Nezareti” kurulmuş ve 1869 yılında ise yüzyılın en önemli eğitim düzenlemesi olan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” çıkarılmıştır. Buna göre, ilkokul Rüştîye, İdadi Sultanü'l-Darü'l-Fünun (Üniversite) açılmışsa da, devam etmemiştir. Tam teşkilatlı olarak 1900 yılında açılmıştır (Sakaoğlu, 2003).

1851 yılında kurulan “Encümen-i Daniş” bir ilimler akademisidir. Ülke genel kültürünün, ilim, eğitim ve düşünce seviyesinin yükseltilmesi amacı ile kurulmuştu. Sadrazam Ali Paşa'nın Fransız hükümetinin yardımı ile açtığı Galatasaray Sultanisi tamamen Fransızca eğitim vermiştir. 1873 yılında Müslüman yetimleri için “Darü's-Şafaka” açılmıştır. Sonra il merkezlerinde idadilerin (ortaokul) üstünde olan “Sultani” okulları açılmaya başlamıştır. Zaten diğer ıslahatlarda olduğu gibi, önce İstanbul'da yapılan bir iş, kısa zamanda diğer illere de yayılmıştır (Kodaman, 1991).

Darü'l-Fünun, açılmadan önce, yüksek okullardan bazıları açılmıştı. Mesela, eski yöneticilik okulu olan ve Topkapı Sarayı içinde bulunan “Enderun Okulu” yüzyılın başında kaldırılınca yerine “Mekteb-i Mülkiye”(siyasi bilgiler okulu) açılmıştır. Ayrıca Mekteb-i Hayriye, Mekteb-i Tıbbiye, Erkan-ı Harbiye Mektebi gibi bazı okullar açılmıştır (Kodaman, 1991).

XIX. yüzyıl Osmanlı eğitim düzeninin bir başka unsuru da bir kısmı yatılı olan yabancı okullar olmuştur. Yüzyıl ortalarında yabancı ticari misyonerlik çalışmalarının ülkeye girmesi ile, yabancı okullar da gelmiştir. Bunlardan 1863 yılında açılan Amerikan Robert Koleji ilk açılan okullardandır. Aynı şekilde Avusturya, Fransa, İtalya, İngiliz ve Alman misyonerleri de birçok okullar açmışlardır. Bu okullar yeterli şekilde denetlenemedikleri için, okullarına aldıkları Gayrimüslim tebaanın çocuklarını, devlet aleyhine yetiştirilmişlerdir. Birçok Bulgar, Ermeni, Yunan, vb. ayaklanma ele başları genellikle bu yabancı okullardan yetişmişlerdir. Yabancı okullar, yüzyıl sonuna

doğru, hızla ülkenin çeşitli bölge ve şehirlerine yayılarak 1900 yılları civarında Osmanlı sınırları içinde 400 kadar olmuşlardır (Kodaman, 1991, 65-66).

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin her kademesinde yavaş kendini göstermeye başlayan yenileşme hareketleri Tanzimat Fermanı'nın (Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1839) ilanı ile birlikte ivme kazanmış, sivil eğitim alanında kayda değer gelişmeler olmuş ve eğitim faaliyetleri kamu hizmeti özelliğine sahip bir devlet görevi halini almıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılı incelenecek olursa siyasal tarih açısından olduğu kadar eğitim tarihi açısından da kayda değer ilerlemelerin olduğu göze çarpmaktadır (Erdem, 2000, 778).

Eğitim alanındaki ilerlemelerin daha iyi kavranabilmesi için hem eğitim alanında yapılacak olan diğer düzenlemelere hem de 1908-1913 arasında kurulan ve gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse yabancı ve azınlıklara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan okullara temel teşkil etmesi bakımından Tanzimat Öncesi Dönem ile Tanzimat Dönemi'nden itibaren eğitim alanında yapılan düzenlemelerden bahsetmek faydalı olacaktır.

2.4. Tanzimat Öncesi Dönemdeki Eğitimin Durumu (1773-1839)

Osmanlı Devleti, Ortaçağın sonu ile Yeniçağın başlarında yönetimi, ordusu ve sosyal kurumlarının üstünlüğü ile Avrupa'nın ortalarına kadar girmişti. Ancak bu ilerleme 18. yüzyılda Rönesans, Reform ve coğrafi keşif hareketleri ile bir duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemden sonra Osmanlılarda hemen hemen her alanda gerileme başlamıştır (veya Avrupa ilerlediği halde Osmanlı hep yerinde saymıştır). Gerilemeler askeri, ekonomik, siyasi, toplumsal ve eğitimsel alanda belirgin olarak ortaya çıkmıştır (Güven, 2001, 6).

On yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Avrupa devletlerinin üstünlüğünü yalnız askeri sahada gören ve mesafeyi kapatmak için askeri müesseseleri Batı bilim, eğitim tekniklerine göre ıslah etmeyi yeterli bulan Osmanlı devlet adamları; II. Mahmut ve Tanzimat dönemlerinde, Batının her alanda üstünlüğünü kabul ederek devletin bütün müesseselerinde ıslahat yapmak ihtiyacını hissetmişlerdir. Ama ıslahat ve yeniliklerin önce hangi alanda yapılacağı hakkında hiçbir plan ve program

düşüncesine sahip olmamışlardır. Osmanlı Devleti'nde, Batılılaşma ve yenilik hareketleri genel anlamda en fazla askeri, siyasi, idari ve biraz da sosyal alanlarda, yani padişah ve sadrazamın doğrudan etkisi bulunan kurumlarda başlamış ve devam etmiştir. Çünkü, müesseselerde yapılan yenilikler gerek muhafazakarların gerekse yenilikçilerin dikkatini çekmemiştir. Bu sebeple uzun zaman ıslahatçılar, ulema ve onun kontrolü altında bulunan ve halkın tepkisine yol açacak, asırlar boyunca oluşmuş kültür, medeniyet, eğitim ve hukuk alanlarında değişiklik yapma çabalarına girmemişlerdir (Kodaman, 1991, 1).

Osmanlılar ile Batı arasındaki bu kopukluğun giderilmesi için Tanzimat öncesi dönemde bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin öncülüğünün Lale Devri (1718-1730) ile başladığı söylenebilir. Bu nedenle, Osmanlı Batılılaşmasının başlangıcını Lale Devri ile başlatmak doğru olacaktır. Bu dönemde Avrupa ülkelerine elçiler gönderilmiş, ticaret, kültür ve sanat hayatı gelişmiştir. Matbaa Türkiye'de 1492'de Yahudiler, 1567'de Ermeniler ve 1627'de Rumlar tarafından kullanılmaya başlanmasına rağmen, Türkler ancak bu dönemde, 1727'de matbaa kurup kitap basmaya başlamışlardır (Sakaoğlu, 2003).

II. Mahmut, kendisine gösterilen kuvvetli muhalefete rağmen, Avrupa'ya öğrenci göndermesi açısından tam bir yenilikçi idi. Bu işleri yaparken, daha önce Avrupa'ya öğrenci göndermiş olan Mehmet Ali Paşa örneğini model olarak almıştı. Padişah muhtelif devletlerin başkentlerine, kara ve deniz subayı olarak yetiştirmeleri için çok sayıda öğrenci gönderdi. Bu öğrenciler yurda döndüklerinde Batılılaşma hareketlerinde önemli rol oynadılar (Kara, 1996).

II. Mahmut dönemi ordu, dış politika, ekonomi, maarif, adalet sistemi gibi birçok konuda fikirlerin üretildiği ve bazılarının uygulamaya konulduğu bir dönemdir. II. Mahmut zamanı (1808-1839), -Lale Devri'nde başlayan- serbest değişimler çağıının sona erdiğini mecburi ve güdümlü değişmelerin başladığını ve artık böyle devam edeceğini göstermektedir. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasının arkasından 1827'de Mekteb-i Tıbbiye'nin ve 1834'te Mekteb-i Harbiye'nin açılması yenilik için ilk büyük zafer sayılabilir. Çünkü, bu suretle artık ıslahat yerine, ilga ve yenisinin kurulması prensibi ortaya çıkmıştır. II. Mahmut'un yenileşme işini merkezi teşkilat, adliye ve eğitim alanlarında incelediğimizde, bunda eski düzenin geleneklerinden ayrılan esaslı farklılıkların olduğunu görürüz. Fakat bu farklılıklar, reformcular ve ulema (din

bilginleri ve bilim adamları) çatışması, 1830-1839 döneminde mühim olaylara yol açmakla birlikte, Tanzimat devrindeki gelişmelerin ve çatışmaların başlaması yönünden önem arz etmektedir (Turhan, 1994, 191-194).

Nitekim, Meclis-i Umur-u Nafia'nın 1838 yılında hazırlamış olduğu eğitimle ilgili rapor ve arkasından yeni açılan okullar, modern eğitimin temellerinin atılmaya başlandığını göstermektedir. Bu açıdan Osmanlı Devleti içinde modern eğitim alanında ilk teşkilatlanma da bu dönemde olmuştur. Batı tarzında okulların açılması, vakıfların devre dışı bırakılarak, açılan bu okulların doğrudan doğruya bir bakanlığa bağlanması, dolayısı ile devlete bağlı olması, eğitim işlerinde yeni bir dönemi başlatmış, artık geleneksel olarak sürdürülen Osmanlı eğitim sistemi çatlamıştı (Kodaman, 1991).

Mekatib-i Rüştîye Nezareti, açılması düşünülen ortaokulların idaresini üstlenecek bir “genel müdürlük” olarak kurulmuş, bu yönden eğitimdeki teşkilatlanmanın ilk birimi kabul edilmektedir. 1838 yılında Mekteb-i Maarif-i Adliye adı ile memur yetiştiren bir okul açılmıştır (Kodaman, 1991, 477).

Eğitimde ve bilimde yetişmiş insan kaynaklarının eksikliği, bu okullara talebe yetiştirecek öğretim kurumlarının eksikliği ciddi sıkıntılar doğurmuş olsa da II. Mahmut döneminde Osmanlı Devleti'nde modern eğitimin başladığını ve eğitim işleri için yeni kurumların açıldığını görmekteyiz.

Yenileşme döneminde II. Mahmut dönemi eğitiminin temel özelliklerini Akyüz (2001) şöyle sıralamaktadır:

1. Eğitimde yenileşmeye askeri okulların açılmasıyla başlanmıştır. Burada yabancı öğretmenlere de görev verilmiş ilk kez Batı dilleri müfredat programına alınmıştır (İngilizce, Fransızca).
2. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Böylece medreseler önemli bir destekçisini kaybetmekle beraber gücünü korumaktadır.
3. İlk kez ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir.
4. Batı ile ilişkiler artmış ilk kez 1830'larda Batı'ya öğrenci gönderilmiştir.
5. Türkçe yayınlanan ilk gazete “Takvim-i Vekayi” adı ile 1831'de bu dönemde çıkarılmıştır.

2.5. Tanzimat Döneminde Eğitimdeki Durum (1839-1876)

1839’da tahta çıkan Abdülmecit (1839-1861), Mustafa Reşit Paşa’nın etkisi ile, “Tanzimat Fermanı” ya da “Gülhane Hatt-ı Hümayunu” denen siyasal bir ferman yayınlamış, ülkede siyasal ve sosyal bazı düzenlemeler yapılacağını duyurmuştur. Bu nedenle, 1839’da başlayan yeni döneme Tanzimat (düzenlemeler) dönemi denir (Ergün, 1999).

Tanzimat Fermanı hakkında Halil İnalcık, “Tanzimat’ın gayesi sadece din ve devlet değil, mülk ve milleti ihya idi” ve Tanzimat, “devletin halk için değil halkın devlet için var olduğu” prensibini kabul etmektedir demektedir. Ergin de, Tanzimat Fermanı 1789 Paris’te ilan edilen “İnsan Hakları Beyannamesi’nin “yarım asır sonra yapılmış taklidi ve kaba taslağıdır şeklinde tanımlamaktadır (İnalcık, 612-619).

Tanzimat Fermanı’nda eğitim faaliyetleri ile ilgili açıklamalara yer verilmemiş olmasına rağmen; bu dönemde görülmeye başlanan eğitim ve öğretimle ilgili yenileşme gayretleri “Batılılaşma” ya da “Modernleşme” faaliyetlerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde eğitim alanında radikal değişiklikler yapılması yoluna gidilmiştir. Devlet, eğitimi kendine bir görev olarak kabul etmiş, kamunun terbiyesinin devamından devlet ve hükümetin sorumlu olduğu belirtilmiştir (Sakaoğlu, 1991, 71-72).

On sekizinci yüzyıla dek kendine yeten Osmanlı Devleti, bu dönemde mevcut sistemin yetersiz kalması üzerine yeni arayışlara girmiştir. Eğitim, hem sosyal yapıdaki değişimlerin belirleyicisi hem de bu değişimlerden etkilenen sosyal bir kurum olduğundan bu arayışların temeli eğitim yolu ile atılmaya çalışılmıştır (Karakaş, 2000, 765).

Dünyadaki gelişmelerden on sekizinci yüzyıldan itibaren etkilenmeye başlayan Osmanlı Devleti “Modernleşme/Batılılaşma “ sürecindeki yerini kurumlarında reformlar yaparak almaya çalışmıştır. Buna bağlı olarak on dokuzuncu yüzyılda herhangi bir ideolojiye bağlı olmadan sadece askeri, mali ve idari alandaki yenilik ihtiyaçlarının karşılanmasına temel oluşturduğu için eğitim alanında reformlar yapılmaya başlanmıştır (Karakaş, 2000, 764).

Bu dönemde ilan edilen “Tanzimat Fermanı” içerisinde eğitime ilişkin tek kelime bulunmamasına rağmen; Türk eğitiminde çağdaş, bilimsel eğitim döneminin kapılarını açması bakımından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir (Sakaoğlu, 2003).

Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemde eğitim hizmetlerinin Müslüman ya da Gayri Müslim varlıklı kişilerin kendi dinlerine göre oluşturdukları vakıf ve cemaatlerce yürütülmesi sona ermiş ve eğitim bir kamu görevi olarak görülmeye başlanmıştır (Vahapoğlu, 2005, 80).

Bu ferman ile eğitimin başkent dışında da gerekli olduğu gerçeğinden hareketle önce büyük iller daha sonra da taşrada okullar açılması suretiyle eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Sakaoğlu, 2003, 71).

Yaygınlaştırılmaya çalışılan eğitim faaliyetlerinden kız çocuklarının da faydalanabilmesi, öğretimde yeni usullerden oluşan modern eğitim tekniklerinin kullanılması, liseler ve öğretmen okullarının açılması sağlanmaya çalışılmış; Osmanlı Dili, tarih, coğrafya ve yabancı diller ders programlarındaki yerini bu dönemde almıştır. Ancak, son dönemlerde savaşların sürekli hale gelmesi, yenilgiler ve toprak kayıpları nedeni ile askeri eğitime öncelik verilmiş, sivil okullar ikinci plana itilmiştir (Sakaoğlu, 2003).

Müslim ya da Gayrimüslim her uyuğu eğiterek Osmanlılık bilincine ulaştırmayı hedefleyen “Tanzimat Fermanı”, Batı tarzı okullar açarak her alanda eleman ve uzmanlar yetiştirmeyi, din eğitimi ile ulus bilinci ve çağdaşlığı bir arada kazandırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, Batı’da kullanılan çağdaş eğitim-öğretim teknikleri, araç-gereçleri ve metotları kullanılmaya başlanarak, nizamnameler (kanun geçerliliğinde tüzükler), yönetmelikler çıkarılmış, eğitimde kalite sağlayabilmek amacı ile öğrenci kıyafetleri düzenlenmiş, öğretmenlerin yeterliliğini ölçen sınavlar yapılarak öğretmen yetiştiren yeni kurumlar oluşturulmuştur (Sakaoğlu, 2003, 75).

Tanzimat döneminde 1851 yılından Islahat Fermanı’nın ilanına kadar geçen süre zarfında, bazı yerlerde açılan ortaokullar (rüştiye) dışında eğitimle ilgili önemli bir iş yapılmamıştır (Kodaman, 1991, 14).

13 Mart 1845'te din, ordu ve bürokrasi kesimlerinden seçilen uzman ve aydınların katılımıyla oluşturulan Geçici Maarif Meclisi'nin (Meclis-i Maarif-i Muvakkat), önemli çalışmaları sonucunda ilk ve orta öğrenim kademesinde duyulan ihtiyaçlarla ilgilenecek Daimi Meclis-i Maarif'in kurulması karara bağlanmış (1846), bu Meclis de 1857 yılına kadar çalışmış, daha sonra da 1857'de Meclis-i Maarif-i Umumiye adını almıştır (Koçer, 1974).

Bu kuruluşların çalışmaları ile medresenin dışında “Tanzimat okulları” diye tabir edilen yeni eğitim-öğretim kurumlarının açılması ve yaygınlaştırılması başlamış oluyordu. Yeni açılan okullar bu kuruma bağlı olduğu için, medrese dışında ayrı bir yapılanmanın kanıtını teşkil etmektedir. Daha sonraları gittikçe yeni okulların açılması eğitimle ilgili daha kapsamlı bir teşkilatlanma ihtiyacını ortaya koymaktadır. 17 Mart 1857 yılında kabineden bir Nazır'ın başkanlığında Maarif-i Umumiye Nezareti oluşturulmuştur. Böylece okullar, bir meclisle birlikte bir bakanın yönetimine verilmiş oluyordu (Kodaman, 1991, 478-479).

Meclis-i Maarif-i Muvakkat, eğitimde ilk, orta ve yüksek kademelerini kabul etmiş; ilk öğretimi verecek olan “sıbyan mektepleri”ni ıslah etme, orta öğretimi sağlayacak “rüştîye”leri daha da geliştirme ve yüksek okul olarak da Darülfünun açma kararı almıştır. Ayrıca bu okullarda okutulacak kitapları tayin edecek bir uzmanlar kurulu olan “Encümen-i Daniş” de bir kararname ile kurmuştur (Koçer, 1974, 53).

Fransız akademisinden esinlenerek açılan Encümen-i Daniş'in görevlerinin başında “Ulum-u Aliye” ile ve “Fünun-u Nafia”nın memlekete yayılmasını sağlamak, okullar için gerekli ders kitaplarını telif ve tercüme etmek, edebiyat ve tarih alanlarında yeni kitaplar yazmak gibi ilmi çalışmalar geliyordu (Lewis, 1998).

Genel olarak bakıldığında Tanzimat dönemi eğitim hareketleri olarak, medrese dışındaki örgün eğitimde ilk, orta ve yüksek şeklinde bir derecelendirmeye gidilmiş ve kısmen kağıt üzerinde kalsa da köklü değişiklikler düşünülmüş, mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmış, ilk kez orta dereceli okullar açılmış, öğrenci ve öğretmenlerin kıyafetleri belirlenmiş, disiplin aracı olan falaka kaldırılmış ve halk eğitiminin önemi kavranmış ve bu yönde gelişmeler görülmüştür (Akyüz, 2001, 138-139).

2.6. Islahat Fermanı ve Eğitim

1854'ten sonra Osmanlı Devleti'nde yeni bir devrin başladığı görülmektedir. Ruslara karşı yapılan Kırım Harbi sırasında, reformların zayıflığı ve yetersizliği anlaşılmıştı. İşte bu düşünce ile Osmanlı hükümeti geniş bir reform paketi hazırlamıştır. Bu hazırlanan ikinci reform paketi, 1856'da "Islahat Fermanı" adı ile yayınlanmış, Paris anlaşmasına konan bir madde ile reformların uygulanmasında Avrupa devletlerinin denetim ve gözetimi de kabul edilmiştir (Kodaman, 1988, 15).

Islahat Fermanı, Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan azınlıklara Tanzimat Fermanı ile ilk işaretleri verilmiş olan serbestliği daha da pekiştirmiştir. Kodaman'a göre, Islahat Fermanı'nın Türk milletinin eğitim ve öğretimine yeni bir şey kattığı söylenemez. Fermanın açılmasına müsaade ettiği okullar zaten Osmanlı bünyesinde vardı ve açılmaya devam ediyordu. Kısa süre sonra zaten Osmanlı Devleti içinde bulunan ve kendilerine tanınan eğitim-öğretim haklarından yararlanan azınlıklar, Avrupalıların da yardımı ile geniş çapta bir eğitim hareketine başlamışlar ve yurdun dört bir yanında milli ve dini okullar açmaya başlamışlardır (Kodaman, 1998)

Osmanlı Devleti içinde bulunan azınlık devletleri için azınlık okullarının açılmaya başlaması, Müslim ve Gayrimüslim çocuklarının bir arada okuyup okumaması gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Mekatib-i Umumiye Nezareti bünyesinde yeni birimler oluşturulmaya başlanmıştır.

Gayrimüslim azınlıklara kendi eğitim kurumlarını açma, Müslüman okullarına girebilme ve eğitimde bağımsız hareket edebilme hakkını kazandırmayı amaçlayan Islahat Fermanı ile, Müslim ve Gayrimüslim çocukların eğitimini bir arada verecek lise derecesinde okullar açılmış, 1868 yılında açılan Galatasaray Lisesi (Sultani) de bu okulların ilk örneğini oluşturmuştur (Sakaoğlu, 2003).

Bir yıl sonra da, 1869 yılında, Fransız eğitim sistemi model alınarak oluşturulan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ilan edilmiştir. Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından hazırlanan (tercüme edilen) bu yasa (Nizamname) eğitim teşkilatını yeniden düzenlemiştir. Bu yapılanma (Karakaş, 2000).

A. Merkez Maarif Teşkilatı

1. Maarif-i Umumiye Nezareti

2. Meclis-i Kebir-i Maarif

a. Daire-i İlmiye

b. Daire-i İdare

3. Tahrirat Kalemi

4. Muhasebe Kalemi

B. Vilayet Maarif Teşkilatı şeklinde olmuştur.

Her vilayette maarif müdürü başkanlığında kurulan Maarif Meclisi'nde okul tahsil derecesine göre sınıflandırma şöyledir (Kodaman, 1991).

1. Mekatib-i Umumiye (genel okullar)

a. Mekatib-i Sıbyaniye

b. Mekatib-i Rüştîye

c. Mekatib-i İdadiye

d. Mekatib-i Sultaniye

2. Mekatib-i Aliye

a. Darülmualimin

b. Darülmualimat

3. Darülfünun

a. Edebiyat ve Felsefe Şubesi

b. Hukuk Şubesi

c. Fen Şubesi

2.7. Maarifi Umumiye Nizamnamesi ve Eğitimdeki Düzenlemeler

Eğitim Bakanı Saffet Paşa tarafından Fransız eğitim yasalarından yararlanılarak hazırlanıp, 1869'da yayımlanan ve kanun hükmünde bir tüzük olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nde o güne kadar düzensiz, sistemsiz, günlük ihtiyaçlar doğrultusundaki kurumlaşma hareketlerini belli kurallara bağlamış ve Osmanlı Devleti'nde eğitim ve kültürle ilişkili konular artık 189 maddeden oluşan bu nizamnamenin kuralları doğrultusunda yürütülmeye çalışılmıştır (Ergin, 1942, 43; Büyükkarcı, 1996, 93).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile;

İlköğretim zorunlu hale getirilerek, bu kademe okulları sıbyan (ana okulu ve temel eğitim ilk kademe), mahalle ve köy okulları olarak belirlenmiştir (3-35. madde). Nizamnamenin bu maddesine göre; her mahalle veya köyde bir ya da birkaç ilkokul (sıbyan) bulunacak, Müslim ve Gayrimüslim karma yerleşim yerlerinde Müslim ve Gayrimüslim okulları ayrı olacaktır. (Karakaş, 2000, 758).

Açılan okullara ait inşa, tamirat, öğretmen ücreti ve diğer giderler mahalle ya da köy halkı tarafından karşılanacak ve okulda öğrenim süresi dört (4) yıl olacaktır (Vahapoğlu, 2005, 82-84).

İki sıbyan okulu bulunması ve sakıncası olmaması halinde bunlardan biri kız ilkokulu (sıbyan) haline getirilecektir ve okulda görevlendirilecek öğretmen ve dikiş ustası kadın olacaktır (Sakaoğlu, 1991, 84).

Zorunlu hale getirilen ilköğretimde kızlar, 6-10 yaşının sonuna kadar; erkekler ise 7-11 yaşının sonuna kadar okula devam edeceklerdir (Büyük Lorousse 1995:11228).

Ortaöğretim okullarının durumu ele alınarak, ortaokulların (rüşdiye) en az 500 haneli kasabalarda, ortaokulların (idadi) 1000 haneli büyükçe merkezlerde, liselerin (sultani) ise il merkezlerinde kurulması karara bağlanmıştır (35-50. madde) (Sakaoğlu,1991, 84)

500 haneden fazla yerleşim yerlerinde halkı Müslüman ise Müslüman, Hristiyan ise Hristiyan, nüfusu karma ise ayrı ayrı iki ortaokul (rüşdiye) açılacaktır. Büyük şehirlerde halk Müslüman ise Müslüman, Hristiyan ise Hristiyan, nüfusu karma ise ayrı ayrı kız orta okulu açılacak ve bu okulların öğretmenleri kadın olacaktır. Ayrıca, İstanbul'da bir üniversite (Darülfünun) açılması ele alınmıştır (79-128. madde) (Büyükkarcı, 1996, 93).

Açılacak bu okullara öğretmen yetiştirilmesi amacı ile İstanbul'da bir erkek öğretmen okulu (Darülmualimin) ile bir kız öğretmen okulu (Darülmualimat) açılması düşünülmüştür (5-78. madde) (Büyükkarcı, 1996, 94).

Dersaadet'te büyük bir erkek öğretmen okulu açılarak okulun birinci şubesi ortaokula (rüşdiye), ikinci şubesi ortaokul (idadi), üçüncü şubesi de liselere (sultani) öğretmen yetiştirecektir (Sakaoğlu, 1991, 94).

Kız ilkokulu (sıbyan) ve ortaokulu (rüşdiye)'na öğretmen yetiştirmek amacı ile dersaadette bir kız öğretmen okulu açılarak ilk ve orta olmak üzere iki bölüme ayrılacak ve her bir bölümde de iki şube oluşturulup biri Müslim, diğeri Gayrimüslimler için öğretmen yetiştirecektir (Karakaş, 2000, 758).

Özel eğitimle ilgili konular düşünülmüştür (128-131. madde). Açılacak okullarda gerekli olacak eserleri, te'lif ya da tercüme yoluyla hazırlayacak Daire-i İlmiye kurulması tasarlanmıştır (133-137. madde). Eğitimle ilgili masrafların karşılanabilmesi için halktan yardım toplanması düşünülmüştür (152-198. madde).

Açılacak okulların öğretmen ve diğer personelinin tayin ve terfilerine bakacak kanun ve tüzükleri hazırlayacak Daire-i İdare açılması düşünülmüştür (131-133. madde) (Büyükkarcı, 1996, 94).

Bu meclisin dışarıdaki şubesi olan il eğitim meclisleri düşünülmüştür (143-153. madde) (Sakaoğlu, 1991, 94).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. maddesi ile yabancı ve azınlık okullarına çok önemli bir yetki olan okul açma izni verilmiştir. Nizamnamenin bu maddesi ile;

Özel okullar gerek Müslim ve Gayrimüslimler gerekse yabancı şahıslar tarafından açılabilecek ve açılan okulların kuruluş ve işletme masrafları okulu açan kişi veya kişilerce karşılanacaktır (Sezer, 1999).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile "Usul-i Cedid" adı verilen yeni öğretim metodu yaygınlaştırılmıştır (Akyüz, 1989, 228).

Tüzük geniş bir şekilde hazırlanmış olmasına rağmen; sanayi okullarına başka bir deyişle, mesleki ve teknik okullarının düzenlenmesi ile ilgili bir kurala yer verilmemiştir (Sakaoğlu, 1991, 84).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yabancı ve azınlık okullarının düzenlenmesi ile ilgili getirdiği yenilikler incelenecek olursa;

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile verilen geniş çaptaki hakların Osmanlı Devleti tarafından düzenli ve sistemli bir şekilde kontrol edilmemesi, yabancı ve azınlıkların bu hakları etkili bir şekilde kullanarak Osmanlı Devleti aleyhine kullanması ve toplumu bölücü faaliyetlerde bulunması Osmanlı Devleti'nce fark edilmiş ve bu tüzük ile azınlık ve yabancı okulları denetim altına alınmaya çalışılmıştır (Sarioğlu, 2002).

2.8. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin Yabancı ve Azınlıklarla İlgili Maddeleri

Nizamnamenin yabancı ve azınlık okulları ile ilgili maddeleri şunlardır:

Osmanlı Devleti'nde bulunan okullar iki kısma ayrılır. Birincisi genel okullardır ki gözetimi ve idaresi devlete bağlıdır. İkincisi de özel okullardır ki bunların gözetimi devlete idaresi ise şahıs veya cemaatlere aittir (Sarioğlu, 2002, 20). Yani; Osmanlı Devleti'nde tüm okullar devlete bağlı değildir. Devlete bağlı okullar dışında, idaresi şahıs ya da cemaatlere bağlı okullar bulunması nedeni ile eğitim-öğretimde birlik yoktur.

Her mahalle ve köyde ya da bir iki mahalle veya köyde birer ilkokul (sıbyan) bulunacak ve bunların gereken yerlerinde Müslim ve Gayrimüslim okulları ayrı olacaktır. Yani; Müslim ve Gayrimüslim halkın bir arada yaşadığı yerlerde farklı din, mezhep ve cemaatlere göre açılacaktır ve Genel Eğitim Meclisi üyeleri arasında, dini cemaat temsilcilerinin de birer üyesi bulunacaktır. Bu durum, Osmanlıcılık düşüncesi ile çelişmektedir.

Okulların inşa, tamirat, öğretmen ücreti ve diğer giderleri mahalle ve civarındaki cemaat tarafından karşılanacaktır (Mutlu, 1999, 8). Ayrıca, Gayrimüslimlere ait

ilkokullarda (sıbyan) öğretim 4 yıl olmakla beraber, cemaatler Osmanlı tarihi ve coğrafyasını kendi dillerinde okutacaklardır. Bu durum azınlıkların zarar verici propagandalarına zemin hazırlamıştır (Sarioğlu, 2002, 21).

Ortaokul açılacak yerlerde yerleşim yerinin nüfusu 500 haneden fazla ve nüfusun tamamı Gayrimüslimse sadece Gayrimüslim okulu açılacak; eğer yerleşim yerinde Müslim ve Gayrimüslim nüfus bir arada ise, bunlardan birinin okul açabilmesi için en az 100 hanelik nüfusa sahip olması gerekmektedir (Sarioğlu, 2002, 21).

İlkokulda olduğu gibi ortaokulda da (rüşdiye) din ve fen bilimleri dersi her milletin kendi dili ile öğretilecektir; bu durum farklı din ve dillere mensup birçok toplumdan oluşan Osmanlı Devleti'nde uygulanmaya çalışılan Osmanlılık siyaseti ile uyuşmamaktadır (Sarioğlu, 2002, 22).

İlkokulların (sıbyan) tatil günlerinin belirlenmesinde, Müslüman ve Gayrimüslimlerin dini bayramları dikkate alınacaktır. Müslim ya da Gayrimüslim ortaokulların (rüşdiye) genel tatil tarihleri Ağustos ayının başından itibaren 22 gündür; ayrıca Müslim ve Gayrimüslimlerin dini bayramları da tatildir. Yani; toplumlara kendi dinlerinin gerektirdiklerini yerine getirmelerinde hoşgörülü davranıldığı görülmektedir (Sarioğlu, 2002, 22).

Özel okulların tanımı yapılarak, ücretli ya da ücretsiz bu okulların giderlerinin bağlı oldukları, kişi, kurum ya da vakıfça karşılanacağı belirlenmiş ve açılabilmesinde okul öğretmenlerinin Eğitim Bakanlığı'ndan diploma almış olmaları şartı aranmıştır. Okulda ahlaka ve devletin siyasetine aykırı dersler bulunmamalıdır. Okutulacak dersler ve bunların kitapları Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmalı; taşrada ise İl Eğitim İdaresi veya Vali tarafından verilmiş resmi ruhsatı bulunmalıdır (Sarioğlu, 2002, 23).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yabancı ve azınlık okulları ile ilgili maddeleri ile 19. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak gittikçe hız kazanan modern misyoner faaliyetlerinin, ana uygulayıcısı niteliğindeki yabancı ve azınlıklar tarafından açılan özel okullar denetime tabi tutulmak istenmiştir. Klasik Osmanlı devirlerinde, gayrimüslim cemaatlerce kilise ve okul açılması ve tamiri ferman ve fetva onayına bağlanmışken; 1856 Islahat Fermanı'nın bu alanda serbestiyet getirmesi ile bir

başıboşluk oluşmuştur. Bu nedenle de bu okulların faaliyetleri Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile denetim altına alınmaya çalışılmıştır (Mutlu, 1999, 9).

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim alanındaki tartışmalar arasında yer alan ilkokul (sıbyan) sayısındaki artış ile ülke nüfusunun paralel olmadığı, programlarının iyi işlemediği ve öğretmenlerin yetersiz olduğu konusu daha sonra tekrar gündeme gelmiş ve programdaki aksaklıkların nasıl giderilebileceği 10 Haziran 1284/1867’da Eğitim Bakanı Saffet Paşa tarafından kaleme alınan bir belge ile giderilmeye çalışılmıştır. 1872’li yıllarda ise ders kitaplarının yeniden düzenlenmesi suretiyle ilkokulların (sıbyan) iyileştirilmesine çalışılmıştır. 1873 yılında eğitim alanındaki konuları düzenlemek amacı ile bir komisyon oluşturulmuştur (Sezer, 1999).

2.9. I. Meşrutiyet ve Mutlakiyet Dönemleri Eğitimdeki Durum (1876-1908)

1876 yılına gelindiğinde II. Abdülhamid’in saltanatının başında ”23 Aralık 1876”da ilan edilen Kanun-i Esasi ile Osmanlı Devleti’nin genel yapısı, organları, bunların işleyişi ve aralarındaki ilişkiler ve vatandaşların temel hak ve özgürlükleri ilk kez bir anayasa içerisinde yer alarak güvence altına alınmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, anayasalı bir monarşi oldu. Artık devlet anayasal esaslara göre yönetilecekti. Kanun-i Esasi ile herkes eğitim-öğretim işini özgürce ve parasız yapabilecekti. Osmanlı içinde çeşitli inanışlara ve eğitim-öğretim faaliyetlerine dokunulmayacak ve son olarak da Osmanlı bireylerinin tümü için öğrenimin ilk kademesi olan ilköğretim zorunlu olacak, ayrıntıları ayrı bir düzenleme ile belirlenecektir şeklinde üç temel eğitim maddesi vurgulanmıştır (Atatürk Araştırma Merkezi (AAM), 2005).

119 madde 13 bölümden oluşan bu anayasanın 15. maddesi “Her Osmanlı vatandaşının genel ve özel öğretim hakkına sahip olduğunu” 16. maddesi ise “Her okul türünün devletin denetimine tabi tutulacağını ve inanç işleri ile ilgili eğitim dışında, Osmanlı uyruklarının eğitiminde eşitlik sağlanmasını” karara bağlanmıştır.

İlk Osmanlı meclisinde en fazla tartışılan konu eğitim olmasına rağmen; II. Abdülhamid (1876-1908) dönemi içerisinde yaşanan özgürlük kısıtlamaları, baskı ve

sansür kendini eğitim alanında da göstermiş, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin uygulanmasına çalışılmışsa da toplumsal alandaki kriz ortamı eğitime de yansımıştır.

Basındaki sansür kendini tarih ve edebiyat kitaplarında da göstermiş; kitaplardaki “vatan, hürriyet, meşrutiyet, sosyalizm vb” sözcükler çıkarılmıştır. Abdülhamid döneminde öğrencilerin siyasete karışmaması ve devlete bağlı bireyler olarak yetişmeleri için din eğitimine ağırlık verilmiş ve okullar sıkı denetime tabi tutulmuştur. Bu sıkı denetim öğrencilerin devlet politikasına olan merakını daha da arttırmıştır (Sakaoğlu, 1991).

Abdülhamid devrinde eğitimde uygulanan sansüre rağmen; 1878-1879'da Said Paşa'nın eğitim alanında hazırladığı iki raporunda belirttiği, illerdeki eğitim teşkilatının genişletilmesi, her ile bir lise açılması, ilköğretim giderlerinin halktan karşılanması, ortaokul programına Fransızca'nın eklenmesi, ücretli üniversite, güzel sanatlar okulu açılması, devletteki çöküşün halkın cehaletinden kaynaklandığı yönündeki görüşleri padişah tarafından benimsenmiştir. Bu görüşler doğrultusunda padişah tarafından birçok okul açılmıştır (Sakaoğlu, 1991, 99).

Sultan II. Abdülhamit'in en başarılı olduğu alan eğitim olmuştur. Eğitim kurumları bütün ülkeye yayılırken kalite de yükseltildi ve programlar modern konuları kapsayacak şekilde yeniden gözden geçirildi. Türkçe öğretime ağırlık verildi. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak üzere fakir öğrencilere burs tahsis edildi taşradan gelenler için yatılı okullar açıldı. Eğitim çalışmalarının hepsi bundan ibaret değildi. Mevcut okullara yeni yüksek ve mesleki okullar eklendi. Böylece büyük bir kısmında Fransız eğitim sisteminin örnek alındığı Batılı okul türü ve sayısında önemli derecede artış yaşanmıştır. Bunlar arasında hukuk, güzel sanatlar, siyasi bilgiler, ticaret, mühendis, baytar, polis, gümrük okulları ve geliştirilmiş yeni bir top okulu bulunmaktaydı. Bu okullar kurulurken ülkenin en uç noktasına kadar ulaştırılmaları sağlanarak devlet otoritesinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (Ergün, 2001).

Yine 1876 yılında eğitim-öğretim meclislerine, okulların yönetimine, alınacak vergilere, başarısız, devamsız öğretmenlerin görevden alınmasına ilişkin 34 maddeden oluşan “İbtidai Talimatnamesi” yürürlüğe konmuştur. Ancak; mahallelerdeki eğitim-öğretim meclisleri işlemeyince yönetmelikte değişiklik yapılmıştı (Sakaoğlu, 1991, 98).

1880’de öğretmenlik başvurusu yapacak kişilerde bazı şartlar aranması kuralı benimsenmiş ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 1892’ye dek birkaç küçük değişiklik haricinde korunmuştur. 1893’te ise Maarif Nezareti “Taşra Köy Okullarına Mahsus Olmak Üzere” bir ders cetveli hazırlatmıştır. Taşradaki ortaokulların yönetmeliği de yine bu yıl hazırlanıp uygulamaya konmuştur.

II. Abdülhamit dönemi ulaşım, haberleşme ve eğitim alanında önemli gelişmelere sahne oldu. Avrupa’dan başlayan ve memleketin önemli merkezlerini birbirine bağlayan demiryolları yapıldı. Edebiyat, politikadan men edilen Osmanlı aydınlarının uğraşı alanı oldu. Batı’yı konu alan veya Batı’dan tercüme edilen edebi eserler sayesinde Osmanlı okurlarının Avrupa toplum hayatını daha yakından tanımaları mümkün oldu. Böylece çoğunluğu öğrenci ve subaylardan oluşan bir aydın sınıfı oluştu.

Darülfünun da yeniden düzenlenerek 1900 yılında eğitime başladı. Sultan II. Abdülhamit yönetimine ilk örgütlü muhalefet, çoğu öğrenci ve subay olan aydınlardan geldi. 1889’da gizli bir cemiyet kuran ve tarihimizde “Genç Türkler” olarak bilinen muhalifler, Yeni Osmanlıların hürriyet, meşrutiyet ve Osmanlılık fikirlerini paylaşıyor, Kanun-i Esasinin tekrar yürürlüğe konmasını istiyorlardı. İsmi daha sonra “İttihat ve Terakki”ye çevrilen cemiyet, yurtiçi ve yurtdışında örgütlenerek etkili bir muhalefet yaptı. Ayaklanmaya kadar varan bu baskı sonunda Sultan II. Abdülhamit 24 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’i tekrar ilan etti.

2.10. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimdeki Durum (1908-1918)

Avrupa’daki “Jön Türk”ler hareketi, nihayet II. Abdülhamit’i tahttan indirdi ve 1908’de ikinci kez Meşrutiyet ilan edildi. Kanun-i Esasi’nin ikinci kez yürürlüğe konduğu II. Meşrutiyet yalnız siyasi bir değişme değil, aynı zamanda Avrupalılaştıran bir fikir faaliyetinin başlangıcı idi. Bu dönemde Batılılaşma düşüncesi sistematik hale getirilmiş ve toplumun birinci sorunu olarak sunulmuştur (Ergün, 1996).

Meşrutiyet’in ilan edildiği 23 Temmuz 1908’den Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalandığı 30 Ekim 1918’e kadar süren II. Meşrutiyet döneminde,

Anayasa (Kanun-i Esasi) tekrar yürürlüğe konarak ülkede özgür bir ortamın oluşması sağlanmıştır (Atatürk Araştırma Merkezi, 2005).

II. Meşrutiyet dönemi, Türkiye tarihinde eğitim üzerine en çok yazının yazıldığı ve tartışıldığı ve eğitim sorunları ile en çok ilgilenilen ve deneyimler kazanılan bir dönemdir ve bu dönemde, ulusal eğitime önem verilmiş, devletin yıkılışının ancak eğitimle kurtarılacağı düşüncesi hakim olmuştur. Bu dönemde sistemsiz de olsa bütün çağdaş düşünceler Türkiye'ye aktarılmaya çalışılmıştır. Eğitim düşüncesi alanında gerek Batı'dan gelen süreli yayınlar gerekse de Avrupa'ya giden yabancı öğrenciler ve araştırmacıların eser ve makaleleri, Bulgarca'dan çevrilen eserler vs. pedagoji denilen kavramı Türkiye'ye en iyi şekilde yansıtmaya fırsatı bulmuştur (Ergün, 1996, 41).

1918 yılına kadar süren II. Meşrutiyet, yenileşme açısından yoğun bir tartışma ve uygulama dönemi olmuştur. Yapılan reformlar ve yaratılan hürriyet ortamı itibarıyla adeta Cumhuriyet'in laboratuvarı işlevini görmüştür. Bu dönemde Türk kadını erkeklerin haklarına eşit haklar kazanmaya başlamış, memur olma hakkını elde etmiş, kızlara yüksek öğrenim yapma imkanı verilmiştir. Gene bu dönemde medreselerin programları yeniden düzenlenmiş, Latin harflerin alınması konusunda ciddi tartışmalar yapılmıştır (Ergün, 1996, 42).

II. Meşrutiyet devrinde yapılmaya çalışılan değişikliklerle çağdaşlaştırılmaya çalışılan Osmanlı Eğitim sistemi, siyasi kadroların konuya gereken önemi göstermemeleri ve ülkede hakim savaş ortamı nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Karakaş, 2000, 778). Bu nedenle, eğitim teşkilatı 1839'dan II. Meşrutiyet'in ilanına kadar ilaveler ve çıkarmalarla küçük değişikliklere uğramış ama aslını hep korumuştur (Aytekin, 1987).

Bu dönemde, eğitimin yetişmiş insanlarla gerçekleştirilebileceği, yetişmiş kadrolar olmadan hiçbir iş yapılamayacağı vurgulanmıştır. Bunun için de önce eleman yetiştirme yolu seçilmiştir. Bu dönemde hazırlanan, "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı" (Geçici İlköğretim Kanunu), geçici başlığını taşımasına rağmen, Cumhuriyet yıllarında da birçok maddesi yürürlükte kalmıştır. Bu kanun ilköğretim okullarının meccani

(parasız) ve zorunlu olduğunu hükme bağlamıştır. Parasız öğretimin ilk kabul edildiği kanun da bu olmaktadır (Akyüz, 1997, 232).

1908 yılından önce bazı vilayetlerde özel ana okulları açılmıştı, ama bu tarihten itibaren yurdun her tarafında özellikle de İstanbul’da özel ana okulları açılmaya başlanmıştır. Resmi olarak da ana okulları Balkan Savaşları’ndan sonra açılmaya başlanmıştır (Akyüz, 1994, 231).

Bu dönemde ilköğretim alanında:

- a. Kanuni Tedbirler: İlköğretimin mecburiyetinin konması
- b. İdari Tedbirler: Merkez ve taşrada ilköğretim teşkilatının kurulması
- c. İbtidai okulların açılması ve çoğaltılması
- d. Sıbyan okullarına yeni usulün sokulması
- e. Müslüman halkın kalabalık olduğu yerlerde ilköğretime öncelik vermek
- f. Halkın maarif alanında maddi yardımının sağlanması
- g. Taşra’da Darülmualiminlerin açılması gibi konularda ciddi çalışmalar yapılmıştır (Kodaman, 1991, 66-70).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sonrasında yabancı ve azınlık okulları ile ilgili şu düzenlemeler yapılmıştır:

Osmanlı Devleti, Kanun-i Esasi’nin 15. ve 16. maddeleri ile Müslüman olmayan halkına özel öğretim hakkı vererek, onları Osmanlıcılık siyasetine uygun olarak devlete bağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca, kabul edilen bu maddelerde din dersi dışındaki derslerin ortak okutulması ile devlet aleyhine yapılan eğitim-öğretim programları önlenmek istenmiştir (Sarioğlu, 2002).

1879 yılında kabul edilen 15 fasıl 495 maddeden oluşan Rumeli-i Şarkinin Nizamname-i Dahilisi ile Müslim olmayan okulların idare, öğretmen ihtiyacı, din eğitimi, okul denetimi, masraflarının karşılanması, dil öğretimi konularında düzenlemeler getirilmiştir.

Müslim olmayanlara ait okulların düzenlenmesi ile ilgili olarak; 1896’da Vilayet-i Şahane Eğitim müdürlerinin görevlerini gösteren talimat, 1910’da Rumeli illerindeki “Mebadi-i Tedris Hakkında Kanun” ve Rumeli’de bulunan kilise ve okulları düzenleyen

kanun, Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı Hakkında nizamname ile özel okullar talimatnamesi kaleme alınmıştır.

II. Abdülhamid devrinde yabancıların okul açmasına izin veren 129. madde değiştirilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda yabancı okullara gidecek Osmanlı vatandaşlarının öncelikle dini bilgileri öğrenmeleri, bu okullarda okutulacak ders kitaplarının Maarif Nezareti'nden onaylı olması, okul kıyafetlerinin adaba uygun olması, devletin bu okulları serbestçe denetleyebilme hakkına sahip olması, okul kurucularının ve öğretmenlerinin sicilinin temiz olması gibi şartlar konmuştur. Bu şartlar sağlandıktan sonra yabancı ya da azınlıklara ait okul açılmasına izin verileceği belirtilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde sırası ile araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Osmanlı Devleti’nde 1908-1913 arası dönemde varlık gösteren yatılı okullar ve bu okulların özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmış “tarama modeli”nde bir çalışmadır. Karasar (2003, 77)’a göre, tarama modelleri “geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.” Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2003, 77). Bu nedenle, literatürde yer alan eğitim tarihi alanında yapılan araştırmalar taranmış, yatılı okullarla ilgili Osmanlı dönemi belgelerine ulaşılarak, elde edilen veriler, 1908-1913 arası dönemdeki yatılı okullar ve özelliklerini, araştırmanın alt amaçları doğrultusunda betimleyecek şekilde düzenlenmiştir.

Tarama modelinde tarihsel yöntem kullanılarak yapılan bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesinden de yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2005, 187)’e göre, doküman incelemesi “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” Doküman analizinde konuya bağlı olmak üzere o dönemle ilgili ders kitapları, program yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, eğitimle ilgili resmi belgeler ve eğitim ile ilgili gazete haberleri doküman olarak kullanılabilir. Bu nedenle, Ankara Milli Kütüphane’de bulunan araştırma konusu ile ilgili Maarif Salnamelerinden, Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi ile Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’nde bulunan Osmanlı Dönemi matbu eserlerden yararlanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini; Osmanlı Devleti’nde varlık gösteren yatılı okullar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, 1908-1913 arası dönemde Osmanlı

Devleti'nde gerek Osmanlı vatandaşları gerekse yabancı ve azınlıklar tarafından açılarak faaliyet gösteren yatılı okullar oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

3.3.1. Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin verilerin toplanması amacıyla “belgesel tarama” tekniğinden yararlanılmıştır. Duverger (1973)'in “belgesel gözlem” dediği bu tekniği, Karasar (2003) varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama, Rummel (1968) ve daha birçoğu ise “doküman metodu” olarak tanımlamaktadırlar (Karasar, 2003, 183). Belgesel tarama sürecinde olay ve olguları yansıtan resim, film, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç, bina, heykel ile bu olgularla ilgili olarak sonradan oluşturulmuş her türlü mektup, rapor, kitap ansiklopedi, resmi ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı, yaşam öyküsü, belgeler ve kalıntılardan yararlanılır (Karasar, 2003). Araştırmamızda bu amaçla;

1. Konuyla ilgili olarak, Ankara Milli Kütüphanedeki mikrofilm arşivinde bulunan Maarif Salnamelerinden,
2. Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi ile Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi matbu eserlerden,
3. Araştırma alanına giren temel eserler ve kaynak dökümanlardan, gerekli bilgiler elde edilmiştir.

3.3.2 Verilerin Analizi

Verilerin analizi için, belgesel tarama tekniğiyle elde edilen verilerin tamamı incelendikten sonra araştırmanın konusuna bağlı olarak başlıklar oluşturulmuş, bu başlık konularıyla ilgili olarak elde edilen veriler doğrudan ve dolaylı olarak alınan notlar yardımıyla fişlere kaydedilmiş ve kullanılan her kaynak için bir kaynak fişinin (bibliyografik fiş) oluşturulduğu bu süreçte fişler başlıklarına göre sıralanmıştır (Karasar, 2003).

Başlıklarına göre sıralanan bu fişlerden elde edilen veriler benzer ve farklı yönleri açısından karşılaştırılarak, araştırmanın amaçlarına uygun şekilde alt başlıklara ayrılmış ve belgesel tarama tekniği kullanılarak gerçekleştirilen literatür taraması ile

toplanan veriler, araştırmanın alt amaçlarına uygun biçimde düzenlenmiştir. Elde edilen bulgularla ilgili sonuçlar tartışılarak yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde 1908-1913 arası dönemde Osmanlı Devleti'nde kurulan yatılı okulların ülke içerisindeki dağılımları, kademelere göre durumları, öğrenci kabul koşulları ve diğer özellikleri açısından elde edilen verilerine ilişkin bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

4.1. Osmanlı Devleti'ne Bağlı Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımları

Tanzimat döneminden itibaren eğitim alanında çıkarılan çeşitli yasalarla düzenlenen okul açma faaliyetleri ile açılan yatılı okullar ve bu okulların bulundukları iller şu şekildedir:

Taşradaki lise kademesinde olan yatılı okulların bulunduğu iller: Adana, Ankara, Erzurum, Kastamonu, Konya, Ma'muretü'l-Aziz, Yanya, San'a, Bursa, Trabzon, Manastır, Edirne, Halep, Kosova, Şam, Selanik, Midilli, İzmir, Beyrut illerinde bulunmaktadırlar (Milli Kütüphane (MK), 11201). Taşrada bulunan yatılı okulların bulundukları illere göre, daha çok Balkanlar ve Araplarda bulunan iller oldukları görülmektedir. Bu durum, milliyetçilik akımlarının Osmanlı ülkesindeki etkisini oldukça gösterdiği bir dönemde bu illerdeki azınlık unsurlarını yatılı okullar aracılığıyla devlete bağlama isteğinden kaynaklanıyor olabilir.

İl merkezlerindeki lise kademesinde olan yatılı okulların bulunduğu iller: Yedi yıllık lise derecesinde olan bu yatılı okullar Edirne, Selanik, Yanya, İzmir, Bursa, Kastamonu, Trabzon, Ankara, Şam, Beyrut, Adana, Konya, Sivas, Diyarbakır, Halep, Midilli, Manastır, Hakkari, Zor, Burdur, Karesi, Kaza-ı Erbaa, Karahisar-ı Sahip, Kırklareli, İstanköy, Midilli, Tekirdağ, Yenipazar, Taşlıca, Görice, Erzurum ve Üsküp illerinde bulunmaktadırlar. İl merkezlerindeki yatılı okulların genelde devlet merkezinden uzak, farklı bölgelerde yer alan illerde kuruldukları görülmektedir. Bu durum, devlet idaresinin, ideolojisinin bu okullarda uygulanan eğitim ile sağlamlaştırılmak istenmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Lise kademesindeki yatılı erkek okullarının bulunduğu iller: Ankara lisesi (Ankara, Çorum, Çankırı, Eskişehir illeri'nde); Adana lisesi (İzmir, Aydın, Denizli, Menteşe, Antalya, Manisa illeri); Konya lisesi (Konya, Burdur, Isparta, Afyon, Karacahisar, Kütahya illeri); İstanbul ve Kabataş liseleri (İstanbul, Çatalca, Beyoğlu, Üsküdar, Kocaeli illeri'nde); Bursa lisesi (Bursa, Ertuğrul, Karesi, Çanakkale illeri'nde); Sivas lisesi (Elaziz, Dersim, Malatya, Tokat illeri'nde); Edirne lisesi (Edirne, Kırklareli, Gelibolu, Tekirdağ illeri'nde); Trabzon lisesi (Artvin, Ardahan, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Gümüşhane, Şarki, Karahisar, Trabzon illeri'nde); Kastamonu lisesi (Kastamonu, Bolu, Sinop, Zonguldak, Amasya illeri'nde); Erzurum lisesi (Kars, Bayazıt, Muş, Genc, Erzincan, Erzurum, Van, Bitlis illeri'nde); Kayseri lisesi (Kayseri, Bozok, Niğde, Aksaray, Kırşehir illeri'nde); Diyarbakır lisesi (Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siverek, Ergani ve Siirt illeri'nde) bulunmaktadır (MK, 4809). Lise kademesindeki yatılı erkek okullarının ülke sınırları içerisindeki çok geniş bir alana yayıldıkları görülmektedir. Bu durum, üst kademelerde eğitim görmüş kişi sayısını arttırmak, nitelikli insanlar yetiştirmek ve bu okullar sayesinde devlete bağlı bireyler yetiştirme isteğinden kaynaklanıyor olabilir.

Ortaokul kademesinde olan yatılı okulların bulunduğu iller: Dersaadet, Edirne, Tokat, Amasya (MK, 1559). Ortaokul kademesindeki yatılı okulların bulunduğu yerlerin sayıca az ve daha çok devlet merkezine yakın yerler olduğu görülmektedir. Bu durum, ortaokul kademesindeki eğitim kurumlarının henüz yeterince yaygınlık kazanmadığı ya da ortaokul kademesindeki yatılı okullarla ilgili olarak hazırlanan düzenlemelerin uygulamada kullanılamadığı şeklinde yorumlanabilir.

1910 ve 1911 yıllarında Adana, Ankara, Bursa, Selimiye, Selanik, Siroz, Manastır, Kosova, Kastamonu, Trablusgarb, Sivas, Erzurum ve Halep'te açılan tarım işçi okulları yatılı okullardı (Ergün, 1996, 248). Ayrıca, Kastamonu, Trablusgarb, Halep, Sivas ve Erzurum gibi yerlerde tarım uygulaması, tarım araçlarının kullanımı ve bakımı, bitki ve hayvan hastalıkları ve bunların önlenmesine yönelik bilgileri uygulamalı şekilde öğretmeyi amaçlayan amele okulları açılmıştır (Ergün, 1996). Çiftçi çocuklarını eğiterek yeni tarım metotlarını, Türkçe'yi bilen, tarla idaresini etkili şekilde uygulayabilen çiftçi ve yarıcılar yetiştirmek amacıyla da Siroz, Selimiye (Hama), Antalya ve Halep gibi illerde yatılı çiftlik okulları açılmıştır (Ergün, 1996, 249). Bundan başka, Bursa, Selanik, Beyrut, Amasya, Antalya ve Mamuretulaziz (Elazığ)'de ise

ipekçiliği bilimsel bir biçimde öğretmek amacıyla yine yatılı olan Darülharir adı verilen okullar açılmıştır (Ergün, 1996, 250). Tarım ve hayvancılığa yönelik olarak açılan yatılı okulların gerekli tarım ve hayvancılık uygulamalarının yapılabileceği, ilgili tarım ürünü ya da hayvanın yetişebileceği doğal koşullara sahip yerlerde kuruldukları görülmektedir. Bu durum, ekonomisi daha çok tarım politikasına dayanan Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'nın bilim ve teknolojisi karşısında her alanda yaşamış olduğu geri kalmışlığı modern yöntemler kullanmak, bilinçli üreticiler yetiştirmek suretiyle tarım alanındaki geri kalmışlığından kurtulmak ve tarımsal üretimi yeniden canlandırmak istemesiyle açıklanabilir.

Suriyeli Şeyh Raşid Rıza Efendi tarafından vaaz yetiştirmek amacıyla öncelikle Suriye, Mısır ve Tunus'ta kurulan yatılı Büyük İslam medresesi 1910 yılında da İstanbul'da eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır (Ergün, 1996, 350).

4.2. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı

Yabancı devletler tarafından kurulan yatılı okulların genel itibariyle merkezden uzak eğitim hizmetlerinin yeterince gelişmediği bölgelerde varlık gösterdikleri ve misyonerlik faaliyetleriyle kurularak bulundukları bölgelerde siyasi nüfuz elde etmeye çalıştıkları görülmektedir. Azınlıklar tarafından açılan yatılı okulların ise genelde yabancı bir devletin desteğini alarak kuruldukları ve milliyetçilik akımlarının da etkisiyle bulundukları bölgede bağımsız bir şekilde varlık gösterebilmek için eğitim yoluyla teşkilatlanmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, yabancı devletler tarafından kurulan yatılı okulların bağlı oldukları devletlere ve bulundukları illere göre dağılımı şu şekildedir:

4.2.1. Yabancı Devletlere Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı

Yabancı devletlerden Amerika'ya ait olan yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.1. Amerika Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
ABD	Fırat Koleji(özgün adı:Armenia College)	—	Ana okulu, ilk,orta, lise ve yüksekokul	Harput
ABD	Anadolu Koleji(Anadolu College)	Amerikan Misyoner Okulu	Lise, yüksekokul	Merzifon, Amasya, Tokat, Sivas, Yozgat ve Kayseri
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Adana/Mersin
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Adana/Merkez
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Adana/Sis-Kozan
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Ankara/Talas-Kayseri
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Ankara/Talas-Kayseri
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Beyrut/Sukulgarb
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Beyrut/Şveyr
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Beyrut/Lazkiye
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Beyrut/Lazkiye
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Bitlis/Merkez
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Erzurum/Merkez
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Erzurum/Merkez
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Haleb/Antep
ABD	Kız Yatılı Okulu	—	—	Ramallah/Kudüs
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—	—	Ramallah/Kudüs
ABD	Arnavutköy Kız Lisesi	Kız Okulu	—	İstanbul
ABD	Amerikan Koleji	Kız Okulu	Lise	İstanbul
ABD	Amiral Bristol H. O	Hemşire Okulu	Yüksekokul	İstanbul

Tablo 4.1.'de görüldüğü gibi Amerika tarafından açılan yatılı okullar Osmanlı ülkesindeki geniş bir alana yayılmıştır. Amerikan okullarının bu kadar geniş bir alanda varlık göstermesi Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca, açılan bu okulların büyük çoğunluğunun merkezden uzak olan doğu ve güney bölgelerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulundukları görülmektedir. Bu durum, bu bölgelerin merkezden uzak olmaları nedeniyle eğitim hizmetlerinin yeterince yaygınlaşmamış olması ya da bu bölgelerde bulunan azınlıkların eğitim yolu ile denetim altına alınarak Osmanlı Devleti'nden koparılma istenmesi ile açıklanabilir.

Yabancı devletlerden Fransa'ya ait olan yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.2.'de verilmiştir

Tablo 4. 2. Fransa Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Fransa	Saint– Joseph Fransız Koleji	Ticaret Enstitüsü ve okulu	–	İstanbul
Fransa	Beyoğlu Sainte Elisabeth Okulu	–	–	İstanbul
Fransa	St-Esprit Domes de Sion Rahibelerine ait parasız okul	Rahibe Okulu	–	İstanbul
Fransa	St-Joseph Manastırı Yatılı Okulu	Ücretsiz Yetim Yatılı Okulu	–	İstanbul/Çukurbostan
Fransa	Notre Dame de Sion Kız Lisesi	Kız Lisesi	Lise	İstanbul/Pangaltı
Fransa	St-Joseph Yüksek Ticaret Okulu	Yüksek Ticaret Okulu	Enstitü	İstanbul/Kadıköy
Fransa	Augustins de l'Assomption rahibelerine ait okul	Manastır Okulu yatılı okulu	–	İstanbul/Haydarpaşa
Fransa	Augustins de l'Assomption rahibelerine ait okul	Kilise Okulu	Lise	İstanbul/Kadıköy
Fransa	St-Elisabeth Yatı Okulu	Kız Okulu	Ortaokul	İstanbul/Beyoğlu
Fransa	Saint-Louis Dil Oğlanları Koleji	Dil Oğlanları Koleji	–	İstanbul/Beyoğlu
Fransa	Saint-Louis Fransız Ruhban Okulu	Ruhban Okulu	Lise	İstanbul/Beyoğlu
Fransa	Saint-Benoit Erkek Koleji	Erkek Koleji	–	İstanbul/Galata
Fransa	Saint-Joseph Fransız Okulu	–	İlkokul	İstanbul/Bebek
Fransa	Pangaltı Kız Yatı Okulu	Kız Okulu	Lise	İstanbul/Pangaltı
Fransa	Saint-Vincent Okulu	–	İlkokul	İstanbul/Üsküdar
Fransa	Saint-Joseph Koleji	Ticaret Okulu	Yüksekokul	İstanbul/Kadıköy
Fransa	Saint-Joseph Kız Yatı Okulu	–	İlkokul	İstanbul/Çukurbostan
Fransa	Assomption Semineri	Erkek Koleji	Lise	İstanbul/Kumkapı

Tablo 4.2. Fransa Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları(**devam**)

Fransa	Assomption Semineri	–	–	İstanbul/Fenerbahçe
Fransa	Saint-Gabriel Okulu	Erkek Okulu	İlk ve Ortaokul	İstanbul/Bebek
Fransa	Filles de la charite rahibelerine ait okul	Kilise Okulu	–	İstanbul/Üsküdar
Fransa	Notre Dame de Lourdes Okulu	Kız Okulu	İlkokul	İstanbul/Feriköy
Fransa	Notre Dame de Sion Okulu	Kız Okulu	Lise	İstanbul/Kadıköy

Tablo 4. 2.'de görüldüğü gibi Fransa tarafından açılan yatılı okulların tamamının Osmanlı başkenti İstanbul'da varlık gösterdikleri ve misyonerlik faaliyetleri sonucu kurulmuş dini eğitim kurumu niteliği taşıyan okullar oldukları görülmektedir. Fransız okullarının daha çok merkezde bulunmaları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Fransız kültürü ve eğitim sisteminden etkilenecek yaygınlaşmasını sağlamaya çalışmış olması ile açıklanabilir.

Yabancı devletlerden İtalya'ya ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.3.'de verilmiştir.

Tablo 4.3. İtalya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
İtalya	İtalyan Kız Ortaokulu	Yatılı Kız Ortaokulu	Ana sınıf, ilkokul, ortaokul	–
İtalya	Salesien rahiplerinin açtığı okul	Terzi-kundura okulu	İlkokul	İstanbul
İtalya	Sacre Cour İtalyan Kız Okulu	Kız Okulu	İlk ve Ortaokul	İstanbul/Yeşilköy
İtalya	Sainte-Pulcherie Cezvit Erkek Okulu	Erkek Okulu	İlk ve ortaokul	İstanbul/Beyoğlu
İtalya	Ağahamamı Okulu	Kız Okulu	Ortaokul	İstanbul/Beyoğlu
İtalya	Giustiniani Okulu	–	İlkokul	İstanbul/Feriköy
İtalya	Justinyan Okulu	Ticaret Okulu	Lise	İstanbul

Tablo 4.3.'te görüldüğü gibi İtalya tarafından açılan yatılı okulların tamamı İstanbul'da varlık göstermektedir. Açılan bu okulların büyük kısmının çeşitli tarikatlar tarafından açılan kız ya da erkek okulları oldukları karma eğitim veren okulların azınlıkta kaldığı görülmektedir.

Yabancı devletlerden Avusturya'ya ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.4.'de verilmiştir.

Tablo 4. 4. Avusturya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Avusturya	Sankt-Georg Erkek Koleji	Erkek Koleji	Lise, İlkokul	İstanbul/Galata
Avusturya	Sankt-Georg Kız Okulu	Kız Okulu	Ortaokul	İstanbul/Galata
Avusturya	Kız Kisesi	Kız Okulu	Lise	İstanbul

Tablo 4.4.'te görüldüğü gibi Avusturya tarafından açılan okulların tamamı merkezde yer almaktadır. Diğer yabancı devletlerle kıyaslandığında Avusturya tarafından açılan yatılı okulların sayıca fazla olmadığı görülmektedir. Bu durum, Avusturya'nın Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir devlet olması nedeniyle bu tarihlerde iyice yaygınlaşmış olan milliyetçilik akımının ülkesindeki etkileriyle uğraşması nedeniyle dışarıda etkili bir yayılcılık politikası izleyememesi ile açıklanabilir.

Yabancı devletlerden Almanya'ya ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.5.'de verilmiştir.

Tablo 4. 5. Almanya Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Almanya	Eskişehir Demiryolu Okulu	Demiryolu Okulu	İlkokul Birinci Kademe	Eskişehir

Tablo 4.5.'te görüldüğü gibi Almanya tarafından açılan okul mesleki ve teknik bilgi gerektirmektedir. Bu durum, Osmanlı devleti'nin son zamanlarında Almanya ile yakın ilişkiler kurarak askeri, mesleki ve teknik bilgi gerektiren konularda Alman uzmanlarından ve teknolojisinden faydalanmak istemesi ile açıklanabilir. Bu nedenle de bu tür mesleki bilgi gerektiren alanlarda Alman okulları açılarak bu alandaki eksiklik giderilmeye çalışılmış olabilir.

4.2.2 Azınlıklara Ait Yatılı Okulların İllere Göre Dağılımı

Azınlıklar tarafından kurulan yatılı okulların bağlı oldukları azınlık unsurlarına ve bulundukları illere göre dağılımı şu şekildedir:

Azınlık toplumlarından olan Rumlara ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.6.'da verilmiştir.

Tablo 4. 6. Rum Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Rum	Zapyon Rum Kız Lisesi	Kız Okulu	Lise	İstanbul/Taksim
Rum	Rum Ruhban Okulu	Ruhban Okulu	Lise	İstanbul/Heybeliada
Rum	2erkek 1 kız ilkokulu	—	İlkokul	Kayseri
Rum	Lise	—	Lise	Kayseri(Vezneci)
Rum	Rum Protestan Okulu	-	Lise	Kayseri(Talas)

Tablo 4.6.'da görüldüğü gibi Rum azınlıklar tarafından açılan okulların genelde misyonerler tarafından açılmış lise kademesinde eğitim veren okullar oldukları görülmektedir. Ayrıca, açılan bu okulların Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinde açılmış okullar oldukları ve bu okullarda uygulanan eğitim ile eski Bizans'ın yeniden canlandırılması için teşkilatlanmaya çalıştıkları söylenebilir.

Azınlık toplumlarından Ermenilere ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.7.'de verilmiştir.

Tablo 4. 7. Ermeni Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Ermenistan	Pangaltı Ermeni Lisesi	—	Lise	İstanbul/Pangaltı
Ermenistan	Cemeran Okulu	—	Yüksekokul	İstanbul/Üsküdar
Ermenistan	Lusaviriç Okulu	Kız Okulu	—	İstanbul/Kumkapı

Tablo 4.7.'de görüldüğü gibi Ermeniler tarafından açılmış ve hakkında veri bulunan bu okulların tamamı İstanbul'da faaliyet gösteren okullardır.

Azınlık toplumlarından Arap ve Arnavutlara ait yatılı okulların illere göre dağılımı Tablo 4.8.'de verilmiştir.

Tablo 4.8. Arap ve Arnavut Azınlıklar Tarafından Kurulan Yatılı Okullar ve İllere Göre Dağılımları

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Türü	Okul Kademesi	Bulunduğu İl Adı
Arap ve Arnavutlar	Arap ve Arnavut Okulu	Sanayi, ziraat ve çiftçi okulları, öğretmen okulu	İlk, orta, lise	Elbasan, Manastır, Üsküp
Arnavutlar	Arnavut Okulu	Öğretmen Okulu	Yedi yıllık idadi(lise), ortaokul	Çamlık

Tablo 4. 8.'de görüldüğü gibi Arap ve Arnavut azınlıklar tarafından açılan yatılı okullar bu azınlıkların yaşadığı bölgelerin Osmanlı ülkesindeki dağılımı ile paralellik göstermektedir. Bu durum, bu azınlık unsurlarının bulundukları bölgelerde yatılı olan eğitim kurumları vasıtasıyla teşkilatlanmaya ve milliyetçilik akımlarının oldukça yayıldığı bir dönemde kendi bağımsız devletlerini kurmak için bilinçli bireyler yetiştirmek istemeleriyle açıklanabilir.

Gerek yabancı devletlere gerekse azınlıklara tanınan geniş çaptaki haklarla bu devlet ya da azınlıklara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan yatılı okulların uygulamış oldukları çeşitli politikaların (misyonerlik, siyasi, ticaret vb.) da yardımı ile Osmanlı ülkesinin çok değişik yerlerine yayılmış oldukları görülmektedir. Yabancı devletlerin açmış oldukları okulların genelde ya devlet merkezi olan İstanbul'da ya da devlet merkezinden uzak eğitimin yeterince verilemediği, insanların kolay etki altına alınabileceği yerlerde kuruldukları görülmektedir. Azınlıklar tarafından kurulan okulların ise genelde bu azınlık gruplarının çoğunluğa sahip oldukları yerlerde ve daha çok kendi bağımsız devletlerine sahip olabilmek için teşkilatlanmada kullandıkları yerler olduğu bununla birlikte, güçlü herhangi bir yabancı devletin desteğini aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda yabancı devletlere ya da azınlıklara bağlı olarak kurulan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan bu okulların yabancı devlet ya da azınlıkların Osmanlı Devleti'ni yıkmak, parçalama, kendi amaçları doğrultusunda bireyler yetiştirmede kullandıkları yerler olduğu söylenebilir.

4.3. Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımları

Yabancı ya da azınlıklar tarafından açılan yatılı okullar yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi bir dağılım gösterirken; gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse yabancı ya da azınlıklara bağlı olarak kurulan yatılı okulların kademelere göre dağılımı aşağıda açıklanmıştır:

4.3.1 Osmanlı Devleti'ne Bağlı Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı

Ortaokuldan sonra yüksekokullara hazırlık niteliği taşıyan beş yıllık ilçe idadilerinin (hazırlık okulu) asıl amacı; bulundukları yörenin işlerini idare edecek, imarını sağlayabilecek kişiler yetiştirmektir. Bu hazırlık okulları, ortaokulların (rüşdiye) kapatılması ile ortaöğretimin ilk basamağını oluşturmuşlardır. Sayıları yetmiş geçmeyen bu beş yıllık hazırlık okulları Emrullah Efendi zamanında düzenlenerek yatılı olan 23'ünden 10'u lise kademesinde okullar haline getirilmiştir (Akyüz, 2001). Bu şekilde oluşturulan hazırlık kademesindeki okullar iki kısma ayrılırlar. Bunlardan birincisi beş yıllık ikincisi ise ortaokul kısmından başka dört hazırlık sınıfı daha içeren yatılı ya da gündüzlü olabilen hazırlık okullarıdır. Bu okullar hangi kısma dâhil olurlarsa olsunlar ücretlidirler (MK, 11201, 1). Yine, yatılı özellikte olan hazırlık kademesindeki askeri okulların öğretim süresi ise dört yıldır. Ancak, daha sonraki dönemlerde bu süre üç yıl olarak değiştirilmiştir (Ergün, 1996, 299). Hazırlık kademesindeki okullar okulda bulunan yatılı öğrenci miktarına bağlı olarak dört sınıfa ayrılmıştır. Buna göre, birinci sınıfa yüz elli, ikinci sınıfa yüz, üçüncü sınıfa yetmiş beş ve dördüncü sınıfa elli öğrenci kabul edilecektir (MK, 604).

Sınavla öğrenci alımı yapılan lise kademesindeki okulların tahsil süresi, üç yılı hazırlık, esas lise kısmı altı yıl olmak üzere toplam dokuz yıldır. Ayrıca, alımı yapılan öğrenciler ücretli ve ücretsiz ayrımının dışında dâhili (yatılı), nısfı dâhili (sadece öğle yemeklerini okulda yiyenler) ve harici (okulda kalmayan ve yemek yemeyenler) olmak üzere çeşitli sınıflara ayrılıyordu (Kodaman, 1991, 139).

İstanbul yatılı hazırlık okulu (idadi) ilkokul, ortaokul ve ortaokul ile yükseköğretim arasındaki hazırlık kademelerinden oluşmaktadır. Okulun bu kademelerine Müslim veya Gayrimüslim tüm Osmanlı vatandaşları yatılı ya da gündüzlü öğrenci olarak kabul edilmektedir. Okuldaki öğretim süresi toplam on yıldır.

Bu on yıllık sürenin ilk üç yılı ilkokul, ikinci üç yılı ortaokul, geriye kalan dört yılı ise hazırlık kademesi olarak kabul edilmektedir (MK, 4381). Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden Makriköy Osmanlı Birliği Kız Okulu ise ana sınıfından başka; ilkokul birinci ve ikinci kademe ile kız öğretmen okulu kademelerinden oluşmaktadır (MK, 1733, 1).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden tam devreli özel bir okul olan İstiklal Lisesi; altıncı sınıftan on birinci sınıfa kadarki eğitim-öğretimi kapsayan lise kademesinde bir okuldur (MK, 638, 1). 1908'den sonraki dönemde bundan başka lise kademesinde 11 yeni okul açıldığı gibi, 1913-1914 eğitim-öğretim yılından itibaren "İstanbul Kız Hazırlık Okulu", "İstanbul Kız Lisesi" adını almıştır. Ayrıca, şirketler ve cemiyetlerin de bu dönemde ittihat okulları, Osmanlı okulları vb. adlarla Batı modeli okullar örnek alınarak düzenlenmiş ilk, orta ve lise kademesinde eğitim veren paralı ve yatılı okullar açtıkları görülmektedir (Ergin, 1942).

II. Abdülhamid, saltanatının ilk yılları sayılan 1877'de siyasi bilgiler okulunu (mülkiye) yüksek okul kademesine getirmiştir (İlkin ve Tekeli, 1993). Ayrıca, Siyasi Bilgiler Okuluna ayrı bir önem vererek 1879'da bu okulun açılmasını sağlamıştır. Devlete bağlı kamu personeli yetiştirmeyi amaçlayan yüksekokul kademesindeki bu okulun öğretim süresini 1885'te dört yıla çıkartarak, yatılı hale getirmiştir. Ancak, siyasi kaygılar nedeniyle okulların sıkı bir denetim altında tutulmaları; öğrencilerin siyasete ve ideolojilere merak duymalarına ve yönetim aleyhtarı davranışlar sergilemelerine neden olunca II. Abdülhamid bu okullarda ciddi kısıtlamalar uygulamaya başlamıştır (Sakaoğlu, 1991, 100). Ayrıca, 1838'de daha önce usta-çırak eğitimi ile yetişen devlet memurlarının seviyesini yükseltmek ve yeni memurlar yetiştirmek amacı ile ortaokul kademesindeki ilk okul örneği olan memur okulu (Mekteb-i Maarif-i Adliye) açılmıştır (Ergün, 1996, 249).

II. Abdülhamid zamanında eğitim-öğretim hizmetine başlayan tarım okulları yüksek okul kademesinde olan okullardandır (İlkin ve Tekeli, 1993, 88). Bu okullardan biri olan dört yıllık bir eğitimin verildiği Halkalı Tarım Okulu II. Meşrutiyetin ilanından sonra yüksekokul kademesine yükseltilmiştir (Ergün, 1996, 291). Büyük çiftlikleri idare edebilecek tarımdan anlayan eleman, memur ve tarım okullarına öğretmen yetiştirmek gibi amaçlarla açılan yüksekokul kademesindeki tarım bölge okulları da içinde hazırlık

kısmı bulunan dört yıllık eğitimin verildiği bir okuldur (Ergün, 1996, 291). Çiftlik idaresinden anlayan çiftçi ve çiftlik elemanı yetiştirmek amacı ile hem teorik hem de pratik bilgiler veren tarım işçi okulları ise üç yıllık bir eğitimin verildiği yükseköğretim kademesindeki okullardır (Ergün, 1996, 249).

1913 yılından itibaren medrese eğitiminde düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1914 yılında çıkarılan bir nizamname ile medrese eğitiminde değişiklikler yapılarak ilk iki devresi ortaöğretime, son devresi yüksek öğretime denk sayılacak her biri dört yıllık üç kademeye ayrılmış ve yatılı okullar haline getirilmişlerdir (İlkin ve Tekeli, 1993, 94).

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1909 yılının Ağustos ayında özel olarak açtığı İttihat ve Terakki Okulu kız ve erkeklere eğitim verecek iki kısımdan oluşan ilkokul kademesinde bir okuldur (Önder, 1952). Kadıköy'de yabancılar tarafından açılmış olan okullardan daha iyi bir eğitim verebilecek kız ve erkek okulları açmayı amaçlayan Osmanlı İttihat Okulları Cemiyeti bu amacı doğrultusunda ilkokul ve hazırlık kademesinde yatılı okullar da açmıştır. Yine aynı dönemlerde aynı amaçla kurulmuş olan Osmanlı Eğitim Şirketinin de kız ve erkek çocuklarının eğitimi için ilkokul, ortaokul ve hazırlık kademelerinde okullar açmayı amaçladığı görülmektedir (Ergin, 1942, 1207–1208).

1910 yılında Mevlana Türbesi civarındaki yeni binasına taşınan Konya erkek öğretmen okuluna ortaokul kademesinin eklenmesi dışında sınıf sayısı ikiden üçe çıkarılmış ve okul yatılı hale getirilmiştir. 1912 yılından sonraki dönemde ise üç olan derslik sayısı dörde çıkarılmıştır (Önder, 1952, 67). İçerisinde hazırlığı da barındıran Konya Lisesi ise, önceleri hazırlık kademesinde iken; sonraları lise kademesine yükseltilmiştir. 60 yatılı öğrencisi bulunan okulun öğretim süresi beş yılı ilkokul kademesi, dört yıl ilkokul ikinci kademe ve üç yılı liseden oluşmak üzere toplamda on iki yıldır (Önder, 1952, 60).

Önceleri yedi yıl olan tahsil süresi altı yıla düşürülen Mühendis Okulu; ilk üç senesi ilk devre, ikinci üç senesi ikinci devre olmak üzere hazırlıkla birlikte beş ana sınıftan oluşan yüksekokul kademesindeki bir okuldur (Uluçay ve Kartekin, 1981).

1908 Aralığından itibaren kuruluş çalışmalarına başlanılan ve orman fen memurları yetiştirmeyi amaçlayan Orman Okulu öğrenim süresi iki yıl olan yüksekokul

kademesinde bir okuldu. Okulun her sınıfına en fazla seksen yatılı öğrenci kabul edilmekteydi (Ergün, 295). 1895 yılında ise daha sağlıklı hayvan soyları yetiştirmek amacıyla dört yıllık bir eğitimin verildiği yatılı sivil veteriner okulu açılmış ve 1910 yılında kabul edilen bir kanunla yüksekokul kademesinde bir okul haline getirilmiştir (Ergün, 1996).

4.3.2. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı

4.3.2.1. Yabancı Devletlere Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı

Yabancı devletlerden Amerika'ya ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.9.'da verilmiştir.

Tablo 4. 9. Amerika Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
ABD	Fırat Koleji(özgün adı:Armenia College)	Ana okulu, ilk,orta, lise ve yüksekokul
ABD	Anadolu Koleji(Anadolu College)	Lise, yüksekokul
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Kız Yatılı Okulu	—
ABD	Erkek Yatılı Okulu	—
ABD	Arnavutköy Kız Lisesi	—
ABD	Amerikan Koleji	Lise
ABD	Amiral Bristol Hemşire Okulu	Yüksekokul

Tablo 4. 9.'da görüldüğü gibi Amerika tarafından açılan okulların kademelere göre dağılımı ile ilgili yeterli veri bulunmamasına karşın; açılan okulların içerisinde

değişik kademeleri barındırdığı ve mesleki beceri kazandırmayı amaçlayan yüksekokul kademesindeki okullara önem verildiği görülmektedir.

Yabancı devletlerden Fransa'ya ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.10.'da verilmiştir.

Tablo 4. 10. Fransa Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Fransa	Saint – Joseph Fransız Koleji	–
Fransa	Beyoğlu Sainte Elisabeth Okulu	–
Fransa	St- Esprit Domes de Sion Rahibelerine ait parasız okul	–
Fransa	St-Joseph Manastırı Yatılı Okulu	–
Fransa	Notre Dame de Sion Kız Lisesi	Lise
Fransa	St-Joseph Yüksek Ticaret Okulu	Enstitü
Fransa	Augustins de l'Assomption rahibelerine ait okul	–
Fransa	Augustins de l'Assomption rahibelerine ait okul	Lise
Fransa	St-Elisabeth Yatı Okulu	Ortaokul
Fransa	Saint-Louis Dil Oğlanları Koleji	–
Fransa	Saint-Louis Fransız Ruhban Okulu	Lise
Fransa	Saint-Benoit Erkek Koleji	–
Fransa	Saint-Joseph Fransız Okulu	İlkokul
Fransa	Pangaltı Kız Yatı Okulu	Lise
Fransa	Saint-Vincent Okulu	İlkokul
Fransa	Saint-Joseph Koleji	Yüksekokul
Fransa	Saint-Joseph Kız Yatı Okulu	İlkokul
Fransa	Assomption Semineri	Lise
Fransa	Assomption Semineri	–
Fransa	Saint-Gabriel Okulu	İlk ve Ortaokul
Fransa	Filles de la charite rahibelerine ait okul	–
Fransa	Notre Dame de Lourdes Okulu	İlkokul
Fransa	Notre Dame de Sion Okulu	Lise

Tablo 4.10.'da görüldüğü gibi hakkında veri bulunan yirmi üç Fransız okulundan dokuzunun kademesi ile ilgili veri bulunmazken; bu okullardan beşi ilkokul, ikisi ortaokul, altısı lise, birer tanesi de yüksekokul ve enstitü kademelerinde eğitim vermektedir.

Yabancı devletlerden İtalya'ya ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.11.'de verilmiştir.

Tablo 4. 11. İtalya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
İtalya	İtalyan Kız Ortaokulu	Ana sınıf, ilkokul, ortaokul
İtalya	Salesien rahiplerinin açtığı okul	İlkokul
İtalya	Sacre Cour İtalyan Kız Okulu	İlk ve Ortaokul
İtalya	Sainte-Pulcherie Cezvit Erkek Okulu	İlk ve ortaokul
İtalya	Ağahamamı Okulu	Ortaokul
İtalya	Giustiniani Okulu	İlkokul
İtalya	Justinyan Okulu	Lise

Tablo 4.11.'de görüldüğü gibi hakkında veri bulunan yukarıdaki İtalyan okullarının çoğunluğunu ilkokul kademesindeki okullar oluşturmakta, bu okulları ortaokul ve lise kademesinde eğitim veren okullar takip etmektedir. Yüksekokul kademesinde eğitim veren okullar ise bulunmamaktadır. Bu durum, temel eğitime önem verilmesi ile açıklanabilir.

Yabancı devletlerden Avusturya'ya ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.12.'de verilmiştir.

Tablo 4.12. Avusturya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Avusturya	Sankt-Georg Erkek Koleji	Lise, İlkokul
Avusturya	Sankt-Georg Kız Okulu	Ortaokul
Avusturya	Kız Kisesi	Lise

Tablo 4.12.'de görüldüğü gibi Avusturya tarafından açılan okullar değişik kademelere göre eğitim veren okullardan oluşmaktadır.

Yabancı devletlerden Almanya'ya ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.13.'de verilmiştir.

Tablo 4.13. Almanya Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Devlet Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Almanya	Eskişehir Demiryolu Okulu	İlkokul Birinci Kademe

Tablo 4. 13.'de görüldüğü gibi Almanya tarafından açılan okullardan hakkında veri bulunan tek okul ilkokul birinci kademe seviyesinde mesleki eğitim veren Eskişehir Demiryolu okuludur.

4.3.2.2. Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı

Azınlık toplumlarından Rumlara ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.14.'de verilmiştir.

Tablo 4.14. Rumlar Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Rum	Zapyon Rum Kız Lisesi	Lise
Rum	Rum Ruhban Okulu	Lise
Rum	2erkek 1 kız ilkokulu	İlkokul
Rum	Lise	Lise
Rum	Rum Protestan Okulu	Lise

Tablo 4.14. 'de görüldüğü gibi hakkında veri bulunan yukarıdaki Rum okullarının çoğunluğunu lise kademesindeki yatılı okullar oluşturmaktadır.

Azınlık toplumlarında Ermenilere ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.15.'de verilmiştir.

Tablo 4.15. Ermeniler Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Ermenistan	Pangaltı Ermeni Lisesi	Lise
Ermenistan	Cemeran Okulu	Yüksekokul
Ermenistan	Lusaviriç Okulu	—

Tablo 4.15.'de görüldüğü gibi hakkında veri bulunan Ermeni Okullarının lise ve yüksek okul kademesindeki okullar oldukları görülmektedir.

Azınlık toplumlarından Arap ve Arnavutlara ait yatılı okulların kademelere göre dağılımı Tablo 4.16.'da verilmiştir.

Tablo 4. 16. Arap ve Arnavutlar Tarafından Kurulan Yatılı Okulların Kademelere Göre Dağılımı Tablosu

Azınlık Adı	Kurduğu Okul	Okul Kademesi
Arap ve Arnavutlar	Arap ve Arnavut Okulu	İlk, orta, lise
Arnavutlar	Arnavut Okulu	Yedi yıllık idadi(lise), ortaokul

Tablo 4.16.'da görüldüğü gibi hakkında veri bulunan Arap ve Arnavutlar tarafından açılmış yukarıdaki okullar farklı kademelerdeki okullardan oluşmaktadır.

Gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse yabancı devlet ya da azınlıklara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan değişik tür ve kademelerde okullar bulunsa da bu okulların büyük bir çoğunluğunun ilkokul ve lise kademesinde olan okullar oldukları görülmektedir. Bu durum, ilkokulun öğrenci hayatı için temel olması ve daha üst kademelerde verilecek olan eğitimin buradaki bilgiler üzerine eklenerek birikmesi nedeniyle önemli olması ile lise kademesindeki eğitim kurumları da kısa zaman içerisinde yetişmiş, nitelikli insanlara sahip olma isteğinin bir sonucu olarak fazla sayıda kurulmuş olabilir.

4.4. Yatılı Okulların Öğrenci Kabul Koşulları

Okulların bağlı oldukları devlet ya da azınlıklara ve kademelere göre dağılımı yukarıdaki şekilde farklılık gösterirken; bu değişik tür ve kademelerdeki okullara alınacak öğrencilerde birtakım özellikler aranmaktadır. Okula alınacak öğrencilerde aranan bazı özellikler okuldan okula değişiklik göstermekle beraber, genel olarak öğrencilerden şu özelliklere sahip olmaları beklenmektedir:

1. Sıhhat ve aşı raporu
2. Nüfus tezkiresi
3. Önce bulunduğu okuldan tahsil vesikası
4. Altı adet fotoğraf
5. Kayıt ilmühaberi (Kayıt ilmühaberi okul tarafından verilir ve öğrencinin bulunduğu mahallenin heyet-i ihtiyariyesi tarafından iyi hali onaylandıktan sonra imzalanarak okula iade edilir)
6. Okul ücreti: Bu ücret yatılı öğrenciler için yıllık 375 liradır ve bulunduğu sınıfın derecesine göre farklılık göstermektedir. Örneğin; altıncı, yedinci sınıflar yıllık 60 lira; sekizinci, dokuzuncu sınıflar yıllık 75 lira; on ve on birinci sınıflar yıllık

100 lira öderlerken; tatil günleri kabul edilen cumaları da okulda kalıp çamaşırını da okulda yıkatacaklardan ayrıca yıllık 50 lira alınır (MK, 638, 21).

Yüksek Mühendis okullarına yapılan yatılı öğrenci alımlarında öğrencilerin beş yıllık bir liseyi bitirmiş ve giriş sınavını kazanmış olmaları gerekmektedir. Bu sınavları kazanan öğrencilerin 1 Temmuz–15 Ağustos arası kaydını yaptırmaları gerekiyordu. Bu şartları taşıyan öğrenciler arasından yatılı olarak alınan öğrenciler dışında, gündüzlü öğrencilerin daha sistemli çalışmalarını sağlamak, okulun verim ve kadrosunu fazlalaştırmak gibi amaçlarla gündüzlü öğrencilerin bir müsabakaya tabi tutularak bu yarışlarda % 65'ten fazla not alanların yatılı öğrenciye dönüştürüldüğü de görülmektedir (Uluçay ve Kartekin, 1981).

Yatılı ziraat okullarına yapılan öğrenci alımlarında ise, öğrencilerin 15-20 yaşları arasında, Osmanlı uyruğundaki çiftçi veya esnaf çocuğu ve ortaokul düzeyinde bilgi sahibi olmaları isteniyordu. Örneğin; Halkalı Yüksek Tarım Okuluna yapılan öğrenci alımlarında öğrencilerin 17-22 yaşları arasında lise mezunu ve yapılan yarışma sınavında iyi bir derece elde etmiş olmaları bekleniyordu (Ergün, 1996). Öğrenim süresi iki yıl olan yatılı amele okullarına yapılacak öğrenci alımlarında ise, öğrencilerin Osmanlı uyruğundan askerliğini yapmış, okuma–yazma bilen 30 yaşından küçük kişiler olmaları gibi şartlar aranıyordu (Ergün, 1996, 249).

Üniversite kademesindeki siyasi bilgiler okuluna yatılı olarak alınacak öğrencilerin; lise, yedi yıllık lise (hazırlıkla birlikte) veya dengi bir okul mezunu olmaları ve yapılacak sınavlarda yüksek bir puan almış olmaları beklenmekteydi (Ergün, 1996, 285).

Orman fen memuru yetiştirmek amacı ile açılan Orman Yüksek Okulu'na yapılan öğrenci alımlarında, öğrencilerin 18 yaşından büyük, hazırlık ya da dengi bir okul bitirmiş olmaları ve yapılan yarışma sınavlarında iyi bir derece elde etmiş olmaları (Ergün, 1996, 295); orman müessisi ve bekçi başısı yetiştirmek amacıyla açılan Orman İşçi Okulları'na yapılacak öğrenci alımlarında, öğrencilerin 19 yaşından büyük ve ortaokul mezunu olmaları (Ergün, 1996, 251); Sivil Yüksek Veteriner Okulu'na yapılan öğrenci alımlarında ise öğrencilerin 16-20 yaşları arasında lise, hazırlık veya Darüşşafaka mezunu olmaları bekleniyordu (Ergün, 1996, 292).

Ortaokul kademesindeki yatılı okullara yaşları 10-15 arasında Osmanlı vatandaşı olan, ilkokul diploması bulunan ya da o dereceye kadarki bilgi seviyesine sahip olduğunu ispat edebilen öğrenciler kabul edilerek kaydedilmekteydi (MK, 11201).

Lise kademesindeki hazırlık okullarına ilkokuldan onaylı diploması olanlar, sınavsız birinci ve ortaokul ile hazırlık liselerinin ortaokul kısmından diploması olanlar ikinci, yine sınavsız bir şekilde dördüncü sınıfa kayıt ve kabul olunurlar. Ayrıca, okula kayıt yaptırmak isteyenlerin sağlık raporu, aşı kağıdı, nüfus cüzdanı, daha önce bitirdikleri okuldan almış oldukları diploma gibi belgeleri getirmeleri ve on beş yaşını doldurmamış olmaları gerekir. Gayrimüslimlerden ise eğitim vergisi verenlerin çocukları bu okullara kabul edilir. Bunun dışında, yatılı okullara ücretsiz olarak alınacak öğrencilerin miktarı, toplam yatılı öğrencilerin 1/3'ünü geçemez. Okula fazladan alınacak yatılı öğrenci miktarı, okul binasının kapasitesi ile ilgili olmakla beraber, ücretsiz olarak alınacak öğrencilerin fakir, kimsesiz ve terbiyeli olması gibi şartlar aranmaktadır (Kodaman, 1991, 127). İl merkezlerinde bulunan yatılı ya da gündüzlü lise hazırlık kademesindeki okullara alınacak öğrencilerinse merkez hazırlık liselerinin ortaokul sınıfından veya ilkokuldan diploma almış olmaları veya kazalardaki ortaokullardan mezun olmaları gerekmektedir (MK, 604). Lise hazırlık derecesindeki (idadi) askeri okullara alınacak öğrencilerden 18 yaşında, aranan özelliklere sahip Müslim veya Gayrimüslim olmaları gibi özellikleri taşımaları isteniyordu (Ergün, 1996). Askeri Tıp okullarına süvari alaylarında 5-8 ay eğitim sonunda başarılı olarak tasdikname alabilen öğrenciler kabul edilmekteydi (Ergün, 1996); ortaokul kademesindeki askeri okullara yaşları 13-17 arasında olup da yapılan sınavlarda başarı gösterenler ile asker yetimleri ve ordu mensuplarının çocukları kabul edilmekteydi (Ergün, 1996, 298).

Lise kademesindeki yatılı okullara alınacak öğrencilerin 9-12 yaşlar arasında olmaları gerekmekteydi. Daha büyük olanlar ise, sınavla ikinci sınıfa alınmaktaydı. Öğrenciler arasında ücretli ücretsiz ayrımının dışında dahili (yatılı), nısfı dahili (sadece öğle yemeklerini okulda yiyenler) ve harici (okulda kalmayan ve yemek yemeyenler) gibi bir sınıflama vardı ve öğrencilerin ödedikleri yıllık ücretler bu sınıflamaya bağlı olarak farklılık göstermekteydi (Kodaman, 1991, 139). Ayrıca, lise kademesindeki yatılı okulların yüksek (ali) kısmına girmek isteyen öğrencilerin bu derecedeki bir okul için

gerekli bilgi seviyesine sahip olduklarını kanıtlamaları gerekmektedir (Kodaman, 1991, 131).

Lise kademesindeki yatılı okullara ücretsiz öğrenci alımını düzenleyen “Leyli Meccani Talebe Talimatnamesi”nin altıncı maddesine göre; bu kademedeki okullara alınacak öğrencilerin şu şartları taşıması gerekmektedir:

- Şehit çocuğu ya da on seneden fazla süredir devlete hizmet eden çeşitli alanlardaki devlet memurlarının çocuklarından olmak
- İhtiyaç sahibi olduğunu mahalle vergi kaleminden ve gerekli yerlerden alacağı belge ile ispatlamak
- Öğrenci velisinin sahip olduğu gayrimenkulleri ve bunların kıymetini belirten belge
- Velisi memur olmayan öğrencilerin velisinin işini ve maaşını gösteren bağlı olduğu (Sanayi ve Ticaret Odası, Oda Heyeti, Belediye Meclisi) ilgili makam tarafından onaylanmış belge
- Ailedeki fert sayısını belirten belge

Yukarıda sayılı şartları taşıyan öğrenciler lise kademesindeki yatılı okullara ücretsiz olarak kabul edilirler (MK, 4809).

Yatılı veya gündüzlü öğrenci kabul eden Makriköy İnas (kız) İttihad-i Osmanî okuluna kaydedilecek öğrencilerin yanında annesi, babası ya da velisi sayılacak bir kişinin bulunması, aşı belgesi, nüfus cüzdanı, son bulunduğu okuldan mezun olduğunu gösteren diploma ya da sevk kağıdı gibi şartları taşıyor olması gerekmektedir (MK, 1733).

Lise kademesindeki hazırlığı da içeren okullara Osmanlı vatandaşı ya da gayrimüslim öğrencilerden yaşları on üçten on sekize kadar olup ortaokul diplomasına veya o dereceye kadarki bilgi seviyesine sahip olduğunu ispatlayabilen öğrenciler kabul edilerek okula kaydedilecektir (MK, 11201).

İl merkezlerinde bulunan lise kademesindeki yatılı okullara ücretsiz olarak alınacak öğrencilerin “İl Maarif Müdürü” tarafından onaylanmış resmi belgeleri olması

gerekmektedir. Bu belgeye sahip olmayan öğrenciler paralı ya da parasız hiçbir şekilde yatılı öğrenci olarak okula kabul edilmezler (MK, 604).

Yatılı ya da gündüzlü öğrenci kabul eden Numune-i Terakki Okuluna kayıt yaptıracak öğrencilerin Cuma gününden başka günlerde alaturka saat üçten ona kadar idareye müracaat etmeleri ve yanlarında okudukları okullardan son sınavlarda elde etmiş oldukları dereceyi, tavır ve hareketlerini gösteren diploma, son üç sene zarfında aşılanmış ve aşılmasının tam olduğunu, eğitimine engel sayılabilecek bir hastalığının olmaması ile birlikte yanında bir de velisinin olması gerekmektedir. Ayrıca kabul edilecek öğrenciler için yaş sınırı ilkokul kademesi için 12'ye kadarken; ortaokul kademesi için ise 15'e kadardır (MK, 4381).

Ticari, mali ve idari mesleklere adam yetiştirmek üzere Saint-Joseph Koleji'ne bağlı olarak kurulan Ticaret Yüksek okuluna öğrenci kabulünde aranan şartlar şunlardır:

- On altı yaşını bitirmiş olmak,
- Fransız Bakaloryasının “Fen–Yaşayan Diller” dalının birinci kısmını bitirmiş veya buna denk sayılabilecek bir öğrenim görmüş olmak,
- Okul idaresince yapılacak giriş sınavında başarı göstermek (Polvan, 1952, 192).

Heybeliada'daki yatılı Rum Ruhban okulunun hazırlık sınıfına girecek öğrencilerin ortaokulun ikinci sınıfını bitirmiş, sağlıklı ve bilgili olduğuna dair rapora sahip olması ve daha üst sınıflar içinse bilgisini kanıtlayabilmesi beklenmektedir (Sarıoğlu, 2002, 42).

Yatılı okullara alınacak öğrencilerin sahip olmaları beklenen özellikler incelendiğinde, okula kaydolabilmek için başvuran öğrencilerin başarı durumu, sağlık durumu, yaşı, hal ve hareketleri, ailenin sosyal ve ekonomik durumu vb. özellikler açısından bir kıyaslamaya tabi tutulduğu ve bu kıyaslama sonucunda iyi bir derece elde eden öğrencilerin seçildiği görülmektedir. Bu durum, okulda belli bir eğitim kalitesi oluşturularak bunun korunmak istenmesi ve okuldaki asayiş ve düzenin, disiplinin sağlanmak istenmesiyle açıklanabilir.

Günümüz okulları ile kıyaslandığında devlet okulları dışındaki paralı özel okulların kayıt koşulları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Kabul şartı olarak

görülen yukarıdaki maddelerden sıhhat ve aşı raporu topluluk halinde bir yaşamın söz konusu olacağı okulda bedensel ya da ruhsal yönden kalıcı bir rahatsızlığı olan öğrencinin diğer öğrencileri de etkileyebileceği düşünülerek sıhhat ve aşı raporu istenmiş olabilir. İkinci madde olan nüfus tezkiresi o öğrencinin Osmanlı Devleti vatandaşı ya da başka bir devletin vatandaşı olduğunu kanıtlaması açısından istenmiş olabilir. Üçüncü madde olan önceki okullardan alınan belgeler, öğrencinin hangi okullarda okuduğunun, başarı durumunun (diploma notu ile) görülmesi ve o okula uygunluğunun tespit edilebilmesi için istenmiş olabilir. Dördüncü maddede istenen fotoğraf öğrenci ile ilgili kayıtların tutulacağı dosyalarda öğrencinin kimlik tespitinin yapılabilmesi için istenmiş olabilir. Diğer maddelerdeki kayıt ilmühaberi öğrenci ile ilgili bilgilerin tespiti için, okul ücreti de okulun yatılı olması nedeniyle öğrencilerin kullanacağı eşyaların alımında yapılacak masrafların karşılanabilmesi için istenmiş olabilir.

4.5. Yatılı Okul Öğrencilerinin Okullara Devam Şartları

4.5.1. Okul Ücreti

Yukarıda sayılmış olan özellikleri taşıyan öğrenciler arasından yatılı olarak okula kaydı yapılanların okula devam edebilmeleri için bu özellikleri korumaları gerekmektedir. Okula kabul için gerekli şartlardan birinin ortadan kalkması halinde öğrencinin kaydı derhal silinir. Örneğin; ilk okul taksitini ödemeyen öğrenciler okula kabul edilmediği gibi, ikinci ve üçüncü taksitleri her aralık (kanun-ı evvel) ve mart aylarının ilk haftasında ödemeyen yatılı öğrenciler hemen velilerine teslim edilirler (MK, 638, 21).

Yukarıdaki örnek dışında öğrencilerin yatılı okullardaki öğrenim hayatına devam etmesi için taşınması gereken özellikler şunlardır:

Belediye meclislerinden getirdiği velisinin mesleği ve mali durumunu gösteren belgeye sahip ve kendisinin eğitime açık olduğu eğitim meclisi ile komisyonu tarafından onaylanarak ücretsiz yatılı öğrenci olan kişilerin bu ücretsiz yatılı öğrencilik durumlarının devamı için sınıfta kalmamaları gerekir. Aksi takdirde, sınıfta kalanlar ücrete tabi tutulurlar (MK, 11201, 6). Günümüz ile karşılaştırıldığında bir çeşit burslu öğrencilik olan ücretsiz yatılı öğrencilikte de öğrenciler ekonomik durumu yeterli

olmayan, ancak başarılı olanlar arasından seçilmekte ve bu durumlarının devamı için başarı durumlarının devamı gerekmektedir.

İçerisinde hazırlığı da bulunduran lise kademesindeki okullara kabul edilerek kaydı yapılan öğrencilerden okul ücretinin ilk taksitini vermeyenler okula devam ettirilmeyeceği gibi, senelik ücretin tamamını zamanında ödemeyenler sınavlara alınmaz ve ücreti getireceği güne dek okula kabul edilmezler (MK, 11201, 1). Bu okulların ilkokul, ortaokul ve hazırlık kademelerindeki sınıfların senelik ücreti 25 Osmanlı lirasıdır. Üç taksitte ödenen okul ücretinin eylül ayındaki ilk taksiti 10, Aralıkta ikinci taksiti 8, ve marttaki üçüncü taksiti 7 Osmanlı lirasıdır. Taksitlerin okul yönetimi tarafından bir ikaza gerek kalmadan ödenmesi gereklidir. Ancak, taksitin gecikmesi halinde bir hafta zaman tanınan öğrenciler bu süre zarfında ücreti ödemezlerse kesinlikle okula kabul edilmezler (MK, 4381, 5).

Makriköy'deki Osmanlı birliği kız okuluna yatılı olarak kabul edilen öğrencilerin senelik okul ücreti 250 Osmanlı lirasıdır. İki taksitte tahsil edilen bu ücretin ilk taksiti ders yılının başında, ikincisi de ikinci dönemin başında ödenecektir. Taksitini zamanında ödemeyen öğrencilerin okula devam etmesine izin verilmez (MK, 1733, 6).

Yatılı lise öğrencilerinin ödeyeceği senelik okul ücreti 25–40 Osmanlı lirası arasında değişmekle beraber, dâhili öğrencilerden (yatılı) 40, nısfı dâhili öğrencilerden (sadece öğle yemeklerini okulda yiyenler) 30 ve haricilerden (okulda kalmayan ve yemeklerini yemeyenler) 25 Osmanlı lirası alınmaktaydı. Okulun yatılı öğrencilerinden bir defaya mahsus olmak üzere 15 lira alınır ve bu ücretleri zamanında ödemeyen öğrenciler okula kabul edilmezlerdi (Kodaman, 1991, 139).

Amerika'ya bağlı olarak faaliyet gösteren Fırat Koleji'nin okul ücreti her yıl değişmekle beraber, yatılı yıllık ücreti 6 Osmanlı lirasıdır ve bu ücreti ödemeyen öğrenciler okula kabul edilmemektedir (Kocabaşoğlu, 2000).

Yatılı okullardaki öğrencilerin öğrencilik durumlarının devamı için okul ücretinin zamanında ödenmesi gibi bir şart aranmaktadır. Bu durum, okulun yatılı özellikte olması nedeniyle öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını buradan karşılaması (yiyecek, ısınma, güvenlik, giyecek, sağlık, temizlik vb.) ve bu ihtiyaçlarla ilgili giderlerin karşılanmasında bir gelire ihtiyaç duyulması ile açıklanabilir.

4.5.2. Okul Kıyafeti

Okul ücretinden sonra öğrencilerin okula devam edebilmeleri için dikkat etmeleri gereken hususlardan biri de kıyafetleriydi. Hazırlık sınıfı da bulunan lise kademesindeki okul öğrencilerine okulun mevksine yakışacak bir elbise verilecek ve elbisenin yakasında okulun ismi ile öğrencinin sınıf numarası bulunacaktır. Öğrencilerin okula resmi formaları ile devam etmeleri mecburidir. Ancak, velileri fakir olduklarını bahane ettikleri halde ikinci bir elbise yaptırırlarsa öğrencilerin okula devamına izin verilmez. Bununla beraber, resmi elbise yaptıramayanlar da giydikleri elbisenin yakalarına numara ve sınıfını sabit şekilde yazdırmaya mecbur olacaklardır (MK, 11201, 35). Buna bağlı olarak, hazırlık sınıfı da bulunan yatılı lise öğrencilerine bir sene zarfında verilecek kıyafet ve eşyanın cins ve miktarı aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde olacaktır:

Yatılı lise öğrencilerine verilecek kıyafetler ile bunların cins ve miktarları Tablo 4.17.'de verilmiştir.

Tablo 4. 17. Yatılı Lise Öğrencilerine Verilecek Kıyafetler ile Bunların Cins ve Miktarlarını Gösteren Tablo

ÇİFT	ADED	NEV'İ EŞYA
0	2	Fes (püskülü ile birlikte)
2	0	Kundura
2	0	Serhatlik
0	4	Gömlek
0	4	Don
6	0	Çorap
0	6	Mendil
0	3	Havlu
0	1	Setre
0	1	Yelek
0	2	Pantolon
0	1	Kaput(İki senede bir defa)

Tablo 4.17.'de görüldüğü gibi yatılı lise öğrencilerine bir sene zarfında verilecek kıyafetler püskülü ile birlikte 2 adet fes, 2 çift kundura, 2 çift ser hadlik, 4 adet gömlek, 4 adet don, 6 çift çorap, 6 adet mendil, 3 adet havlu, 1 adet setre, 1 adet yelek, 2 adet pantolon, ve iki senede bir kez verilecek 1 adet kaputtan oluşmaktadır.

Yatılı lise öğrencilerine ilk seneye mahsus olmak üzere iki kat ve diğer seneler için yedek bir pantolon ile birer kat elbise verilecektir. Ücretsiz olarak kaydı yapılan yatılı öğrencilere birinci kat elbise devamlı öğrencilere yedek pantolon verildiği esnada yani; üçüncü taksitte verilir. İkinci taksit zamanı kaydı yapılan yatılı öğrencilere bu esnada bir kat elbise verilerek üçüncü taksitte tekrar elbise verilmez. Bununla birlikte, devamlı öğrencilere yalnız bir yedek pantolon verilir ve kayalık yerlerde bulunan yatılı okullardaki öğrencilerin yedek pantolonu ilgili maddede gösterildiği şekilde çuhadan olmayan boz renkte dayanıklı keten kumaşından yapılacaktır (MK, 11201, 36). Ayrıca, yatılı öğrencilerin çamaşırı okul tarafından yıkattırılacak ve bunun için sabun ve yakacak gideri tahsil edilecektir. Öğrencilerden isteyenler çamaşırlarını evlerinde yıkatabileceklerdir.

Lise kademesindeki yatılı okul öğrencilerinin kollarında kırmızı şerit ile sınıfı ve yakalarında da okulun ismi ve öğrencinin numarası bulunacağı gibi eşya ve çamaşırlarında da numaraları bulunacaktır. Yatılı öğrencilere ilk sene iki kat ve diğer seneler için yedek bir pantolon ile birer kat elbise verilecektir (MK, 604).

Yatılı İstanbul Lisesi öğrencilerinin kıyafetleri tek tip olacaktır. Öğrenciler okulda gösterilecek örnek kıyafete uygun giyinmeye ve okul dışında da bu resmi elbise ile dolaşmaya mecbur olacaklardır. Yatak takımlarını kendileri getirmek zorunda olan öğrencilerin ayrıca, temiz giysi ve çamaşır takımı ile beraber bir şilte ve yastığı, dört yastık yüzü, dört yorgan ve bir battaniyesi, altı elbezi, altı havlusu ve bir çamaşır torbası okuldan verilecek diğer eşyalarla birlikte bulunmak zorundadır (MK, 4381).

Karyolaları okul tarafından verilecek olan İstiklal Lisesinin yatılı öğrencileri yanlarında boyutları okul tarafından belirlenmiş bir yatak, 1 yastık, 1 battaniye, 1 beyaz pike örtü, 4 yastık kılıfı, 2 yatak çarşafı, 2 yorgan çarşafı, 1 çift terlik, 3 adet yüz havlusu, 2 adet ayak havlusu, 1 tuvalet takımı, 1 okul kasketi, 1 çamaşır torbası ile yeteri kadar mendil, çorap, çamaşır takımı, ayakkabı, biri okulda biri dışarıda giyilmek üzere 2 kat elbise, 1 kışlık palto ve spor elbise bulundurmak zorundadırlar. Ayrıca, okulda kullanılacak bu eşyalara öğrencilerin numaraları işlenmiş olmalıdır (MK, 638, 16).

Yabancılar tarafından açılan yatılı okullarda öğrenim görecekt öğrencilerin okula devam şartlarından biri olan kıyafet konusunun türü ve şekli 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesi ile düzenlenmiştir (Mutlu, 1999).

Günümüz okullarında uygulanan tek tip kıyafet uygulaması göz önünde bulundurulduğunda, yatılı okullarda uygulanmaya çalışılan kıyafet zorunluluğu ile farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip ailelerden gelen öğrenciler arasında kıyafetten kaynaklı oluşabilecek ayrımcılığın önlenmeye çalışılması, yakalarında ve eşyalarında numara ve adlarının bulunması zorunluluğu ise, öğrencilerin kolayca tanınabilmesi ve herhangi bir hırsızlık durumunda durumun kolayca tespit edilebilmesi isteğiyle açıklanabilir.

4.5.3. Sağlık

Yatılı öğrencilerin okula devam edebilmeleri için gerekli önemli şartlardan bir diğeri de sağlık konusudur. Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden İstiklal Lisesi'ndeki yatılı öğrencilerin sağlık durumları okulun görevli doktoru tarafından sürekli bir şekilde takip edilir ve hasta olanlar okulun özel hastanesinde okul doktorunun yönetimi ve gözetimi altında hasta bakıcılarla birlikte dikkat ve özenle tedavi edilirler. İlaç masraflarının velilere ait olduğu bu tür durumlarda tehlikeli ve bulaşıcı bir hastalığı olduğu tespit edilen öğrenciler velilerine teslim edilirler. Bununla birlikte, yılda iki kez genel bir kontrolden geçirilerek boyları, zekâları ve sağlık durumları kaydedilir. Durumu kötü olanların velilerine bilgi verilir ve gereken hallerde öğrencinin okulla ilişkisi kesilir (MK, 638, 15).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden Numune-i Terakki okulunun hastanesinde bir özel doktor ile sağlık memuru bulunmaktadır. Cumadan başka her gün ve saatte hizmet veren hastanede sağlık hizmetleri, ufak tefek ilaçlar ve ameliyat için ücret alınmaz. Ancak, hastalık tekrar eder ve özel bir tedaviyi gerektirirse çocuk ailesine teslim edilir ve ailesi taşrada ise arzu edilmesi halinde gerekli tedavi masrafı tahsil olunarak okulda tedavi edilir. Hastalığın sürekli ve bulaşıcı olması halinde öğrencinin okulla ilişkisi kesilir (MK, 4381, 8).

Topluluk halinde bir yaşamın söz konusu olduğu yatılı okullarda öğrencilerin gerek okula alımlarında gerekse devam edebilmelerinde sağlık konusunun şart olması, bu tür yerlerde yaşanan herhangi bir bulaşıcı ya da ciddi derecede ilerlemiş psikolojik bir rahatsızlığın diğer öğrencilere de yayılmasının, diğer öğrencilerin de psikolojilerinin zarar görmesinin önlenmek istenmesiyle açıklanabilir.

4.5.4. Öğrencilerin Etnik Kökenleri

Öğrencilerin okullara kabul ve devamında etkili olan özelliklerin sonuncusu ise öğrencilerin sahip oldukları niteliklerdir. Örneğin; İtalyan Cezvitleri tarafından açılan Sainte-Pulcherie Erkek Kolejine alınacaklar Latin, Katolik Ermeni, Katolik Rum ve Ortodoks Rum öğrenciler arasından seçilmekteydi (Polvan, 1952).

Fransızlara bağlı olan Beyoğlu'ndaki Saint-Louis Dil Oğlanları Kolejine alınacak öğrenciler Fransız, Rum, Ermeni ve Latin öğrenciler arasından seçilmekteyken (Polvan, 1952, 151); yine Fransızlara bağlı olan Beyoğlu'ndaki Saint-Louis Ruhban Okuluna Latin, Ermeni ve Gürcü öğrenciler arasından seçilen kişiler alınmaktaydı (Polvan, 1952, 152).

Fransızlara bağlı Kadıköy'deki Saint-Joseph Koleji öğrencileri Katolik, Rum, Ermeni, Protestan, Yahudi ve Müslümanlar arasından seçiliyordu (Polvan, 1952, 189). Kadıköy'de bulunan St. Joseph Yüksek Ticaret Okulu'na alınan öğrenciler ise Müslüman, Ortodoks Rum, Gregoryan Ermeni veya Yahudilerden oluşmaktaydı (Polvan, 1952). Yine bir Fransız Okulu olan Kadıköy'deki Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi öğrencileri Latin, Katolik Ermeni, Ortodoks Rum ve Yahudilerden oluşmaktaydı (Polvan, 1952, 212).

Pangaltı'daki Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesindeki öğrenciler Latin, Ermeni, Ortodoks Bulgar, Ortodoks Rum, Gregoryan Ermeni ve Yahudilerden oluşmaktayken (Polvan, 1952, 207); Fransızlara bağlı Galatasaray Lisesi'nin öğrencileri; Katolik Ermeni, Gregoryan Ermeni, Rum, Bulgar, Latin Katolik, Musevi ve Müslümanlar arasından seçilmekteydi (Ertuğrul, 1997). Feriköy'deki İtalyanlara bağlı Giustiniani Okulu ise, İtalyan ve diğer yabancı kökenli öğrencilerden oluşmaktadır (Polvan, 1952, 231).

1912-1913 eğitim-öğretim yılında Almanlara bağlı Eskişehir Demiryolu Okuluna kabul edilen 123 erkek, 48 kız öğrenciden; 18'i Alman, 144'ü Osmanlı vatandaşıdır. Mezheplere göre incelendiğinde, 171 öğrencinin 9'u Katolik Rum, 19'u Protestan, 27'si Ortodoks Rum, 39'u Ermeni Gregoryan, 2'si Katolik Ermeni, 19'u Yahudi ve 6'sı Müslüman'dır (Gencer, 2001).

Lise kademesindeki okullara yatılı ve ücretsiz olarak alınan öğrencilerin büyük çoğunluğu Türklerden oluşmakta ve bu okullara alınan 362 ücretsiz yatılı öğrenciye karşılık, ancak 132 ücretsiz yatılı gayri Müslim öğrenci kabul edilmekteydi (Kodaman, 1991, 140). Hazırlık sınıfı da bulunan askeri liselere alınacak öğrencilerin ise, Müslim ya da gayri Müslim olması herhangi bir fark unsuru yaratmazdı (Ergün, 1996, 300).

4.6. Yatılı Okullardaki Yönetici, Öğretmen ve Personelin Nitelikleri

Öğrencilerin okullara kabul, kayıt ve devam edebilmelerinde aranan şartlar okullara göre yukarıdaki şekilde değişiklik göstermekte ve bu öğrencilerin bilgili, güzel ahlaka sahip, devletin devamlılığını sağlayacak nitelikte insanlar olarak yetişmeleri için okulların yönetici, öğretmen ve personeli bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak kişiler arasından özenle seçilerek oluşturulmaktadır.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ndeki bir madde ile dört yıl olan ortaokul eğitimi üç yıla indirilerek yönetimi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, taşradaki bazı ortaokul ve lise hazırlık okulları birleştirilerek liselerin içerisine eklenmiştir. Müstakil ortaokullarda yönetim görevi Aristolara (Muallim-i Evvel) aitken; okulların yöneticileri eğitim müdürünün ve mahalli mülki amirin denetimi altındadır. Ayrıca, bütün bu okullar Maarif Nezareti'nin (Eğitim Bakanlığı) idaresi altında yer almaktadır. Ortaokullarda 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ndeki program uygulanmakla beraber; öğretim en fazla bir veya iki öğretmenle yürütülmeye çalışıldığından istenilen başarı elde edilememiştir (Kodaman, 1991). Bu kademedeki okulların öğretim kadrolarına herhangi bir okulu bitirmiş olan herkes kabul edilmekle beraber; çoğunluğu öğretmen okulu mezunlarından oluşmaktadır. Ayrıca, taşradaki ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin maaşlarına kimi zaman zam yapılarak, bu kişilerin görevine bağlılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Kodaman, 1991, 114).

Hazırlık sınıfı bulunan lise kademesindeki okullarda derslerin önemine bağlı olarak, öğretim kadrosunun en azından on kişiden oluşması ve gerekli hallerde bir müdür ile iki hademe görevlendirilmesi tasarlanmıştır (Kodaman, 1991, 117). Bu kademedeki okulların ilk örneği olan Galatasaray Lisesi'nin öğretmenleri incelenecek olursa öğretmenlerin çoğunluğunun yabancı uyruklu olduğu ve aleni bir şekilde Osmanlı Devleti aleyhine dersler verdikleri görülmektedir. Bu okullarda öğretim usulü kötü, öğrencilerin bilgi seviyeleri ise oldukça düşüktür. 1876'dan itibaren liselere Türk müdürler, öğrenciler getirilmiş, zararlı faaliyetlerde bulunan öğretmenler okuldan uzaklaştırılarak yerlerine Türk öğretmenler alınmıştır. Yabancı dil dersleri yabancı öğretmenlerce verilirken; bunlar dışında sayıları on beş ile yirmi arasında değişen ders kalfaları bulunmaktaydı (Kodaman, 1991). Ayrıca, bu okulların öğretim kadrosunda Maarif Nezareti'ne mensup ve görevli bir müdürle yatılı öğrenci sayısı iki yüz elliden fazla olan okullarda bir yardımcı müdür ve üç mu'avin ve yüz talebesi olan okullarda iki mu'avin, bir kâtip, tabip ve yeterli miktarda öğretmen, gözetmen ve memur bulunacaktır (MK, 604, 1).

Okullardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha modern bir hale getirilebilmesi için öğretmenlerin modern usullerle yetiştirilmesi gerektiği kavranmış ve bu amaçla öğretmen okulları açılmaya başlanmıştır. Açılan bu okullara dışardan öğretmenler getirilmiş, ancak dışarıdan öğretmen bulmak zor olduğundan bu durum fazla sürmemiştir. İstanbul'da bu şekilde bir seyir izleyen öğretmen okulları taşrada da benzer sorunlarla karşılaşmış bu okullarda eğitim verecek öğretmenler bulmakta sıkıntı çekilmiştir (Kodaman, 1991, 153-159).

Notre Dame de Sion rahibeleri cemiyeti tarafından Kadıköy'de açılan Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nin yatılı ve yatisız kısımlarına değişik uyruklardan 145 öğrenci devam etmekteydi. Okulda çalışan 31 rahibeden 16'sı bu öğrencilerin öğretimiyle ilgilenerek, öğrencileri ev idaresi, biçki-dikiş ve nazari konularda eğitiyordu (Polvan, 1952).

4.6.1. Yatılı Okullardaki Okul Müdürlerinin Nitelikleri

Okul müdürü okulun genel idaresinden birinci derecede sorumlu olup, öğrencilerin terbiyesine, eğitim-öğretim hizmetlerinin sorunsuz bir şekilde yerine

getirilmesine, okuldaki düzen ve güvenliğin sağlanması ve devam ettirilmesine, okulun temizlik ve düzenine, okuldaki memur, öğretmen vb. okul personelinin görevini layıkıyla yerine getirip getirmediğine, okul bakkalının sattığı yiyecek ve içeceklerin sağlığa zararlı olamamasına dikkat etmek zorundadır. Bunun dışında, okul personelinin bir kusuru olduğu takdirde onları uyarması, tekrarlaması durumunda yazılı biçimde eğitim müdürüne bildirmesi gerekmektedir. Eğer durumda bir acillik söz konusu ise müdür bu kişileri görevden alabilir, ancak kararın kesinleşmesi Maarif Müdürünün ya da Nezareti'nin bu kararı onaylamasına bağlıdır. Ayrıca müdür okul laboratuvarı ile müzesinin düzgün ve temiz tutulup tutulmadığını görmek amacı ile haftada en az iki kez buraları denetleyecektir (MK, 11201, 8).

Okul müdürleri her yıl aralık (Kanun-ı Evvel), mart ve haziran aylarının başında ek talimata bağlı olan yazılı örneğe uygun olarak okulda meydana gelen olaylarla ilgili bir cetvel hazırlayıp Maarif Müdürüne gönderecektir. Ayrıca, her öğretim yılının sonunda öğretmenler ile üstlerinin değiştirilmesi, düzeltilmesi gereken konularla ilgili görüşlerini ayrıntılarıyla açıklayarak ilgili makama bildirecektir. Müdürler, tüzük ve yönetmeliklere aykırı bir hüküm içermemek kaydı ile Maarif Müdürü tarafından gönderilen yazılı bildirimlere her ne suretle olursa olsun uymak zorundadırlar (MK, 11201, 9).

4.6.2. Yatılı Okullardaki Müdür Yardımcıları ve Muavinlerinin Nitelikleri

Maarif Nezareti tarafından tayin edilen müdür yardımcısı, öncelikle müdüre yardımcı olur bulunmadığı zamanlarda ise vekâlet eder. Müdür yardımcısının temel görevleri şunlardır:

- Öncelikle öğretmenlerin ve memurların devam edip etmediklerine dikkat etmek, devam etmiyorlarsa devamlarını sağlamaya özen göstermek.
- İkinci olarak her akşam kendisine teslim edilecek olan sınıf defterlerini kontrol ederek, meydana gelen herhangi bir olay varsa kişilerin sicillerine işleyip ekini imzalamak.
- Üçüncü olarak öğretmenlerin ya da memurların görevlerini yaparken öğrencinin gözü önünde bir kusurları olursa bu durumu hemen müdüre iletmekle beraber, öncelikle bir soruşturma başlatıp bunun sonucunu yazılı olarak müdüre bildirmek.

- Dördüncü olarak okulun düzen ve temizliğine ve okulda bulunan gıda maddelerinin kalitesiyle beraber, talim ve yatak salonlarının düzen ve temizliğini kontrol etmek.
- Beşinci olarak öğrencilerin kimlik bilgilerini, sınav kayıtlarını, öğretmen ve öğrencilerin vukuatlarına dair kayıtları sicillerine işlemek.
- Altıncı olarak öğrencilerin okula yerleştirilebilmesi için okulda kalacak öğrenci, memur ve müstahdem sayısını bildirmek.
- Yedinci olarak öğrencilerin mazeretlerini bildiren belgeleri mühürlemek.

Okulda müdür yardımcısı bulunmaması halinde bu görevlerin yerine getirilmesi görevi de müdüre aittir (MK, 11201, 10).

Yatılı okullardaki müdür muavinlerinin görevleri aşağıda açıklanmıştır:

Öğrencilerin terbiyeli bir yaşam sürmeleri, derslerle ilgili problemlerinin çözülmesi ve okulda kurallara uygun güzel kıyafetlerle dolaşmalarının kontrolü görevi müdürün denetimi altında olmak koşulu ile müdür muavinlerine verilmiştir. Müdür muavinlerinin diğer görevleri ise şunlardır:

- Muavinler öğrencilerin genel hal ve hareketlerini göz önünde bulundurmaya ve aralarında iyi geçinmelerini bozacak bir durumun ortaya çıkmasını aralıksız bir şekilde kontrol etmeye mecburdurlar.
- Üç muavini olan okullarda bunlardan ikisi, iki muavini olan okullarda bunlardan biri değişimli bir şekilde okulda yatıp, nöbetçi muavin sıfatı ile okulun genel düzeninden sorumlu olacaktır.
- Nöbetçi olan muavinler yatakhane müdür tarafından kendilerine gösterilen paravanla ayrılmış yerlerinde yatıp, sabah öğrencilerden erken kalkarak, öğrencilerin düzenli ve hızlı bir şekilde giyinip aşağıya inmelerini, abdestlerini almalarını ve düzenli bir şekilde okuma salonlarına gitmelerini sağlamaya mecburdur.
- Okuma zamanlarında öğrenciler sayılarına, dershanelere ve saate göre sınıflara ayrılacaklar nöbetçi muavinler de öğrencilerin çalışmaları sırasında onları gözleyecektir.

- Nöbetçi muavinler okulun genel güvenliğinden, öğrencilerin genel terbiyesinden ve çeşitli çalışanların devam ve görevlerini yerine getirmelerinden sorumludurlar.
- Nöbetçi muavinler sabahları ilk dersten çeyrek saat önce mübaşirlerin sınıflara yapacağı yüklemeyi kontrol edecektir. Gün sonunda sınıf defterlerini kontrol ederek daha önce olmayıp da o gün gelen öğrencilerden müdür veya yardımcısının imzası ile gelmeme nedenlerini ispat edemeyenlerin adı ve numarasını her akşam müdüre vermek ve yoklamada hazır bulunmayıp da birinci veya ikinci dersten sonra gelen öğrencilerin gecikme nedenini sorarak, aynı sebeple gecikmesi tekrarlayanları müdüre bildirmek ve yoklamanın düzenine özen göstermek zorundadırlar.
- Yatılı okullardaki nöbetçi muavinler yemek esnasında yemekhanede bulunarak öğrencileri gözetim altında tutacağı gibi mutfak ve hastaneyi de denetleyeceklerdir. Nöbetçi muavinler öğrencilerin aferin belgelerini her akşam kayıt defterine yazıp, hemen imzalaması için müdüre verecektir.
- Yatılı okullarda Cuma günleri dışındaki tatil günlerinde hangi koşulda olursa olsun bir muavin ile bir mübaşir kalacaktır. Ayrıca, müdür yardımcısının olmadığı okullarda velileri yanlarında olmadığı için Perşembe günleri müdür tarafından verilecek izinsizlik cezasında yazabilen öğrencilerin yatılı olanlarını akşamüzeri yoklayarak, gelmeyenlerin çoğunluğu ile cezaya bedel ödül evrakı kazanan öğrencilerin çoğunluğunu bu evrak ile ertesi gün müdür veya yardımcısına bildirmek üzere bir muavin kalacaktır.

Mezun olmayan muavinler ile depo ve ambar memuru gibi yatılı memurlar kendi mezuniyetleri dışında müdürün haberi olmaksızın gece ya da gündüz hiçbir şekilde okuldan ayrılamazlar (MK, 11201, 11-12).

Hangi kıdemde olursa olsun okulda çalışan hiçbir memur öğrencilerin yanında uygunsuz hal, hareket ve görünüşte bulunamamakla birlikte, onların kaldığı yerlerde veya koridorlarda sigara içmeleri, müdür ya da başka herhangi bir okul çalışanının okulla ilgili resmi konular dışında okula misafir kabul etmeleri kesinlikle yasaktır.

Okul müdür ve muavinleri öğrencilerin asabi halini, sağlık durumunu düzenli bir şekilde kontrol ederek kontrol ve aşı zamanları gelmiş olanların aşılarını yaptırtmaya, herhangi bir bulaşıcı hastalık durumunda ivedi bir şekilde ildeki sağlık kuruluşlarına başvurarak gerekli tedbirleri alıp uygulamaya mecburdurlar. Ayrıca, müdür gerek öğrenci ve öğretmenlerden gerekse idareden herhangi bir kişide bulaşıcı hastalık olduğundan şüphe ederse vakit kaybetmeden doktora muayene ettirerek, tedavi edilmesini sağlayacaktır (MK, 11201, 13).

4.6.3. Yatılı Okullardaki Öğretmen Kadrosunun Nitelikleri

Müdürlere bağlı olarak görev yapan öğretmenler, kendi gözetimlerinde hazırlanan öğretim dairelerinde ders vermeye mecburdurlar. Öğretmenler, ders vakitleri dışında inceleyip düzelttikten sonra öğrencilere iade ettikleri numaraları not defterlerine kaydedeceklerdir. Ders esnasında dersi bölecek ufak da olsa bir düzensizlik gördükleri takdirde okul idaresine ödül ve ceza durumları ile ilgili bilgi vermeyi sürdüreceklerdir. Öğretmenler, işledikleri her derste ders esnasında takdir ettikleri kişilere verdikleri ödül ve övgüleri söz konusu sınıfa ait defterin evraklar kısmına kaydedeceklerdir.

Herhangi bir sebep göstermeden derse girmeyen öğretmenlerin maaşından günlük ücreti kesileceği gibi ayda üç kez derse gelmeyen öğretmenin maaşının yarısı ve tekrarı halinde de tam maaşı kesilerek istifa etmiş kabul edilir (MK, 11201, 14).

Eğitim-öğretim yılının başlangıcında okulda bulunmayan tüm memur, öğretmen ve müstahdemlerin maaşından beş günlük ücretleri, beş günden on güne kadar gelmeyenlerin tam maaşları kesilirken; bu zamanı aşanlar istifa etmiş sayılır. Öğretmenlerin yerine hastalıktan başka bir sebeple kimse vekâlet edemez. Herhangi bir kişinin bir derse vekâleten girebilmesi için güzel ahlaka, o görevi yapabilecek yeterliliğe sahip olduğunun eğitim ve okul müdürlerince bilinmesi ve onaylanması gerekmektedir (MK, 11201, 14).

Makriköy'deki Osmanlı Birliği Kız Okulunun eğitim kadrosundaki öğretmenler, mensubu oldukları ilim şubesinin öğretimiyle ilgili memlekette en fazla güven ve saygı duyulan kişiler arasından seçilmektedir. Ayrıca, ana sınıfı ile küçük sınıfların eğitiminden müdüriyetin gözünde terbiye bakımından gözde bir konumda olan seçkin

bayan öğretmenler sorumludur. Altı daimi ve yatılı bayan öğretmen öğrencilerin okul hayatında onlara eşlik etmekte ve bu öğretmenlerden yabancı olanları öğrencilerin daha iyi Fransızca öğrenmeleri için ders dışında da öğrencilerle ilgilenmeye mecbur bulunmaktadır.

Makriköy'deki bu okulun müdüriyeti görevi; yazın ve eğitimiyle memleketin terbiye ilminde tanınmış hukuk fakültesi ile Cenevre pedagoji enstitüsünden mezun İbrahim Alaaddin beyle eşi tarafından yürütülmektedir (MK, 1733, 2).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden İstiklal Lisesi'nin eğitim kadrosu incelendiğinde; okul eğitimleri, kökenleri ve İstanbul liselerindeki referansları bakımından başarılı kimseler arasından seçilmiş iyi bir öğretmen kadrosuna sahip bulunmaktadır. Ayrıca, bu kişiler okulda sadece kendi alanlarıyla ilgili konularda öğrencilerle ilgilenmekle kalmayıp, okul hayatıyla alakalı her konuda onlara destek olmaktadır (MK, 638, 6).

4.6.4. Yatılı Okullardaki Kâtiplerin Nitelikleri

Yatılı okullarda görevli öğretmenlerin görevleri bu şekilde sıralanırken, kâtiplerin görevleri ise şu şekildedir:

- Kâtipler okulla ilgili hesap kayıtlarının tutulması ile öncelikle okul müdürü tarafından havale edilen okulla ilgili her türlü resmi belgenin yazılması, onaylanması ve kaydedilmesinden sorumludurlar.
- Okuldaki eğitimle ilgili her türlü alet-edevat, kitap vs. eşyanın demirbaş defterini düzenlemek ve bunlarla ilgili vukuat kayıtlarını tutmak.
- Satın alınan her türlü erzakın cins, miktar ve fiyatlarıyla ilgili bilgileri ilgili deftere kaydetmektir (MK, 11201, 15).

4.6.5. Yatılı Okullardaki Mübaşirlerin Nitelikleri

Okulların eğitim kadrosunda yer alan görevlilerden biri de mübaşirlerdir. Merkezden gelen emirlerin iletilmesi ile bazılarının uygulanmasından sorumlu olan mübaşirlerin diğer görevleri ise şunlardır:

- Mübaşirler içerisinde hazırlığı da barındıran liseler ya da üç senelik ortaokul öğrenimi görmüş kişiler arasından sınavla seçilirler.

- Teneffüslerde öğrencilerle bulunması gereken mübaşirlerin, ders zamanlarında değişimli olarak koridorlarda durarak muavinlerin izni ile sınıflarından çıkan öğrencilerin tavırlarını kontrol etmeleri gerekir.
- Teneffüs ve aralarda muavinlerle beraber öğrencileri denetleyen mübaşirler, müdürün izni ile değişimli olarak haftada birer gece okuldan çıkarlar.
- Özel bir mazeretinin olması veya görevinin bitmesi gibi nedenlerle teneffüs zamanlarında görevini yerine getirmeyen mübaşirlere vekalet edilebilmesi, ancak müdürün onayı ile mümkündür.
- Yatılı okullarda görev yapan mübaşirler öğrencilerin sabah ve akşamki yoklamalarını yaparak, o saatte olmayanları yoklama defterine kaydedeceklerdir. Ayrıca, sabah yoklamasında olmayan öğrencilerin isimlerini içeren pusulayı muavine vermekle birlikte, devamsızlığı tekrarlayıp bir mazeret göstermeyen öğrenciler hakkındaki fikirlerini belirtmekle de sorumludurlar.
- Mübaşirler; müdür, müdür yardımcısı ve muavinler tarafından verilecek emir ve hatırlatmaları hemen yerine getirmek zorundadırlar. Bu emirlerin yerine getirilmesinde bir sakınca gördükleri takdirde bu durumla ilgili itirazlarını usulüne uygun yazılı bir şekilde müdüre bildireceklerdir.

Öğrencilerin büyük bir ceza almasını gerektirecek herhangi bir davranışı olursa, mübaşirler bu durumu hemen nöbetçi muavine gerekirse de müdür yardımcısı ya da müdüre yazılı olarak bildireceklerdir (MK, 11201, 16-17).

Okul personeli ile ilgili veriler incelendiğinde okul personelinin atanmasına, okuldaki çalışanlar arasında bir kontrol mekanizması ile görevlerini gerektiği şekilde yerine getirmelerinin sağlanmasına büyük önem verildiği görülmektedir. Ayrıca, gerektiği hallerde görevini aksatanlar en yetkili kişiye yazılı biçimde bildirilerek bu aksaklıklar önlenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, yatılı okullardaki çalışanlar arasında bir hiyerarşi bulunduğu ve bu hiyerarşi ile ilgili personelin denetlendiği gerektiğinde de cezalandırıldığı söylenebilir

4.7. Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Dağılımları

Okulların eğitim kadrosu yukarıdaki gibi özellikler gösterirken; amaçlarına göre öğrencilerine kazandıracığı özellikler okulların türüne ve derecesine bağlı olarak şu şekilde değişiklik göstermektedir:

Makriköy'deki Osmanlı Birliği Kız Okulunun amacı; öncelikle kız öğrencilerinin dini ve milli duygulara sahip, yapmaları beklenen doğal ve toplumsal görevleri kavramış mükemmel aile kadınları olarak yetişmelerini sağlamak, ikinci olarak; istedikleri takdirde yüksek tahsil görebilmelerini, üçüncü olarak; gerekirse hayatlarını idame ettirebilecek düzeyde bilgiye sahip olmalarını, beşinci olarak; yabancı okullara ihtiyaç duymadan yabancı dili iyi derecede öğrenmelerini sağlamaktır (MK, 1733, 1).

Yatılı İstanbul Lisesinin amacı; yüksekokul kademesindeki siyasal bilgiler, askeriye gibi okullara girecek ve ticarete atılacak kişilere o meslekler için gerekli olacak derecede bilgi ile mükemmel derecede Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca bilgisini kazandırmaktır. Bununla birlikte, öğrencilerin kendini bilen, geniş düşünen, terbiyeli ve ahlaklı kişiler olarak yetişmesi amaçlanmaktadır (MK, 4381).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden İstiklal Lisesinin amacı; gençliğin en hararetli dönemini oluşturan lise tahsilini mümkün olduğu kadar az tehlikeli ve yine mümkün olduğu kadar çok faydalı hale getirmekle birlikte öğrencinin dış çevrenin etkilerine en açık olduğu bu dönemde vücudunu, zekâsını, karakterini ve iradesini hayatta kendisine başarı ve mutluluk getirecek şekilde kullanarak zararlı yollara sapmasına engel olmaktır (MK, 638, 5).

Orman müessisi ve bekçibaşısı yetiştirmeyi amaçlayan tarım amele okullarında öğrencilere tohum toplama ve ayırma, fidanlık yeri belirleme, tohumları eleme, genç fidanların korunması ve ormanın sıklaştırılması konularında bilgiler kazandırılması amaçlanmaktayken (Ergün, 1996, 251); çiftlik okulları, çiftçi çocuklarını bilgili, yeni usul tarımı uygulayabilecek düzeyde bilen, Türkçe okuma-yazma öğrenmiş, kendi tarlasını idare etme becerisine sahip çiftçi, yarıcı ve subaşılar yetiştirmek amacı ile açılmıştır (Ergün, 1996, 249).

Eskişehir’de kurulan Demiryolu Okulu’nda demiryolları işletmelerinde hizmet verebilecek çırakların yanında, orta derecede büro ve dış hizmetlerde çalışabilecek elemanlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Gencer, 2001).

4.8. Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımı

Okulların amaçlarına göre öğrencilerine kazandıracağı özellikler okulların türüne ve derecesine bağlı olarak yukarıdaki şekilde değişiklik gösterirken; okulların eğitim amaçlarına göre öğretimi verilen dersler şu şekilde değişiklik göstermektedir:

Hazırlık sınıfı da bulunan yatılı liselerin haftalık ders programı Tablo 4.18.’de verilmiştir.

Tablo 4.18. Hazırlık Sınıfı Bulunan Yatılı Liselerin Haftalık Ders Programlarını Gösteren Tablo

Derslerin Adları	1. sene	2. sene	3. sene	4. sene	5. sene	6. sene	7.sene
	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada
Dini Bilimler	3	2	2	2	2	2	2
Arapça	3	3	3	3	2	0	0
Farsça	0	2	2	2	0	0	0
Türkçe	6	5	3	2	2	0	0
Fransızca	0	0	4	5	5	5	3
Hesap	2	2	2	3	0	2	2
Hendese	0	0	2	2	3	0	0
Cebir	0	0	0	0	0	2	1
Trigonometri	0	0	0	0	0	0	1
Kozmoğrafya	0	0	0	0	0	0	2
Makine	0	0	0	0	0	0	2
Coğrafya	2	2	2	2	2	2	0
Tarihi	0	2	3	2	2	2	2
Usul defteri	0	0	0	0	2	2	0
Fen bilimleri	0	0	0	0	3	0	0
Hikmet-i tabiye ve Kimya	0	0	0	0	0	3	2
Mevlitler ve Sağlık Koruma	0	0	0	0	0	0	3
Kanunlar	0	0	0	0	0	2	2
Edebiyat ve ahlak	0	0	0	0	0	2	2
Güzel Yazı	1	1	1	1	1	0	0
Resim	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	18	20	25	25	25	25	25

Tablo 4.18.'de görüldüğü gibi hazırlık sınıfı bulunan yatılı okullarda senelere göre derslerin dağılımı şöyledir: Birinci sene: Haftada üçer saat dini bilimler ve Arapça, 6 saat Türkçe, 2 saat hesap, 2 saat coğrafya, 1 saat güzel yazı (hüsn-i hat), 1 saat resim dersinden oluşurken; İkinci sene: Haftada 2 saat dini bilimler, 3 saat Arapça, 2 saat Farsça, 5 saat Türkçe, 2 saat hesap, 2'şer saat coğrafya ve tarih, 1'er saat güzel yazı ve resim dersinden oluşmakta; Üçüncü sene: Haftada 2 saat dini bilimler, 3 saat Arapça, 2 saat Farsça, 3 saat Türkçe, 4 saat Fransızca, 2'şer saat hesap ve hendese, 3 saat tarih, 2 saat coğrafya ve 1'er saat güzel yazı (hüsn-i hat) ve resim derslerinden oluşurken; Dördüncü sene: Haftada 2 saat din ilimleri, 3 saat Arapça, 2'şer saat Farsça ve Türkçe, 5 saat Fransızca, 3 saat hesap, 2 saat hendese, 2'şer saat tarih ve coğrafya ile 1'er saat güzel yazı ve resim derslerinden oluşmakta; Beşinci sene: 2'şer saat dini bilimler ve Arapça, 2 saat Türkçe, 5 saat Fransızca, 3 saat hendese, 2'şer saat tarih, coğrafya ve usul defteri, 3 saat fen bilimleri ve 1'er saat güzel yazı ve resim derslerinden oluşurken; Altıncı sene: Haftada 2 saat dini bilimler, 5 saat Fransızca, 2'şer saat hesap ve cebir, 2'şer saat tarih, coğrafya ve usul defteri, 3 saat hikmet-i tabiye ve kimya, 2'şer saat kanunlar, ahlak ve edebiyat ve 1 saat resim dersinden oluşmakta ve sonuncu olarak yedinci sene: Haftada 2 saat dini bilimler, 3 saat Fransızca, 2 saat hesap, 1'er saat cebir ve trigonometri, 2'şer saat kozmoğrafya ve makine, 2'şer saat tarih, hikmet-i tabiye ve kimya, 3 saat mevlitler ve sağlık koruma, 2'şer saat kanunlar, edebiyat ve ahlak ile 1 saat resim dersinden oluşmaktadır (MK, 604, 12).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden Makriköy'deki Osmanlı Birliği Kız Okulunun ana sınıfı kısmında Türkçe konuşma, masal, şiir ve şarkı, Fransızca konuşma, resim, el işleri ve oyun, hesap hazırlıkları, eşya üzerinde inceleme ve jimnastik gibi derslerden oluşan bu alıştırmalarda Frobel ve madam Monte Sori usulü uygulanmış ve sınıflar da bu usule göre düzenlenmiştir. Okulun ilkokul kısmında Kur'an-ı Kerim, dini bilimler, Türkçe, Fransızca (gramer ve konuşma), hesap ve kıyaslama, İslam ve Osmanlı tarihi, kısaltılmış eski tarih, genel ve Osmanlı coğrafyası, doğa bilimleri, ilim, eşya, ahlak ve medeniyet bilgisi, el işleri, dikiş, resim, güzel yazı (hüsn-i hat), beden eğitimi, musiki ve zorunlu ders olarak da piyano derslerinden oluşmaktadır. Ayrıca, sayılı yabancı öğretmenler tarafından milli fayda ve terbiyeye uygun şekilde verilecek olan Fransızca da okul içinde mecburi kabul edilmiştir (MK, 1733, 1-4).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden İstanbul Lisesi'nde öğretim dili Türkçe olup, bundan başka Fransızca, Almanca ve İngilizce de öğretilmekteydi. Ayrıca, Manchesterli Mösyö William Albert tarafından haftada üç gün birer saat gösterilen İngilizce dersi zorunlu bir ders olarak kabul edilmekteydi (MK, 4381, 8).

1909 senesi itibariyle askeri ortaokullarda öğretimi yapılan dersler şunlardır:

Birinci sınıf: Kur'an-ı Kerim, kısaltılmış dini akideler bilgisi, peygamber kıssaları, kısa Osmanlı harcamaları bilgisi, imla, hesap bilgisi, Osmanlıca okuma, Osmanlıca güzel yazı.

İkinci sınıf: Dini akideler bilgisi (Müslüman öğrencilere), Arapça, Farsça kurallar, Osmanlı dilinin kuralları ve imla, kısaltılmış genel coğrafya, hesap bilgisi, Osmanlıca okuma, Osmanlıca güzel yazı, resim ve jimnastik.

Üçüncü sınıf: Dini akideler bilgisi (Müslüman öğrencilere), Osmanlıca söz dizimi, Farsça, Osmanlıca okuma ve imla, genel coğrafya, hesap, usul defteri, Fransızca, Osmanlıca güzel yazı, Fransızca yazma, resim, jimnastik, sağlık bilgisi.

Dördüncü sınıf: Dini bilimler, Arapça, matematik bilgisi, geometri, genel coğrafya, Osmanlı coğrafyası, yazı yazma, genel tarih, Fransızca, resim ve jimnastik.

Beşinci sınıf: Dini akideler bilgisi (Müslüman öğrencilere), trigonometri ve matematik uygulamaları, uzay geometrisi, Osmanlı tarihi, genel tarih, yazı yazma, Türkçe, mantık, Fransızca, resim ve jimnastik derslerinden oluşmaktadır (Ergün, 1996, 299).

Hazırlık sınıfı da bulunan askeri liselerde öğretimi yapılan dersler ise şunlardır: Dini akideler bilgisi, ahlak bilgisi, makine, resmi geometri, kozmoğrafya, yazı yazma, Fransızca, kimya, resim ve jimnastik (Ergün 1996, 299).

Orman İşçi okullarının ders programı haftada ikişer kez gösterilen hesap ve geometri, toprak özellikleri, ormandaki ağaçların özellikleri ve ekimi derslerinden oluşmaktayken (Ergün, 1996); Orman Yüksek okulu'nda okuyacak öğrencilere öğretilen dersler ise şunlardır: Orman bilgisi, orman yetiştirilmesi ve düzenlenmesi, orman ekonomisi, orman işletmeciliği, doğa bilimleri uygulaması, bitki bilimi, hayvan bilimi, av hayvanları, zararlı haşereler, toprak, matematik uygulamaları, topoğrafya, inşaat, sular ve hukuk iken (Ergün, 1996, 295); Çiftlik Okulları'nda öğrencilere okuma-

yazma, hesap (dört işlem), usul defteri, genel ve Osmanlı coğrafyası ve tarım gibi dersler öğretilmekteydi (Ergün, 1996, 249).

Arap ve Arnavutlar tarafından açılan okullarda tarih, coğrafya, Arap edebiyatı, İslam tarihi ve Arapça dersleri okutulacaktı. Türkçe'nin zorunlu olduğu bu okullarda öğretim dili de Türkçe olacaktı (Ergün, 1996, 381).

1908 senesi itibariyle siyasal bilgiler okulunun ders programını ve okutulan dersler Tablo 4.19.'da verilmiştir.

Tablo 4.19. 1908 Senesi İtibariyle Siyasal Bilgiler Okulunun Ders Programını ve Okutulan Dersleri Gösteren Tablo

Dersler	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
İslam Hukuku Hikmeti	2	2	2
Medeni Hukuk	1	1	1
İdare Usulü	2	2	2
Ekonomi Bilimi	2	1	1
Maliye Bilimi	2	2	2
Osmanlı Edebiyatı	-	1	1
Dünya Hukuku	-	2	2
Özel Dünya Hukuku	-	1	1
Üç Dünya Devleti'nin Anayasa Tarihi	1	-	-
Osmanlı Devleti siyasi ve İdari Tarihi	1	1	1
Siyasi Tarih	2	1	1
Ticaret Kanunu	-	2	-
Arazi Kanunu	-	1	-
Özel ve Genel Hukuk	2	2	-
Ekonomik Coğrafya	2	-	-
Etnografya	2	-	-
İstatistik	1	-	-
Fransızca	-	-	2
Resmi Yazı	-	-	1
Dil(Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce)	6	5	5
TOPLAM	26	24	22

Tablo 4.19.'da görüldüğü gibi üç senelik öğretim verilen Siyasal Bilgiler Okulu'nda senelere ve haftalara göre öğretim saatleri değişen ders programı İslam Hukuku Hikmeti, Medeni Hukuk, İdare Usulü, İktisat İlmi, Maliye Usulü, Osmanlı Edebiyatı, Dünya Hukuku, Özel Dünya Hukuku, Üç Dünya Devleti'nin Anayasa Tarihi,

Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve İdari Tarihi, Siyasi Tarih, Ticaret ve Arazi Kanunu, Özel ve Genel Hukuk, Ekonomik Coğrafya, Etnografya, İstatistik, Fransızca, Resmi Yazı ve Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi dil derslerinden oluşmaktadır. Ayrıca, bu okulda öğrenim gören öğrencilerin dindar kişiler olarak yetişebilmeleri için İslam hukuku, kelam, tefsir ve ahlak gibi dersler de öğretilmekteydi (Ergün, 1996, 284).

Yedi senelik yatılı liselerin haftalık ders programları Tablo 4.20.'de verilmiştir.

Tablo 4.20. Yedi Senelik Yatılı Liselerin Haftalık Ders Programlarını Gösteren Tablo

YILLAR ve DERSLERİ							
DERSLER	1.yıl	2. yıl	3.yıl	4. yıl	5. yıl	6. yıl	7. yıl
Dini Bilimler	3	2	2	2	2	2	2
Arapça	3	3	3	3	2	-	-
Farsça	-	2	2	2	-	-	-
Türkçe	6	5	3	2	2	-	-
Fransızca	-	-	4	5	5	5	3
Hesap	2	2	2	3	-	2	2
Geometri	-	-	2	2	3	2	1
Cebir	-	-	-	-	-	2	1
Trigonometri	-	-	-	-	-	-	1
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	2
Makine	-	-	-	-	-	-	2
Coğrafya	2	2	2	2	2	2	-
Tarih	-	2	3	2	2	2	2
Usul Defteri	-	-	-	-	2	2	2
Fen Bilimleri	-	-	-	-	3	-	-
Doğa bilimleri ve kimya	-	-	-	-	-	2	2
Mevlid ve Sağlık Koruma	-	-	-	-	-	-	3
Kanunlar	-	-	-	-	-	2	2
Edebiyat ve Ahlak	-	-	-	-	-	2	2
Hüsn-i Hat	1	1	1	1	1	-	-
Resim	1	1	1	1	1	1	1

Tablo 4.20.'de görüldüğü gibi yedi senelik öğretim verilen yatılı liselerin senelere ve haftalara göre öğretim saatleri değişen ders programı; Dini bilimler, Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca, Hesap, Geometri, Cebir, Trigonometri, Kozmografya, Makine, Coğrafya, Tarih, Usul Defteri, Fen Bilimleri, Doğa Bilimleri ve Kimya, Mevlid ve Sağlık Koruma, Kanunlar, Edebiyat ve Ahlak, güzel yazı (hüsn-i hat) ve resim gibi derslerden oluşmaktadır (Kodaman, 1991, 131). Yedi yıllık lise kısmında bu dersler

bulunurken; altı yıllık liselerde ilim ve edebiyat dersleri okutulduğu gibi Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca ve jimnastik gibi dersler zorunluydu.

Hazırlık sınıfı da bulunan yatılı liselerin ders programı Tablo 4.21.'de verilmiştir.

Tablo 4. 21. Hazırlık Sınıfı da Bulunan Yatılı Liselerin Ders Programı

Altıncı ve Yedinci Sınıflar		
Dini Bilimler	Cebir	Coğrafya
Ahlak	Geometri	Tarih
Resmi Yazılar	Kozmografya	Hüsn-i Hat
Arapça Mekanik	Fizik	Resim
Fransızca	Kimya	Servet İlmi
Usul Defteri	Mevlid	
Kanunlar	Sağlık Koruma	

Tablo 4. 21.'de görüldüğü gibi hazırlık sınıfı da bulunan yatılı liselerin ders programları dini bilimler, resmi yazılar, kanunlar, coğrafya, tarih, matematik, geometri, kozmografya, sağlık koruma vb. derslerden oluşmaktadır (Kodaman, 1991, 133).

Konya'daki hazırlık sınıfını da içeren lisede okutulan dersler ise şunlardır: Dini bilimler, Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca, Cebir, Geometri, Tarih, Coğrafya, Fen Dersleri ve Resim gibi derslerden oluşmaktadır (Önder, 1952, 60).

Lise kademesindeki kız okullarında; Türkçe, yabancı dil, din dersleri, tarih, coğrafya, hesap, geometri, doğa bilimleri, matematik, fizik, kimya, pedagoji, resim, dikiş, bıçki, ev ekonomisi ve piyano gibi derslerin öğretimi yapılmaktadır (Ergin, 1942).

Lise kademesinde bir okul olan Galatasaray lisesinde öğretimi yapılan dersler şunlardır; Fransız Dili, Latin Dili, Osmanlı Dili, Yunan Felsefesi, Genel Tarih ve Coğrafya, Doğa Bilimleri ve Kimya, Matematik, Geometri, Siyaset Bilimi, Ziraat, Ticaret, Sanat, Hukuk Bilimine Giriş, Mülki İdare Bilimi, Hitabet ve Edebiyat, Resim, Hat Sanatı, Muhasebe ve Defter Tutma, Beden Eğitimi vb. derslerden oluşmaktadır. Ayrıca, okulda eğitim dili olarak Fransızca kullanılmaktaydı (Ertuğrul, 1997).

4.8.1. Yabancı ve Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi

Yapılan Derslerin Dağılımları

4.8.1.1. Yabancılarla Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımları

Ortaokul kademesindeki İtalyan Kız Okulu'nda İtalyanca, Latince, Türkçe, Matematik, Fizik, Kimya, Botanik, Zooloji, Tarih, Coğrafya, Ticari Muhasebe, Defter Tutma Usulü, Stenografi, Fransızca, İngilizce, Resim, Müzik, Güzel Yazı, Jimnastik, Ev İdaresi, Bıçkı-Dikiş gibi derslerin öğretimi verilmekteydi. Fransa'ya bağlı Saint Joseph Fransız Kolejinde ise benzer dersler verilmekle birlikte, Türkçe zorunlu dersler arasında yer almaktaydı (Ertuğrul, 1997, 138). Yine İtalyanlara bağlı olan Sainte-Pulchere Cezvit Erkek Koleji'ndeki öğrencilere ise; Edebi Dersler, Ticaret dersleri ile Latince ve Grekçe dilleri gibi dersler öğretilmekteydi (Polvan, 1952, 148). Beyoğlu'ndaki İtalyanlara bağlı Ağahamamı Kız Okulu'ndaki öğrencilere de; İtalyanca, Latince, Türkçe, matematik, fizik, kimya, tarih, coğrafya, ticari muhasebe, Fransızca, İngilizce, botanik, zooloji, defter tutma usulü, istenografi, güzel yazı, jimnastik, ev idaresi, bıçkı-dikiş, resim ve müzik gibi dersler öğretilmekteydi (Polvan, 1952, 217).

Beyoğlu'ndaki Saint-Louis Fransız Dil Oğlanları Koleji'nde öğrencilere; Fransızca, Latince, İtalyanca, Türkçe, Rumca, ve Ermenice öğretilmekteyken (Polvan, 1952, 150); Kadıköy'deki Saint-Joseph Koleji'ndeki öğrencilere Latince-Grekçe, Latince-Fen, Latince-Dil kısımlarından oluşan bölümler hazırlanmıştı ve bu bölümlerde Fransızca'dan başka Türkçe zorunlu; ikinci zorunlu dil İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rumca, Ermenice ve İbranice dilleri arasından isteğe göre seçiliyordu (Polvan, 1952, 189).

Beyoğlu'ndaki Saint-Louis Fransız Ruhban Okulu'nda öğrencilere; Felsefe, Din Bilimi, Kilise Tarihi, Kutsal Kitap, Ruhani Kanunlar, Ayin Usulleri, Kilise Şarkıları ve müzik gibi dersler öğretilirken (Polvan, 1952); yine Fransızlara ait olan Beyoğlu'ndaki Sainte-Elisabeth okulundaki öğrencilere; Yabancı Diller, Ev İdaresi, Dikiş gibi dersler öğretilmekteydi. Önceleri İtalyanca olan öğretim dili ise sonraları Fransızca olarak kabul edilmiştir (Polvan, 1952, 136). Ayrıca, Kadıköy'deki Notre Dame de Sion Fransız Kız lisesindeki öğrencilere de ev idaresi, bıçkı-dikiş vb. dersler öğretilmekteydi (Polvan, 1952, 212).

St. Joseph Fransız Yüksek Ticaret Okulunda Ticari Matematik, Ticarethane İdaresi, Eşya ve Mal Ticareti, Ticaret Eşyası Nakliyesi, Ticari Coğrafya, Ticaret Tarihi, Medeni Hukuk, Ticaret Hukuku, Yazı makineleriyle yazı yazma gibi derslerin öğretimi yapıldı (Polvan, 1952).

Fransa'ya bağlı Notre Dama de Sion Kız okulunun kademelerine göre okutulan dersler Tablo 4.22.'de verilmiştir.

Tablo 4. 22. Fransa'ya Bağlı Notre Dama de Sion Kız Okulunun Kademelerine Göre Okutulan Dersleri Gösteren Tablo

Kısım	Sınıf	Dersler
İlk	Hazırlık X ve IX (İlk Dönem)	Din dersi, sağlık, temizlik, jimnastik, el işi, okuma-yazma, Fransızca, hesap, resim, müzik.
	VIII. ve VII (Orta Dönem)	Din-ahlak, sağlık-temizlik, jimnastik, el işi, okuma-yazma, Fransızca, tarih, coğrafya, hesap, resim, eşya, müzik.
	Birinci Özel Sınıf (Üst Dönem)	Din ve ahlak, okuma-yazma, tarih, coğrafya, hesap, aritmetik, geometri, fizik ve tabiyeye giriş, el işi, resim, müzik, jimnastik.
Orta	VI	Din dersi, Fransızca, edebiyat, tarih, coğrafya, aritmetik, zooloji, el işi, resim, müzik, jimnastik, Latince.
	V	Din dersi, Fransızca, edebiyat, tarih, coğrafya, aritmetik, jeoloji, fizik, kimya, el işi, resim, müzik, jimnastik, Latince.
Lise	IV	Din-ahlak, Fransızca, edebiyat, tarih, coğrafya, aritmetik, jeoloji, fizik, kimya, el işi, resim, müzik, jimnastik, Latince.
	III	Din-ahlak, Fransızca, tarih, coğrafya, matematik, Latince, yaşayan diller.
	II	Din dersi, Fransızca, tarih, coğrafya, matematik, fen dersleri, Latince, yaşayan diller.
	I	Din dersi, Fransızca, tarih, coğrafya, matematik, fen dersleri, Latince, yaşayan diller.
	Filozofî sınıfı	Din dersi, filozofî: psikoloji-mantık-ahlak, metafizik, tarih, coğrafya, matematik, kozmografya, fizik, kimya, biyoloji, Latince, yabancı diller.

Tablo 4.22.'de görüldüğü gibi Notre Dame de Sion okulunun ders programı yukarıdaki derslerden oluşmakta ve bu derslerden Türkçe zorunlu tutulmaktaydı (Polvan, 1952, 209).

Lise kademesindeki İstanbul Amerikan Kolejinin kız kısmında öğretim dili olarak İngilizce kullanılırken; Almanca ve Fransızca'dan yardımcı dil olarak

faaydalanılmaktadır (Okan, 1971). Yalnız edebiyat kolu bulunan Avusturya'ya bağlı İstanbul Avusturya Kız Lisesinde ise Almanca, İngilizce ve Latince öğretilmektedir (Okan, 1971, 20).

Almanya'ya bağlı bir eğitim kurumu olan Eskişehir Demiryolu Okulunun 1913-1914 eğitim-öğretim yılı programına göre öğrencilere; Almanca, Fransızca, Rumca, Türkçe, aritmetik, astronomi, tarih, coğrafya, fizik, resim, müzik, jimnastik ve el sanatları gibi dersler öğretilmektedir (Gencer, 2001).

4.8.1.2. Azınlıklara Ait Yatılı Okulların Amaçlarına Göre Öğretimi Yapılan Derslerin Dağılımları

Ermenilere ait Pangaltı Lisesi'nde din bilgisi, coğrafya, Ermeni tarihi, Osmanlı tarihi, bitki dünyası, evren ve astronomi, güzel yazma, siyaset, ekonomi, siyasi ve ticari hukuk, Ermenice, Osmanlıca, Fransızca, Latince, Rumca, İtalyanca, Almanca, İngilizce ile hat, resim, müzik, enstrümantal müzik, beden eğitimi, proje ve tasarım gibi sanat dersleri öğretilmekteydi. Ayrıca, bu derslerden Fransızca zorunluydu (Sarioğlu, 1999).

Ermenilere ait yüksekokul kademesindeki Cemeran okulunun ders programında; Ermenice, Fransızca, Türkçe gramer, yazı, kompozisyon, Genel ve siyasi coğrafya, tarih, mantık, cebir, geometri, defter tutma usulü ve ticaret dersleri bulunmaktaydı (Sarioğlu, 1999, 47).

4.9. Yatılı Okulların Ders Programları ve Eğitim Sürecinde Kullanılan Pekiştireçler

4.9.1. Yatılı Okulların Ders Programları

İstanbul ve kasabalardaki ilkokullarda uygulanacak müfredat programı şöyledir:

3 sınıftan oluşan ilkokullarda; alfabe, yüce Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma, dini kaideler, ahlak, Osmanlı giderleri, imla, düzgün okuma, Osmanlı tarihi özeti, Osmanlı coğrafyası, hesap ve güzel yazı.

6 yıllık kız ortaokullarında uygulanacak müfredat programı ise şu şekildedir:

Alfabe, sözlü bilgi, Kur'an-ı Kerim ve güzel okunması, dini bilimler, düzgün okuma, imla, Osmanlı kuralları, Arapça, Farsça, güzel yazı, eşya dersi, bayındırlık

bilgisi, ev idaresi, ahlak, sağlık koruma, hesap, coğrafya, tarih ve el işleri derslerinden oluşmaktadir (Sakaoğlu, 1991, 112).

Amerika'ya bağlı olarak faaliyet gosteren Fırat Koleji'nin oğretim dili Ermenice olmakla birlikte, okulda iyi derecede İngilizce ve Tırkçe de oğretilmekteydi (Kocabaşoğlu, 2000).

4.9.2. Yatılı Okullarda Eğitim Sşrecinde Kullanılan Pekiştireçler

Her tşr ve kademedeki yatılı okulda geçerli olmak üzere; derslerinde gayretli olan ve okulda güzel davranışlar sergileyen oğrencilere aferin, tahsin ve imtiyaz adı ile üç çeşit ödşl verilecektir. Bunlar yazılı olup üzerinde oğrencinin adı, bu ödşlş alma nedenini belirten bir cşmle ile mşdşr ya da yardımcısının imzası bulunacaktır (MK, 604, 120).

Aferin: Oğrencinin dersteki bir davranışının ya da gayretinin beğenildiğini belirtir.

Tahsin (Takdir Etme, Beğenme): Bir takdir belgesi dşrt aferin ile bir imtiyaz iki tahsin belgesi yerine geçmekte olup, beş imtiyaz belgesi getiren oğrenci bunları okula bırakırsa bunun karşılığında ödşl verilirken kendisine uygun bir kitap verilecektir.

İmtiyaz: Bir işi ya da sorumluluğu yapmamak üzere özel izin ile bir kimseye ayrıcalık tanımadır (MK, 11201, 24).

4.10. Yatılı Okullardaki Disiplin Kuralları ve Uygulanan Ceza Tşrleri

Okullarda uygulanan pekiştireçler yukarıdaki özellikte olup, okullarda uyulması gereken disiplin kuralları ve bunların ihlali durumunda uygulanacak ceza tşrleri genel olarak şoyledir:

4.10.1. Yatılı Okullardaki Disiplin Kuralları

Yřksekokul kademesindeki Mřhendis okulunun disiplin kurallarına gřre; okulda sigara içmek, kahvehanelere gidip oturmak, oyun oynamak, okul bahçesinde terlikle gezmek, gřęsřnř ačarak etrafta dolařmak, přskřlsřz fes ile dolařmak, izinsiz

akrabasını karşılamak, bazı dergi ve mecmuaları okumak ve cemiyet kurmak yasak olan davranışlardı (Uluçay ve Kartekin, 1981).

Hazırlık sınıfı da bulunan lise kademesindeki okullarda öğrencilerin kahvehanelerde oturmaları, uygunsuz yerlerde dolaşmaları ve üzerlerinde yakıcı, yaralayıcı alet ya da ateşli silah bulundurmaları yasaktır (MK, 11201, 32). Bunlara ek olarak okul içerisinde üzerlerinde fazla para, kıymetli eşya bulundurmaları ve silah taşımaları da yasaktır (MK, 604, 131).

Bezciyan tarafından açılan Ermenilere ait okulda Ermenice'den başka bir dil konuşulması, öğrencilere dayak atılması, öğrencilerin idarenin izni olmadan alınıp sanata verilmeleri yasaktı (Ertuğrul, 1997, 82).

4.10.2. Yatılı Okullarda Uygulanan Ceza Türleri

Yine pekiştireçlerde olduğu gibi okulun türü, kademesi, kazandıracağı özellikler ve yasak olan hangi davranışı gösterdiğine bakılmaksızın, okula devamsızlığı, derslerde gayretsizliği ve gerek okul içi gerekse okul dışında edep dışı tavır, hareket veya ahlaksızlık sergilediği görülenlere okul müdürü ya da öğretmenler tarafından azarlama (nişane-i tevbih), izinsizlik, alenen azarlama (tekdir-i aleni) ve ihrac-ı muvakkat olmak üzere dört çeşit cezadan biri verilmekle birlikte (MK, 11201, 24); okula devamsızlık gösteren ve gerek okulda gerekse okul dışında ahlaka aykırı davranışlar sergilediği görülen öğrencilere tenbih ve tekdirden başka, nişane-i tevbih, tevkif, tekdir-i aleni , ihrac-ı muvakkat ve ihrac-ı kat'i olmak üzere altı çeşit cezadan biri verilir (MK, 604, 121).

Nişane-i Tevbih (Azarlama Uyarısı): Öğrencinin bu cezayı hak ettiğine dair sınıf defterinde adı hizasına işaret konur. İzinsizlik cezasında yatılı öğrenci hafta sonunda evine gitmekten alıkonulurken; tekdir-i aleni (alenen azarlama) cezasında öğrencinin yaptığı davranış öğretmenleri ve idare önünde siciline kaydedilir. Azarlama uyarısı cezası okula devam, gayret, güzel hal ve hareketlerde eksiklik gösterenlerle belirlenmiş saatte mazeretsiz şekilde okulda bulunmayanlara verilir. Ayrıca, dört nişane-i tevbih cezası alan öğrenci izinsiz kabul olunur (MK, 11201, 24).

Belirlenmiş saatte mazeretsiz şekilde okulda bulunmama durumu tekrar eden, ikinci kez verilen görevi layıkıyla yerine getirmeyenler üçüncü kez bir hafta içinde dört defa nişane-i tevbih cezası alır. Otuz gün içinde dört izinsizlik almak, memur ve öğretmenlerin dediklerini yerine getirmemek, arkadaşlarına sözlü ya da fiili saldırılarda bulunup vurmak gibi davranışlar sergilemek, okul dışında uygun olmayan yerlerde görülerek kavga etmek, okuldan kaçmak, yakıcı yaralayıcı alet, edep dışı kitaplar taşımak ve mektup gibi şeylerle uğraşmak tarzında davranışlar sergileyen öğrencilere nişane-i tevbih cezası verilir.

Bir öğrenci nişane-i tevbih cezasından bir aferin belgesi ile, talihsizlik cezasından bir imtiyaz veya iki tahsin veya sekiz aferin belgesi ile kurtulabilir. Ceza evrakı yırtılır, ancak kabahatinin şiddetine göre affedilmeden verilmiş cezalar için ödül belgesi kabul edilmeyip, bu cezalar her şekilde uygulanır. Bir öğrenci nişane-i tevbih veya izinsizliğe karşılık gelen ödül belgelerini reddederek bu cezalardan kurtulsa da kayıt olarak bu cezayı almış kabul edilir ve nişane-i tevbihin gerektirdiği izinsizlik ve gerekli olacak tekdir-i aleni cezası verilmez. Almış oldukları ceza ve ödüllere sayılmak üzere okul müdürünün de onayı ile genel hal ve tavırları açısından uygun görülürse okula devam edebileceklerdir (MK, 11201, 25).

4.11. Yatılı Okullardaki Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri ve Mezuniyet Durumunda Verilen Belgeler

Okullarda uygulanan disiplin kuralları ve bunların ihlali durumunda uygulanacak olan ceza türleri yukarıdaki gibi değişiklikler gösterirken; öğrenme-öğretme faaliyetleri sonucu yapılacak ölçme-değerlendirme işlemleri ve bu işlemler sonucu mezun olmaya hak kazanan öğrencilere verilecek belgeler aşağıda açıklanmıştır:

4.11.1. Yatılı Okullarda Uygulanan Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri

Hazırlık sınıfını da içeren lise kademesindeki okullar ile diğer tür ve kademelerdeki okullarda avukat gözetiminde üç sınav yapılacak ve bunların ikisi yazılı biri sözlü olacak ve gerek yazılı ve gerek sözlü olsun sınavların son derece ciddi olarak yapılması ve gözlenmesinden okul idaresi ve öğretmen kadrosu birlikte sorumludur. Bu sınavlardan yazılı olanların birincisi okulun açılmasından üç ay, ikincisi altı ay sonra, sözlü sınav ise eğitim-öğretim yılının sonunda yapılacaktır. Öğrencinin

ders yılının sonundaki genel durumuna göre illerde bulunan eğitim meclisleri tarafından yazılı sınavlarda aldığı notların ortalamasına sözlü sınavda aldığı notun ortalaması eklenecek ve buna göre aldığı not sınıfı geçip geçemeyeceğini belirleyecektir. Bu not hesabı sırasında küsurat ne olursa olsun tam kabul edilecektir. Yazılı sınavlarda öğretmen, öğrencilere sorulacak asıl soruların üç misli soru hazırlayıp okul idaresine teslim edecek ve idarece seçilip düzenlenenler öğrencilere sorulacaktır (MK, 11201, 27).

Her öğretmen sınav kâğıdını ciddi bir şekilde inceleyip, öğrencinin sorulara vermiş olduğu bilgilere göre sınav kâğıtları üzerine ayrı ayrı notlar verecek ve bunları not cetveline geçirerek ekini imzaladıktan sonra sınav yapıldıktan sonraki on beş gün içinde sınav kâğıtlarının içinde bulunduğu zarf ile not cetvelini sorgusuz sualsiz okul idaresine teslim edecektir. Yazılı sınavların sonucu bir hafta içinde idare tarafından alınacaktır. Sözlü sınavlar ders yılının bitiminden bir hafta sonra duyurulacaktır (MK, 11201, 27).

Sözlü sınavlar için öğrencilerin bilgisini yoklayacak dışarıdan birinin getirilmesine gerek olmayıp, bunu okulun kendi öğretmen kadrosundan uygun görülerek okul idaresi tarafından bu işle görevlendirilen biri yapabilir. Ancak, okul idaresince bu işle görevlendirilen öğretmenler sınav anında kesinlikle orada bulunmak zorundadırlar (MK, 11201, 27).

Öğrencilerin sınıflarını geçebilmeleri için genel derslerin notları toplamının yarısını almış ve not olarak hiçbir dersten 2'nin aşağısında almamış olmaları gerekir. Bütünleme sınavı olmayıp, yazılı ve sözlü sınavlarda alınan notların ortalamaları ilgili deftere kaydedilecektir. Ayrıca, yazılı sınavlardaki notlar eğitim-öğretim yılı içerisinde öğrenciye duyurulmayacak, ancak 5'ten az not alan öğrencilere çalışmaları için gerekli uyarı yapılacaktır.

Birinci ve ikinci yazılı sınavlarda öğrencilerin orada olduklarını ispatlamaları şarttır. Orada bulunduklarını ispat edemeyenler sıfır almış kabul edilirler, ancak herhangi bir sebeple sınava katılamayanlar bu mazeretlerini sınav gününün akşamına kadar bu durumlarını ispat eden belgeyle bildirir ve bu durumları okul idaresinin yaptığı soruşturmada onaylanırsa bu gibilerin sınavı on beş gün içinde yapılacaktır. Herhangi

bir nedenle sözlü sınavda bulunmayan öğrencilerin sınavı okulun açılışından itibaren on beş gün içinde yapılacaktır. Bu sürenin uzaması mümkün değildir, ancak yazılı sınavlarda olduğu gibi sözlü sınavda da öğrenci aynı gün içinde mazeretini resmi belge ile ispat etmeye mecburdur (MK, 11201, 28).

Ücretsiz olarak okula kabul edilip sınıfta kalan öğrencilerden ikinci ders yılında ücret alınır ve ücretli olan öğrenciden geçemeyerek üç yıl aynı sınıfta kalanlar okuldan atılmazlar, ancak diğer ders yılına kabul edilirken kabul için gerekli üst sınıırın derecesi hesaplanarak o sınıfa devamı uygun olmadığı görülürse bu durumu belirten belge ile okuldan gönderilir (MK, 11201, 28).

Yarıyıl sınavları diğer sınavlar gibi yapıp üst sınıfa geçmeye hak kazananlar adına üst sınıfa geçmeye hak kazandığına dair bir belge verilip bu belgeyi alanlar İstanbul'da darülfünun'da ve illerde eğitim müdürlüğü tarafından belirlenecek bir sınav heyetinin huzurunda dini bilimler, ahlak, hesap, geometri, cebir, trigonometri, kozmografya, kimya, sağlık koruma, Osmanlı edebiyatı, Arapça, Farsça, Fransızca'dan sınav olacaklardır. Bu sınavlarda başarılı olanlara lise diploması verilecektir. Sınav heyetine illerde ve İstanbul'da bulunan eğitim meclisinin belirleyeceği miktarda ücret verilecektir. Özel okullarda uzun zamandır ikinci öğrenimlerini görenlerden burada eğitim gördüklerine dair adlarına belgeleri olanların sınavlara kabulleri gerekir (MK, 11201, 9).

Okullarda alınabilecek en yüksek not ondur ve aşağıya doğru derecelenmiştir. Sınavlarda öğrencilerin verecekleri cevaplara göre alacakları notlar öğretmen ve sınav anında öğrencilerin bilgisini yoklamak üzere dışarıdan katılan kişilerin bilgileri doğrultusunda yapacakları fikir alışverişi ile belirlenecektir. Eğer verilecek notta anlaşılmazlarsa verdikleri notlar bir cetvele yazılarak bunun ortalaması alınacaktır. Güzel hal ve hareketlerin sınıf atlamaya etkisi yoksa da öğrencinin derecesinin belirlenmesinde etkilidir (MK, 11201, 29). Ayrıca, ders yılının üç miktarı her ne sebeple olursa olsun okulda olmayan öğrenciler daha sonra okulda bulunsalar da sınıfta kalırlar.

Her yıl sınavları izleyen zamanlarda okul müdürü her öğrencinin dosyasını ve her dersten yazılı ve sözlü sınavlardaki notunun kaç olduğunu, ortalamada kaçınıcı olduğunu gösteren üç nüshalık bir cetvel örneği hazırlayıp mühürledikten sonra birini

okulda saklar diğerk ikisini eğitim müdürlüğüne gönderir bunlardan birini alan eğitim müdürü diğerkini saklayacaktır. Okulun açılışını izleyen üç ay içinde bu cetvelleri gerekli makama göndermeyen ve örneğini uygunsuz bir şekilde ya da tasdik etmediğı halde gönderen okul müdürlerinin bu durumun gerçekleştiğı birinci ayında çeyrek, ikincisinde yarım, üçüncüsünde tam maaşı ceza olarak kesilir. Ayrıca, bu örnekteki davranışı tekrarlanırsa görevinden alınarak yerine başkası getirilir (MK, 11201, 30).

İki yıllık bir okul olan St. Joseph Fransız Yüksek Ticaret Okulunda öğrencilere ders yılı içinde kısmi imtihanlar, birinci yılsonunda ikinci yıla geçiş sınavı ve ikinci yılın sonunda da mezuniyet sınavı yapılacaktır (Polvan, 1952, 192).

4.11.2. Yatılı Okullarda Mezuniyet Durumunda Verilecek Belgeler

Yukarıda anlatıldığı gibi düzenlenen bu sınavlar sonucunda başarılı olarak mezun olmaya hak kazanan öğrencilere verilecek belgeler şunlardır:

Türü ve kademesi ne olursa olsun tüm okullarda geçerli olmak üzere lise kademesinde olup da yazılı ve sözlü sınavları geçerek mezun olmaya hak kazanan öğrencilere yalnızca bir diploma verilirken; ortaokul kısmı da bulunan liselerde okula devam edecek öğrencilere ortaokul diploması verilmez. Ancak, okuldan diploma almaya hak kazanmadan evvel okulu bırakan ya da okuldan kovulan öğrencilere ortaokul diploması verilir (MK, 11201, 31).

Hazırlık sınıfı da bulunan liselerin yatılı kısmında okuyan öğrencilerden bu okulun ilk beş senesini bitirenlere herhangi bir sınav uygulanmaksızın lise diploması ile son sınıfta okuyanlara Maarif Nezareti tarafından Maarif Yönetmeliğı'ne uygun hazırlanmış padişahın tuğrası ile süslü öğretmenlik ataması için resmi bir yazı verilecektir (MK, 604, 126).

Sınavlar sonucu sınıf geçmeye hak kazanamayıp sınıfta kalan öğrenciler okuldan sevk belgesi istedikleri takdirde adlarına düzenlenecek sevk belgesinde sınıfta kalma sebepleri, hal ve hareket açısından takdir edilme dereceleri yazılır bununla birlikte, kaldıkları sınıfın derslerinden aldıkları notlar geçerliliğı bozulmaz (MK, 11201, 31).

Öğrencilerden biri okuldan sevkini gerektirecek edep ve ahlak dışı bir davranış sergilese de bu öğrenciye sevk belgesi verilmez. Sevk belgesini herhangi bir şekilde kaybeden öğrenciye tarih ve numarası gösterilerek okul idaresi tarafından ikinci bir nüsha verilir (MK, 11201, 31).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden Makriköy'deki Osmanlı Birliği Kız okulunun ilkokul, ilkokul ikinci kademe ve kız öğretmen okulu kısımlarını bitiren öğrencilerine Maarif Nezareti tarafından onaylanmış, hukuki güvenilirliğe sahip diploma ve sevk belgeleri verilmekteydi (MK, 1733, 1).

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden İstiklal Lisesini bitiren öğrencilere resmi bir okulun sağladığı tüm hukuki hakları taşıyan Maarif Nezareti'nce onaylanmış sevk belgeleri ve mezuniyet durumunda da diplomalar veriliyordu (MK, 638).

Orman Yüksek Okulu'nu bitiren öğrencilere iki tür diploma veriliyordu. İkinci tür diploma alanların terfileri daha zor ve geç oluyordu ve okulu bitiren öğrenciler dokuz yıl zorunlu hizmete tabi tutulmaktaydı (Ergün, 1996, 295).

Çiftlik okullarında çalıştırılarak, karşılığında kendilerine yemek, kıyafet ve diploma verilen öğrencilere diplomalarını aldıktan sonra bir miktar sermaye verilerek kendiışlerini kendilerinin yönetmeleri sağlanmaya çalışılıyordu (Ergün, 1996, 249). Tarım İşçi Okulları ile Orman İşçi Okulları öğrencilerinden yapılan sınavlarda başarılı olanlara ise önce Nezaretçe onaylı bir sevk belgesi veriliyor daha sonra bu belge diplomaya çevriliyordu (Ergün, 1996).

Fransızlara bağlı St. Joseph Yüksek Ticaret Okulu'nda verilen iki yıllık öğretim sürecinde yapılan sınıf geçme ve mezuniyet sınavlarında alınabilecek en yüksek notun % 55'ini alan öğrencilere sertifika, % 65'ini alanlara ise diploma veriliyordu. (Polvan, 1952, 192).

Sonuç olarak hangi tür, kademe ve özellikte olursa olsun eğitim-öğretim süreci içerisinde güzel davranışlar sergilemekle birlikte yapılan yazılı ve sözlü sınavlar sonucunda sınıf geçmeye ya da mezun olmaya hak kazanan öğrencilere sevk belgesi

(tasdikname) ve diploma (şehadetname, icazetname) adları ile iki tür belge verilmekteydi.

,

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara ve ilgili yargılara yer verilmiş, bu doğrultuda öneriler getirilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ve ilgili yargılar, araştırmanın alt amaçlarına göre aşağıda açıklanmıştır.

5.1.1. Okulların İllere Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar

Okulların illere dağılımı ile ilgili taşradaki yatılı okullar ve il merkezlerinde bulunan yatılı okullar şeklinde bir sınıflama yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflama dışında okulların illere dağılımında kademelerine ve kız ya da erkekler için açılmış okullar olmalarına göre de çeşitli sınıflamalar yapılmaktaydı. Bulundukları yerlere, kademelerine ve kız ya da erkekler için açılmış yatılı okullar olmalarına göre bir sınıflamaya tabi tutulan yatılı okullardan taşra illerinde bulunanların Adana, Ankara, Erzurum, Kastamonu, Konya, Ma'muretü'l-aziz, Yanya, San'a, Bursa, Trabzon, Manastır, Edirne, Halep, Kosova, Şam, Selanik, Midilli, İzmir, Beyrut illerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulundukları; il merkezlerindeki yatılı okulların ise: Edirne, Selanik, Yanya, İzmir, Bursa, Kastamonu, Trabzon, Ankara, Şam, Beyrut, Adana, Konya, Sivas, Diyarbakır, Halep, Midilli, Manastır, Hakkâri, Zor, Burdur, Karesi, Kaza-ı Erbaa, Karahisar-ı Sahip, Kırklareli, İstanköy, Midilli, Tekirdağ, Yenipazar, Taşlıca, Görice, Erzurum ve Üsküp illerinde bulundukları görülmektedir. Yatılı erkek okulları ise, Ankara, Çorum, Çankırı, Eskişehir, Adana, İzmir, Aydın, Denizli, Menteşe, Antalya, Manisa, Konya, Burdur, Isparta, Afyon, Karacahisar, Kütahya, İstanbul ve Kabataş, Çatalca, Beyoğlu, Üsküdar, Kocaeli, Bursa, Ertuğrul, Karesi, Çanakkale, Sivas Elaziz, Dersim, Malatya, Tokat, Edirne, Kırklareli, Gelibolu, Tekirdağ, Artvin, Ardahan, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Gümüşhane, Şarki, Karahisar, Kastamonu, Bolu, Sinop, Zonguldak, Amasya, Erzurum, Kars, Bayazıd, Muş, Genc, Erzincan, Erzurum, Van, Bitlis, Kayseri, Bozok, Niğde, Aksaray, Kırşehir, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siverek, Ergani ve Siirt illerinde bulunmaktadır.

Yatılı okulların bulunduğu illerin ülke içerisindeki dağılımına bakıldığında, Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak eğitim veren bu okulların ülke içerisindeki dağılımının pek düzenli olmadığı buna karşılık her bölgede bir yatılı okul açılmış olduğu ve açılan okulların genelde lise kademesindeki erkek okulları oldukları görülmektedir.

5.1.2. Okullar Arasında Yabancı ve Azınlıklara Ait Okulların Dağılımına Yönelik Sonuçlar

Yabancı ve azınlıklara bağlı olarak faaliyet gösteren yatılı okullar bağlı bulundukları devlet ve azınlıklara göre; Amerikalılara, Fransızlara, İtalyanlara, Avusturyalılara, Almanlara, Rumlara, Ermenilere, Araplara ve Arnavutlara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan okullar olmak üzere sınıflara ayrılmaktadır.

Bu şekilde sınıflara ayrılan yatılı okullardan Amerikalılara bağlı olanlar; Harput, Amasya, Merzifon, Tokat, Sivas, Yozgat, Kayseri, Adana/Kozan, Mersin, Ankara/Talas, Beyrut/Sukulgar, Beyrut/Şveyr, Beyrut/Lazkiye, Bitlis, Erzurum, Halep, Antep, Ramallah/Kudüs, İstanbul ve İstanbul'da,

Fransızlara bağlı olanlar; İstanbul/Çukurbostan, İstanbul/Pangaltı, İstanbul/Kadıköy, İstanbul/Haydarpaşa, İstanbul/Beyoğlu, İstanbul/Galata, İstanbul/Bebek, İstanbul/Üsküdar, İstanbul/Kumkapı, İstanbul/Fenerbahçe ve İstanbul/Feriköy'de,

İtalyanlara bağlı olanlar; İstanbul/Yeşilköy, İstanbul/Beyoğlu ve İstanbul/Feriköy'de; Avusturyalılara bağlı olanlar; İstanbul ve İstanbul/Galata'da,

Almanlara bağlı olanlar; Eskişehir'de; Rumlara bağlı olanlar, İstanbul/Heybeliada, Kayseri/Vezneci ve Kayseri/Talas'ta;

Ermenilere bağlı olanlar; İstanbul/Pangaltı, İstanbul/Üsküdar ve İstanbul/Kumkapı'da,

Arap ve Arnavutlara bağlı olanlar ise, Elbasan, Manastır, Üsküp ve Çamlık'ta bulunmaktadır.

5.1.3. Okulların Bulundukları Kademelere Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar

Gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse yabancı devlet ya da azınlıklara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan değişik tür ve kademelerde okullar bulunsun da

bu okulların büyük bir çoğunluğunun ilkokul ve lise kademesinde olan okullar oldukları görülmektedir.

5.1.4. Okulların Öğrenci Kabul Koşullarına Yönelik Sonuçlar

Gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse yabancı devlet ya da azınlıklara bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan farklı tür ve kademelerdeki yatılı okulların öğrenci kabul şartları okuldan okula değişiklik göstermekle beraber öğrenci kabulünde etkili olan belli başlı şartlar genel olarak şöyledir:

1. Sıhhat ve aşı raporu
2. Nüfus tezkiresi
3. Önce bulunduğu okuldan tahsil vesikası
4. Altı adet fotoğraf
5. Kayıt ilmühaberi
6. Okul ücreti şeklindedir.

5.1.5. Okulların Öğrenime Devam Etme Koşullarına Yönelik Sonuçlar

Okula yatılı olarak kabul edilen öğrencilerin öğrenim hayatlarına devam edebilmeleri için sahip olmaları gereken özellikler genel itibarıyla şu şekildedir:

1. Yatılı okullara parasız yatılı olarak kabul edilen öğrencilerin parasız yatılı durumlarını devam ettirebilmeleri için yardıma muhtaç olduklarına dair resmi onaylı belge getirmeleri,
2. Aşı belgelerinin tam olması ve bunun dışında herhangi bir bulaşıcı ya da ciddi hastalıklarının olmaması,
3. Okul ücretinin zamanında ve tam bir şekilde yatırılması,
4. Okul içerisinde ve dışarısında uyulması gereken kurallara uyulması ve kıyafetlerinin düzgün olması,
5. Çeşitli sınavlar sonucu öğrenci alımı yapılan okullarda öğrenim süreci içerisinde derslerinde başarılı olmak vb. özellikler aranmaktaydı.

5.1.6. Okullarda Bulunan Yönetici, Öğretmen ve Personelin Niteliklerine Yönelik Sonuçlar

Okullarda görev yapan yönetici, öğretmen ve personelin miktarı okulun ihtiyacına ve kapasitesine göre değişmekle beraber; bu işlerde çalışacak kişilerin bu görevleri layıkıyla yerine getirebilecek kişiler arasından seçilmesine büyük özen gösterilir ve bu kişiler Maarif Nezareti'nin onayı ile göreve başlayabilirlerdi. Okuldaki miktarları, atanmaları, okuldaki görev ve sorumlulukları farklılık göstermekle beraber; okulda bulunması gereken personel ve bunların görevleri özetle şu şekildedir:

Okulda öncelikle bir müdür, bir müdür yardımcısı okulun öğrenci sayısına, kapasitesine göre yeterli sayıda mu'avin, bir kâtip, bir okul doktoru, gerekli eğitimi alarak öğretmenlik yapmaya hak kazanmış yeteri kadar öğretmen, hademe, memur, depo memuru, gözetmen vb. görevlilerden oluşmaktadır. Okuldaki işlerin yürütülmesinden birinci dereceden sorumlu kişi okul müdürü olmakla beraber; okul müdürünün olmadığı hallerde müdür yardımcısı ve mu'avinler sorumludur. Bununla birlikte işlerin yerine getirilmesinde bir hiyerarşi söz konusu olup gerekli hallerde Maarif Müdürlüğü'nün ya da Nezareti'nin onayını almak gerekmektedir.

5.1.7. Okulların Eğitim Amaçlarına Göre Dağılımına Yönelik Sonuçlar

Okullar kız okulu, tarım okulu, demiryolu okulu ya da memur okulu olmalarına göre;

1. Kız öğrencilerinin dini ve milli duygulara sahip, yapmaları beklenen doğal ve toplumsal görevleri kavramış mükemmel aile kadınları olarak yetişmelerini sağlamak,
2. İstedikleri takdirde yüksek tahsil görebilmelerini,
3. Gerekirse hayatlarını idame ettirebilecek düzeyde bilgiye sahip olmalarını,
4. Yabancı okullara ihtiyaç duymadan yabancı dili iyi derecede öğrenmelerini,
5. Yüksekokul kademesindeki siyasal bilgiler, askeriye gibi okullara girecek,
6. Ticarete atılacak kişilere o meslekler için gerekli olacak derecede bilgi ile mükemmel derecede Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca bilgisini kazandırmakla birlikte,
7. Öğrencilerin kendini bilen, geniş düşünen, terbiyeli ve ahlaklı kişiler olarak yetişmesi,

8. Vücudunu, zekâsını, karakterini ve iradesini hayatta kendisine başarı ve mutluluk getirecek şekilde kullanarak zararlı yollara sapmasına engel olunması,
9. Kendi tarlasını idare etme becerisine sahip çiftçi, yarıcı ve subaşılar ile demiryolları işletmelerinde hizmet verebilecek çırakların yanında,
10. Orta derecede büro ve dış hizmetlerde çalışabilecek elemanlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

5.1.8.Okulların Eğitim Amaçlarına Göre Öğretimi Verilen Derslerin Dağılımına Yönelik Sonuçlar

Okulların eğitim amaçlarına bağlı olarak öğretimi yapılan derslerin dağılımı farklılık göstermekle beraber; okulların ders programları genel olarak, Arapça, Fransızca, Türkçe, Almanca, İngilizce, Farsça ve Osmanlıca gibi dil dersleri,

Hesap, usul defteri, trigonometri, coğrafya, güzel yazı, cebir, geometri, edebiyat, Türkçe konuşma, masal, şiir, Fransızca konuşma, hesap hazırlıkları, imla, hesap bilgisi, Osmanlıca okuma, Osmanlı harcamaları bilgisi ve güzel yazı gibi genel yetenek dersleri,

Tarih, kozmografya, İslam ve Osmanlı tarihi, eski tarih, genel ve Osmanlı coğrafyası, doğa bilimleri, kanunlar, ahlak ve medeniyet bilgisi gibi genel kültür dersleri,

Fen bilimleri, hikmet-i tabiye ve kimya gibi fen bilimleri,

Ahlak, mevlitler, Kur'an-ı Kerim, kısaltılmış ilim, dini akideler, peygamber kıssaları gibi dini bilimler,

Sağlık koruma, el işleri, eşya üzerinde inceleme ve dikiş gibi ev ekonomisi dersleri,

Şarkı, resim, oyun, jimnastik, beden eğitimi ve müzik gibi sanat ve spor derslerinden oluşmaktadır.

5.1.9.Okulların Eğitim Amaçları, Kazandıracakları Davranışlar ve Buna Yönelik Öğretimi Verilecek Derslere Yönelik Sonuçlar

Okulların eğitim amaçlarına bağlı olarak Çiftlik okulları'nda öğrencilere okuma-yazma, hesap (dört işlem), usul defteri, genel ve Osmanlı coğrafyası ve tarım gibi dersler,

Orman okullarında; orman bilgisi, orman yetiştirilmesi ve düzenlenmesi, orman ekonomisi, orman işletmeciliği, doğa bilimleri uygulaması, bitki bilimi, hayvan bilimi, av hayvanları, zararlı haşereler, toprak, matematik uygulamaları, topoğrafya, inşaat, sular ve hukuk dersleri,

Kız Okullarında; Türkçe konuşma, masal, şiir ve şarkı, Fransızca konuşma, resim, el işleri ve oyun, hesap hazırlıkları, eşya üzerinde inceleme ve jimnastik, İtalyanca, Latince, Türkçe, Matematik, Fizik, Kimya, Botanik, Zooloji, Tarih, Coğrafya, Ticari Muhasebe, Defter Tutma Usulü, Stenografi, Fransızca, İngilizce, Resim, Müzik, Güzel Yazı, Jimnastik, Ev İdaresi, Biçki-Dikiş gibi dersler,

Ticaret okullarında; Ticari Matematik, Ticarethane İdaresi, Eşya ve Mal Ticareti, Ticaret Eşyası Nakliyesi, Ticari Coğrafya, Ticaret Tarihi, Medeni Hukuk, Ticaret Hukuku ve Yazı makineleriyle yazı yazma gibi derslerin öğretimi yapılırdı.

5.1.10. Okullarda Uygulanan Disiplin Kuralları ve Ceza Türlerine Yönelik Sonuçlar

Yatılı okullarda uygulanan disiplin kurallarına göre; okulda sigara içmek, kahvehanelere gidip oturmak, uygunsuz yerlerde dolaşmak, üzerlerinde yakıcı, yaralayıcı alet ya da ateşli silah bulundurmak, okul içerisinde üzerlerinde fazla para, kıymetli eşya bulundurmak, oyun oynamak, okul bahçesinde terlikle gezmek, göğsünü açarak etrafta dolaşmak, püskülsüz fes ile dolaşmak, izinsiz akrabasını karşılamak, bazı dergi ve mecmuaları okumak ve cemiyet kurmak yasak olan davranışlardı.

Disiplin kurallarına göre, okulun türü, kademesi, kazandıracağı özellikler ve yasak olan hangi davranışı gösterdiğine bakılmaksızın, okula devamsızlığı, derslerde gayretsizliği ve gerek okul içi gerekse okul dışında edep dışı tavır, hareket veya ahlaksızlık sergilediği görülenlere okul müdürü ya da öğretmenler tarafından azarlama (nişane-i tevbih), izinsizlik, alenen azarlama (tekdir-i aleni) ve ihrac-ı muvakkat olmak üzere dört çeşit cezadan biri verilmekle birlikte; okula devamsızlık gösteren ve gerek okulda gerekse okul dışında ahlaka aykırı davranışlar sergilediği görülen öğrencilere tevbih ve tekirden başka, nişane-i tevbih, tevkif, tekdir-i aleni , ihrac-ı muvakkat ve ihrac-ı kat'i olmak üzere altı çeşit cezadan biri verilir.

5.1.11.Okullarda Uygulanan Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri ve Mezuniyet Durumunda Öğrencilere Verilen Sertifikalara Yönelik Sonuçlar

Bütün tür ve kademelerdeki okullarda avukat gözetiminde üç sınav yapılacak ve bunların ikisi yazılı biri sözlü olacaktır. Yazılı sınavların birincisi okulun açılmasından üç ay, ikincisi altı ay sonra, sözlü sınav ise eğitim-öğretim yılının sonunda yapılacaktır. Öğrencinin ders yılının sonundaki genel durumuna göre illerde bulunan eğitim meclisleri tarafından yazılı sınavlarda aldığı notların ortalamasına sözlü sınavda aldığı notun ortalaması eklenecek ve buna göre aldığı not sınıfı geçip geçemeyeceğini belirleyecektir. Bu not hesabı sırasında küsurat ne olursa olsun tam kabul edilecektir. Yazılı sınavlarda öğretmen, öğrencilere sorulacak asıl soruların üç misli soru hazırlayıp okul idaresine teslim edecek ve idarece seçilip düzenlenenler öğrencilere sorulacaktır.

Türü ve kademesi ne olursa olsun tüm okullarda geçerli olmak üzere yazılı ve sözlü sınavları geçerek mezun olmaya hak kazanan öğrencilere diploma ya da icazetname, sınıfta kalarak ya da farklı bir nedenle başka bir okula geçecek öğrencilere tasdikname ya da diğer bir ifade ile sevk belgesi verildi.

5.2. Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda uygulamaya ve yapılacak çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Günümüzde yatılı eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan okullarla ilgili kanun ve tüzüklerin etkili bir şekilde hazırlanması için önceki devirlerde bu okullarla ilgili hazırlanmış düzenlemelerin incelenmesi yerinde olacaktır.
2. Günümüzde yatılı eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan okullarda görevlendirilecek personelle ilgili olarak yapılacak düzenlemelerde önceki devirlerde bu okullarla ilgili hazırlanmış düzenlemelerin incelenmesi yerinde olacaktır.
3. Daha önceki yatılı okullarda yetişmiş kişilerin toplumda nasıl bir rol edindiklerinin ve devletin varlığı açısından etkilerinin incelenmesi günümüzde

yatılı eğitim veren okulların amaçlarına ulaşabilmesi ve devletin varlığına faydalı bireyler yetiştirebilmelerinde etkili olabilir.

4. Daha önceki yatılı okulların ülke içerisindeki dağılımının nasıl olduğunun incelenmesi günümüzde yatılı olarak hizmet veren okulların ülke içerisinde nasıl bir dağılım göstermesi gerektiği hakkında fikir verecektir.

5.2.2. Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada 1908-1913 tarihleri arasında varlık gösteren yatılı okullar incelenmiştir. Bir başka çalışma, farklı tarih dönemlerinde varlık gösteren okulların incelenmesi üzerine yapılabilir.
2. Bu araştırmada yatılı okullar ve özellikleri genel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda Osmanlı Devleti'ne ya da Yabancı ve Azınlıklara bağlı yatılı okullar ayrı ayrı derinlemesine ele alınıp Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığına etkileri açısından incelenebilir.
3. Bu araştırmada yatılı okullar ve özellikleri genel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Farklı bir çalışmada Osmanlı Devleti'ne ya da Yabancı ve Azınlıklara bağlı yatılı okullar derinlemesine incelenip bu okullardan yetişen kimselerin toplumda üstlendiği roller incelenebilir.
4. Osmanlı döneminden ve Cumhuriyet döneminden birer kesit alarak bu dönemlerde varlık gösteren yatılı okulların karşılaştır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya (1989), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Akyüz, Yahya (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akyüz, Yahya (1997), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akyüz, Yahya (2001), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- AAM (Atatürk Araştırma Merkezi) (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara.
- Aytekin, Halil (1987), “İttihad ve Terakki Devri Eğitim Teşkilatı (1913-1918)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Büyükkarcı, Süleyman (1996), *Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Yabancı Okullar*, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Büyük Lorraine (1995).
- Devellioğlu, Ferit (2006), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, Bilal (1989), “*Osmanlıların Son Döneminde Yabancı Okullarının Genel Durumu ile Rum ve Ermeni Okullarında Eğitim ve Öğretim*”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Erdem, Ali Rıza (2000), XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim: II. Mahmut ve Tanzimat Döneminde İlköğretimde Yapılan Yenilikler ve Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi, Yeni Türkiye Dergisi*, s.32, ss.754-758.
- Erden, Münire (1998), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ergin, Osman (1942), *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Ergün, Mustafa “ *Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış*”, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun1.htm> (05.10.2006).
- Ergün, Mustafa (1996), *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ergün, Mustafa (1999), *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ergün, Mustafa (2001), *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Erkal, Mustafa E. (1983), *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, Ankara.

- Ertuğrul, Halit (1997), “*Kuruluşundan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları ve Bu Okullardan Mezun Olan Öğrencilerin Türk Toplumunda Üstlendiği Roller*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gencer, Mustafa (2001), “*Yirminci Yüzyıl Başlarında Osmanlı Anadolu’sunda Alman Okulları*”, Hidayet Yavuz Nuhoglu (Editör), Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Güven, İsmail (2001), *Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri*, Ankara.
- İlkin, Selim ve Tekeli İlhan (1993), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalcık, Halil (1962), *Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu*, Belleten Yayınları, c.28. s.112. ss. 612-619.
- Karakaş, Mehmet (2000), “Tanzimat Sürecinde Eğitimde Modernleşme Hareketleri”, Afyon Üniversitesi, *Yeni Türkiye Dergisi*, , s.32, ss.764-780.
- Karal, Enver Rıza (1996), *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karasar, Niyazi (2003), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kocabaşoğlu, Uygur (2000), *Anadolu’daki Amerika (3. baskı)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Koçer, Hasan Ali (1974), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kodaman, Bayram (1988), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kodaman, Bayram (1991), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, Bernard (1998), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Leyli Eytam İbtidai, *Askeri Mekatib-i Hakkında Talimat-ı Muvakkate*, İstanbul 1335 (1919) Matbaa-i Askeriye, 7s.8 demirbaş no: 06 MİL EHT 1559(Milli Kütüphane).
- Leyli Meccani Talebe Kabulüne Dair Talimatname, İstanbul, Matbaa-i Amire, Demirbaş no: 4809 (MK).
- Leyli ve Nehari İstiklal Lisesi, İstanbul, 1928, İktisat Matbaası, 24s.8, demirbaş no: 1948 A 638 (MK).
- Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihad-i Osmani Mektebi Tarifnamesi, 15s.8, Demirbaş no: 1948 A 1733 (MK).

- Leyli ve Nehari Numune-i Terakki Mektebi*, 1325, Eylül'den İtibaren İbtidai, Rüşdi, İdadi, İstanbul, Matbaa-i Amire, demirbaş no: 4381 (MK).
- Maarif-i Umumiye Nezareti, Meclis-i Maarif, no:5, *Mekatib-i İdadiye Mahsus Talimatname*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1327, demirbaş no:11201(MK).
- Mutlu, Şamil (1999), “ *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*”,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okan, Kenan (1971), *Türkiye'deki Yabancı Okullar Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Oğuzkan, Ferhan A. (1982), *Çağdaş Eğitim Milli Eğitim Sistemleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Önder, Mehmet (1952), *Konya Maarifi Tarihi*, Konya: Ülkü Basımevi.
- Polvan, Nurettin (1952), *Türkiye'de Yabancı Öğretim (cilt I)*, İstanbul: MEB Basımevi.
- Sakaoğlu, Necdet (1991), *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet, “Osmanlı Dönemi Eğitim Sistemi.” Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, 2003. www.tekplatform.com/tarihimiz/101709-osmanli-dan-gunumuze-turk-egitim-sistemi.html.
- Sarioğlu, Esra (2002), “ *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Azınlık Okulları (1869-1994)*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Sezer, Ayten (1999), *Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turhan, Mümtaz (1994), *Kültür Değişimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Uluçay, Çağatay ve Kartekin Enver (1981), *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul: Berksoy Matbaası.
- Vahapoğlu, M. Hidayet (2005), *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Varış, Fatma (1998), *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul:Alkım Yayınları.
- Vilayet-i Şahanede Bulunan Leyli ve Nehari Mekatib-i İdadiye Mahsus Ders Programı*, İstanbul, 1310, demirbaş no: 1968 A 604.
- Yenitepe, M. Emin (1999), “*Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Yer Alan Yabancı Okulların Tarihsel Gelişim Süreci İle Amaç, Yapı ve Yönetim Süreçlerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*,
Ankara: Seçkin Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Özlem YAKTI

Doğum Yeri ve Yılı: Adana, 1983

Medeni Durumu: Bekar

Adres: Ç.Ü. Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

E- posta: ozlemyakti@hotmail.com

Öğrenim Durumu:

2005-2008 Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı

2001-2005 Lisans: Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü

1997-2000 Lise: Yüreğir Atatürk Lisesi

1994-1997 Ortaokul: Sakıp Sabancı İlköğretim Okulu

1990-1994 İlkokul: Sakıp Sabancı İlköğretim Okulu

İş Durumu:

2008-2009 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü'nde ücretli öğretmenlik

2007-2008 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü öğretmenlik uygulaması danışmanlığı